

Det stille partiet

En studie av et lokallag i Fremskrittspartiet

Thomas Hongseth Sverdrup

Masteroppgave i sosialantropologi
ved Sosialantropologisk Institutt

UNIVERSITETET I OSLO

Mai 2008

Sammendrag

I denne oppgaven ser jeg på hvordan ideologi blir produsert og reproduert i de dagligdagse samtalene. Oppgaven bygger på et feltarbeid i et lokallag av Fremskrittspartiet gjennomført i perioden januar 2007 til oktober samme år. Jeg argumenterer for at en kan se produksjon og reproduksjon av ideologi i de dagligdagse samtalene i dette lokallaget. Ved å bruke Erving Goffman (1992) sine teorier knyttet til *på scenen* og *bak scenen* viser jeg hvordan en kan se arenaer der medlemmene er *på scenen* for partiet. Dette både i møte med publikum, for eksempel på stands under valgkampen, men også i interne møter som styremøtet. Dette er ”stille” arenaer hvor det ikke diskuteres politikk eller ideologi. *Bak scenen*, på mer uformelle arenaer, rundt møtene foregår det politiske samtaler. Sentralt i denne sammenheng blir forholdet til *de andre*, for eksempel politiske motstandere. Disse relasjonene kan sees som viktige i produksjon og reproduksjon av ideologi. I samtalene på arenaene *bak scenen* er det noen politiske temaer som ofte dukker opp. Jeg har valgt å definere disse som nøkkeltémaer. Disse temaene kan sees å skape en felles arena mellom medlemmene og slik sett også ha en integrerende rolle i lokallaget.

De samtalene som foregår i lokallaget på de uformelle arenaene kan sees å ha visse likhetstrekk med den nasjonale retorikken. Ved å analysere begrepsbruken i en tale av Siv Jensen på Fremskrittspartiet sin valgvoke høsten 2007, viser jeg hvordan bruken av for eksempel begrepet *folk flest* kan sees som nyttig i studiet av produksjon og reproduksjon av ideologi. Ved å bruke Roland Barthes modell fra *Mytologier* (1991) kan en se hvordan begreper kan ha en rekke konnotasjoner, og på den måten kan formidle et budskap utover hva som blir sagt.

Takk!

Jeg vil takke til alle som har vært involvert i prosjektet. Informantene for deres tålmodighet og gjestfrihet. Min veileder Odd Are Berkaak for inspirasjon og innspill. Min familie og venner for støtte og hjelp i arbeidet med denne oppgaven. Sist men ikke minst medstudentene ved antropologisk institutt.

Innholdsfortegnelse

SAMMENDRAG	3
TAKK!	5
INNHOLDSFORTEGNELSE	7
INNLEDNING	9
METODE	14
OPPBYGNING AV OPPGAVEN	19
PRESENTASJON AV FELTET	21
MEDLEMMENE I STYRET	21
MEDLEMSUTVIKLINGEN I DE NORSKE POLITISKE PARTIENE FRA 1990	27
NETTVERKSPARTIENE.....	30
DEPOLITARISERING	31
PARTIENE VERSUS ANDRE ORGANISASJONER	32
PRESENTASJON AV FREMSKRITTSPARTIET	35
FREMSKRITTSPARTIETS VEKST SLIK OPPOSISJONEN SER DET.....	36
HISTORIE OG IDEOLOGISK GRUNNLAG	41
DEN LIBERALISTISKE LINJEN	43
DEN KONSERVATIVE LINJEN	46
OPPSUMMERING	49
TAUSHET OG TALEFØRHET	50
GRILLFEST	50
ARENAER FOR POLITISKE SAMTALER	55
FORMELLE SAMMENHENGER	56

SV SITT KLIMAFORSLAG TIL BYDELSUTVALGET	60
OPPSUMMERING	65
POLITISKE SAMTALER	66
NØKKELTEMA.....	70
HVORDAN NØKKELTEMAENE KAN FUNGERE SAMLENDE	71
NØKKELSAMTALER OG EGEN ERFARING	73
INNVANDRING SOM NØKKELTEMA, KNYTTET TIL DEN KONSERVATIVE LINJEN I PARTIETS POLITIKK.	74
SKISMOGENESE.....	77
OPPSUMMERING	81
SIV JENSENS TALE TIL VALGVAKEN.....	82
POLITISK RETORIKK OG KONNOTASJONER.....	85
POLITIKEREN SOM OMBUDSMANN.....	86
FOLK FLEST	88
”MYTEN ER DET INTET SOM ER ALT” - FERNANDO PESSOA.	93
AVSLUTNING	94
RESULTATET AV VALGET OG LOKALLAGET ETTER FELTARBEIDSPERIODEN.....	97
LITTERATURLISTE	98
ANDRE KILDER	103

Innledning

Det er en tirsdag kveld i februar, klokken nærmer seg 19, og det er snart møte i lokallagsstyret i Haugen¹ FRP. Utenfor bydelsforvaltningen står åtte personer i alderen fra 50 år og oppover. ”*dem hadde sluppet ham ut, fordi det ikke var fare for at han skulle begå noen alvorlig kriminell handling. Det var bare fare for at han skulle begå vanlig kriminalitet. Vanlig kriminalitet, fatter du?*” En mann på permisjon fra soning hadde noen dager tidligere blitt stanset med et lik i bagasjerommet. Samtalen dreier inn på stormingen av Ungdomshuset i København som startet samme dag. ”*Nå er det på tide de river Blitzhuset, oppfordrer folk til å dra til København for å sloss med politiet, nok er nok*”. ”*Burde sende pakket til Bouvetøya sier nå jeg.*” En av de andre slår an en spøk, ”*Kanskje det var der Geir og Marianne er, kaster stein på politiet.*”. De ler godt, Geir og Marianne arbeider på fylkeskontoret og er kanskje ikke helt typen til å møte det danske politiet med brostein. Hanne, lederen for bydelsutvalgsgruppa i lokallaget, kommer med nøkkelen og låser oss inn. Vi går opp til møterommet i tredje etasje. Ernst forsvinner ut på kjøkkenet for å sette på kaffen og hente kopper. Solveig setter frem en hjemmelaget eplekake, mens resten av medlemmene setter seg rundt bordet. Formannen setter seg ved enden av bordet og møtet blir satt. ”*Noen merknader til dagsorden?*”. Samtalen utenfor blir erstattet med organiseringen av lokallaget. Det er en valgkamp som skal organiseres. Lokallagene i byen skal sammen med fylket stå for en valgkampavis som skal distribueres til husstandene, fylket har fire sider, de andre fire skal lokallagene fylle. Så skal en valgkampkomité settes ned, de skal søke om tillatelser til stands, sette opp bemanningslisten og bestille partijakker til medlemmene. Klokken har rundet 21 når møtet blir hevet, noen av medlemmene går til sine biler, et par går til fots hjem igjen. Selv satt jeg igjen med ett spørsmål, i slutten av notatene for kvelden står det: *Hvor blir politikken diskutert?*

¹ Jeg har av hensyn til informantene anonymisert navn, by og bydel.

I denne oppgaven vil jeg se nærmere på en problemstilling som er en forlengelse av spørsmålet jeg stilte den kvelden i februar. Hvordan kan en se produksjon og reproduksjon av ideologi i dette lokallaget? Oppgaven bygger på et feltarbeid i et lokallag av Fremskrittspartiet i perioden januar 2007 til oktober samme år. Denne perioden sammenfaller med oppkjøringen til, og gjennomføringen av valgkampen til kommune og fylkestingsvalget samme år.

Jeg innledet her med en historie som viser et skille, mellom en situasjon utenfor møtets rammer og innenfor. Der en utenfor møtet forteller ulike historier, om Blitz som sender ut oppfordringer til å dra til København, eller mannen som kjører rundt med et lik i bagasjerommet. En kan spørre seg hva har dette med ideologi å gjøre? Noen løse samtaler, basert på de siste dagers nyheter. Politisk ideologi blir gjerne forbundet med politiske ismer. Det er hva som kommer til uttrykk i politiske manifeste og det er helhetlige perspektiver som gjerne blir forbundet med ideologi, og ikke slike historier. I denne oppgaven vil jeg se nærmere på hvordan denne småpratene som foregår i ulike sammenhenger kan sees som viktige for å forstå produksjon og reproduksjon av ideologi. I disse samtaler kommer legitimiteten og de politiske perspektivene til uttrykk. Rundt kaffemaskinen eller utenfor møtelokalene blir meninger og erfaringer utvekslet. Meninger og erfaringer som igjen kan bli grunnlaget for de politiske programmene når de skal skrives. Det er derfor svært interessant å studere denne siden av den politiske virksomheten. I studier av politikk og ideologi blir ofte blikket rettet mot de politiske manifestene og programmene, mens mindre oppmerksomhet blir rettet til de arenaene hvor ideologien skapes og gjenskapes. Antropologen Michael Taussig (1984) skrev:

While much attention is given to “ideology” in the social sciences, virtually none as far as I know is given to the fact that people delineate their world, including its large as well as micro-scale politics, in stories and story-like creations and very rarely, if ever, in ideologies (as customarily defined). Surely it is in the coils of rumor [sic], gossip, story, and chit-chat where ideology and ideas become emotionally powerful and enter into active social circulation and meaningful existence. (Taussig 1984:494)

Taussig argumenterer her for at samfunnsvitenskapen i for liten grad har rettet blikket mot der ideologiene blir meningsfulle for deltakerne. Det innebærer ikke at de

politiske manifeste og andre uttrykk for politisk ideologi ikke har noen betydning. Derimot kan en som han gjør, hevde at det er i de ”små” samtaleene at ideologi blir meningsfullt for aktørene (ibid.). Når en studerer et politisk parti vil det derfor være interessant å studere samtaler mellom medlemmer, der meninger blir uttrykt og erfaringer delt. En vil kunne se at det er i disse samtaleene grunnlaget for manifeste og programmer kommer til uttrykk og blir meningsfulle. Samtidig kan disse samtaleene forståes som viktige for produksjon og reproduksjon av ideologi. Slik sett kan en se at disse samtaleene er sentrale i å produsere og reprodusere de perspektivene program og manifeste igjen blir tuftet på.

Når jeg har valgt å studere denne problemstillingen i Fremskrittspartiet er det med interesse for den utviklingen Fremskrittspartiet har hatt de seneste årene. Partiet har hatt en betydelig medlemsvekst, medlemsmassen har økt fra 11 824 i år 2000 til over 25 000 medlemmer høsten 2007². Det finnes en rekke ulike tilnæringer til politisk deltakelse, fra det egennyttige til idealistiske og solidariske motiver (Bennie 2004:47-56). De senere årene er det både blitt gjort ulike studier av Fremskrittspartiet og presentert modeller for å forklare partiets vekst. Jeg vil komme tilbake til noen av disse studiene og forklaringsmodellene utover i oppgaven. Mye av oppmerksomheten har vært rettet mot partiets økende oppslutning blant velgerne. Det har derimot ikke vært svært lite fokus på den økende oppslutningen av medlemmer. Når det er sagt, vil jeg ikke her forsøke å forklare medlemsveksten i partiet. Likevel håper jeg at en denne oppgaven vil kunne gi innblikk i noen aspekter ved motivasjonen for politisk deltakelse i partiet. I den politiske debatten knyttet til Fremskrittspartiet, er partiet blitt fremstilt som et lite ideologisk, men populistisk parti. Både ideologi og populisme er viktige begreper i forbindelse med denne oppgaven, jeg vil derfor innledningsvis se litt nærmere på disse.

² Fremskrittspartiet rundet i september 2007 25 000 medlemmer. (Lande 2007) Tabell med oversikt over medlemsutviklingen i de norske partiene 1990-2006 på side 29.

Ideologi er et begrep som har blitt definert på ulike måter. I antropologien kan en se svært forskjellige definisjoner. En av de videste forståelsene av ideologi kan en finne hos Luis Dumont (1999). Han bruker begrepet for å beskrive grunnleggende verdier og ideer for hele samfunn (Dumont 1999:343). Selv om hans bruk av begrepet favner bredt, skriver han at en kan se at ideologi også kan benyttes for avgrensede grupper, som for eksempel politiske organisasjoner (ibid.). En mer konkret definisjon kan en finne hos antropologen Eric Wolf (1999). Wolf definerer ideologi som "unified schemes or configurations developed to underwrite or manifest power" (Wolf 1999:4). Wolf sin tilnærming ligger nærmere en marxistisk forståelse av ideologi som legitimerende for makt. Samtidig skiller Wolf mellom ideologi og ideer, noe som gjør definisjonen mer konkret enn Dumont sitt perspektiv. Ideene er hos Wolf bakenforliggende, begrepet dekker "the entire range of mental constructs rendered manifest in public representations, populationg all human domains." (Wolf 1999:4). I beskrivelsene av ideologi har det vært fokusert på ideologi som uttrykk for motsetninger i samfunn eller at ulike grupper har forskjellige interesser. Clifford Geertz (1973) definerer ideologi først og fremst som "maps of problematic social reality and matrices for the creation of collective conscience" (1973:220). Han vektlegger at en må studere ideologi som et sosialt system, og hvordan ideologi blir meningsfullt for aktørene. (ibid 207). Ideologi kan hos Geertz sees som en beskrivelse av virkeligheten, en beskrivelse som samtidig gjør situasjonen meningsfull (ibid 220). Ideologi kan slik sett sees som en beskrivelse *av og for*. Dette elementet *av og for* er noe jeg vil gå ut fra for å utlede et perspektiv for denne oppgaven. Ideologi kan sees som en beskrivelse av virkeligheten. For å bruke Geertz sitt begrep; det kan sees som et kart, men et kart som har blitt til ved å fortolke den sosiale virkeligheten. Slik sett er det også et kart over hvordan virkeligheten burde være. Det vil være problematisk med perspektiver som i for stor grad fokuserer på ideologi som helhetlige tankesett, eller systemer. I praktisk politikk er det svært få partier, om noen norske partier, som har en helhetlig politikk der alle sakene er forankret i en moralsk og samfunnsfilosofisk forståelse. Det er derfor nødvendig å se ideologi i forhold til deres praksis.

Et element i produksjon og reproduksjon av ideologi i denne sammenhengen er forholdet til *de andre*. Relasjonen til *de andre* er viktig for å forstå produksjon og reproduksjon av ideologi i dette lokallaget. Forholdet til andre grupper og partier er sentralt i de historiene jeg vil se nærmere på. Det kan sees å inngå som en sentral del av den ideologiske beskrivelsen av samfunnet. Samtidig som disse relasjonene også i mange tilfeller vil kunne sees å påvirke det politiske ståstedet og beslutningene som blir fattet i lokallaget. Det kan være nyttig å se at forholdet mellom ulike grupper ofte kan sees å bygge på en viss felles forståelse. I forhold til hvordan etniske grupper kan sees å defineres mot hverandre, og samtidig som identifikasjonen bygger på en gjensidig anerkjennelse (Barth 1994:19). Dette kan sees relevant også i forhold til partipolitikk. Ulike partier definerer seg mot hverandre, på samme tid som en slik definisjon kan sees å bidra til at de styrker hverandres bilde i forhold til hverandre. Skismogenesebegrepet til Gregory Bateson (1958) er interessant i forhold til denne prosessen, noe jeg vil komme tilbake til i slutten av kapittelet *Politiske samtaler*.

I en studie av Fremskrittspartiet er det et begrep en vanskelig kan komme utenom å ta stilling til, det er populisme. Et begrep som er nært knyttet til definisjonen av *oss* og *de andre*. Fremskrittspartiet blir ofte knyttet til populisme. For eksempel har Gudmund Hernes og Magnus Marsdal, som begge har presentert analyser av Fremskrittspartiets vekst, koblet partiet til populistiske partier og politikere i Europa (Hernes 2006:80; Marsdal 2006:68). Populismebegrepet er ikke entydig i samfunnsvitenskapen. Det kan sees som et vagt begrep for å omtale aspekter ved politikk (Laclau 2005:3). Det finnes også her en rekke ulike definisjoner. I denne sammenheng er det interessant å trekke ut noen fellestrekk ved populismebegrepet. Et sentralt element i populisme er dikotomien mellom folk og elite. Populistiske partier søker å fremstille seg som representanter for folket, mot en elite. Margaret Canovan formulerer det slik, "they claim to represent the rightful source of legitimate power-the people, whose interests and wishes have been ignored by self- interested politicians and politically correct intellectuals" (Canovan 2005:74).

Populismebegrepet kan være problematisk. For det første vil en kunne se at populisme er en betegnelse Fremskrittspartiet ikke selv benytter seg av. Det er svært

få partier eller bevegelser som betegner seg som populistiske. For Fremskrittspartiet sin del blir de knyttet til en høyrepopulisme, som er et begrep som gjerne brukes i en negativ forstand. For det andre er begrepet et vagt begrep. Det vil være mulig å se populistiske trekk ved Fremskrittspartiet. For eksempel vil retorikken kunne sees å ha noen populistiske trekk, noe jeg vil komme tilbake til i siste kapittel. Selv om det er noen aspekter som kan sees som populistiske, vil det være vanskelig å definere partiet totalt sett som et populistisk parti. Sven Olav Wold har gjennomført en studie hvor han sammenlikner Fremskrittspartiet med Dansk Folkeparti i forhold til kjennetegn på ny- populistiske partier (Wold 2005). Wold avslutter sin avhandling med:

For FrPs del vil jeg anse at partiet er både liberalistisk og populistisk, men ikke at partiets profil alltid tilsvarer en form for liberalistisk populisme. Dette fordi FrP kan sees på som både liberalistisk og populistisk – men slett ikke alltid samtidig.
(Wold 2005:120)

Begreper som populisme kan være nyttige for å få frem fellestrekk ved noen politiske partier og politikere. Samtidig må nytten av begrepet veies opp mot de negative sidene ved å benytte begrepet. Jeg velger her å ikke definere Fremskrittspartiet som et populistisk parti. Jeg mener en slik definisjon ikke vil være hensiktsmessig, ettersom det er knyttet en hel rekke konnotasjoner til begrepet. Begrepet kan sees å være politisert, og blir brukt av ulike grupper for å betegne *de andre*. Det er ikke et begrep noen av medlemmene i lokallaget som jeg har fulgt ville benytte om sitt eget parti. Populisme er også et begrep som vil kunne legge føringer på hvordan oppgaven leses, og på den måten flytte fokus vekk fra hva som er fokus i oppgaven, produksjon og reproduksjon av ideologi. Når det er sagt vil jeg trekke inn populisme i forhold til den delen av retorikken hvor dette er relevant.

Metode

Denne oppgaven bygger på et feltarbeid gjennomført i perioden januar 2007 til oktober samme år. Utgangspunktet var et bredere prosjekt der jeg ønsket å se på ideologi sin rolle som motivasjonsfaktor for politisk deltakelse. Jeg ønsket å følge lokallag av både Rød Valgallianse og Fremskrittspartiet. De tre første månedene av

feltarbeidet arbeidet jeg med en slik tilnærming. I denne perioden var jeg på møter i to lokallag av Rød Valgallianse³, hvorav det ene i samme bydel som Fremskrittsparti-lokallaget jeg har fulgt. I løpet av de tre første månedene ble jeg stadig mer interessert i samtalene som ble ført i Fremskrittspartiet. Både samtaletemaene og den retorikken som ble ført av medlemmene i lokallaget og på møter i fylket, vakte min nysgjerrighet i så stor grad at jeg valgte å fokusere feltarbeidet mitt på dette. Jeg avsluttet feltarbeidet i Rød valgallianse som da hadde gjennomgått en sammenslåing med Arbeidernes kommunistparti, og dannet partiet Rødt.

I forberedelsene til feltarbeidet kontaktet jeg Fremskrittspartiet sitt hovedkontor i Oslo, og fikk en oversikt over aktive lokallag i den byen jeg ønsket å gjennomføre feltarbeid i. Kontaktpersonen på hovedkontoret var svært positivt innstilt til et slikt prosjekt. Jeg sendte en skriftlig henvendelse til Haugen lokallag, hvor jeg presenterte temaet og metoden for studien. Henvendelsen ble behandlet på styremøte i lokallaget, og det ble vedtatt at jeg fikk følge aktivitetene. Alle de tilstedeværende i lokallaget har vært klar over min rolle som student, og at det inngår i en oppgave som er offentlig tilgjengelig. I følge formannen var det lite skepsis, selv om noen lurte på om det var fare for at jeg ville sverte partiet. Skepsisen ble raskt borte når jeg begynte å følge møtene, og jeg har følt meg svært velkommen i lokallaget. Jeg har gjort noen etiske avveininger i løpet feltarbeidet og arbeidet med denne oppgaven. Medlemmene i lokallaget er anonymisert. Jeg oppgir ikke riktige navn på medlemmene, byen eller bydelen, og jeg har også tatt noen andre skritt for å unngå at medlemmene blir gjenkjent. Prosjektet mitt ble godkjent i Fremskrittspartiet uten noe spørsmål om hvor jeg stod politisk. Jeg har heller ikke senere opplyst om mitt politiske ståsted. Det er flere områder hvor jeg ikke er enig med Fremskrittspartiet sin politikk. Jeg er ikke medlem av noe annet politisk parti. Min vurdering av situasjonen under feltarbeidet var at det var forsvarlig å ikke opplyse om mitt politiske ståsted. Jeg har ikke studert eller vurdert selve politikken, men produksjon og reproduksjon av ideologi i et norsk

³ Aktiviteten i Rød Valgallianse sine lokallag var i denne perioden lav, jeg fulgte derfor to lag for å få en kontinuitet.

politisk parti. Hvis jeg hadde opplyst om mine standpunkt i de sakene jeg er uenig ville fokus lett kunne flyttes over på mine standpunkt. Det ville gjort det vanskeligere å studere de problemstillingene jeg har sett på.

De metodiske vurderingene jeg har gjort i løpet av dette feltarbeidet er knyttet til utfordringer ved hva som har blitt omtalt som hjemmeantropologi⁴. Tradisjonelt er antropologien blitt forbundet med studier av det fremmede og eksotiske. I både norsk og europeisk antropologi har det vært uttrykt skepsis til å gjøre feltarbeid i eget samfunn. Problematikken er interessant i denne sammenheng, fordi den typen feltarbeid jeg her har gjennomført skiller seg fra en forestilling om det ”ordentlige” feltarbeidet (Frøystad 2003; Abélès 1991:252-261). Skillet mellom både hjemme- og urbanantropologi kan kanskje sees som et spesielt europeisk skille. For eksempel har det i USA vært gjennomført en rekke feltarbeid, ikke bare i eget samfunn, men urbane feltarbeid fra 30- tallet og frem til i dag. Et velkjent eksempel kan sees ved for eksempel William Foote Whyte med boka *Street Corner Society* (1981). I Europa ble det i liten grad gjennomført feltarbeid i eget samfunn før langt senere. Og når en først begynte med studier hjemme, kviet en seg for å gjøre urbane studier (Abélès 1991:256). Skepsisen til studier i eget samfunn kan til en viss grad sees å være knyttet til en romantisering av det ekte feltarbeidet (Frøystad 2003). Samtidig er det noen utfordringer ved denne typen feltarbeid som det er verdt å redegjøre for.

En utfordring som har vært relevant for det feltarbeidet jeg har utført, har vært tilgangen til feltet. I studier av byråkrati, bedrifter, og som i dette tilfellet politiske partier, vil det kunne være vanskelig å følge informantene utenfor den konteksten (Vike 2003:189). Muligheten til å følge informantene i ulike sammenhenger vil kunne gi et bredere grunnlag enn om en følger informantene kun i situasjoner som er knyttet til den problematikken en studerer. Jeg har i dette feltarbeidet hatt anledning til å delta på møter og andre aktiviteter i partiets regi. Jeg har ikke hatt mulighet til å

⁴ Hjemmeantropologi kan sees å favne bredere enn kun antropologi i eget samfunn, problemstillingene ved hjemmeantropologi er knytte til ting en er kjent med fra før, om feltarbeidet da foregår i utlandet eller hjemme vil kunne by på mye av de samme utfordringene.

følge informantene på for eksempel arbeid og har heller ikke fulgt dem i andre mer private sammenhenger. Jeg vil hevde at jeg har hatt god tilgang til feltet. Jeg har fulgt de aktivitetene styremedlemmene deltok på i regi av partiet. Det vil si at jeg har fulgt styremøtene i lokallaget og forberedelsesmøter til bydelsutvalget. Fylkeslaget arrangerer interne kurs og foredrag. De inviterer ulike foredragsholdere til å prate om ulike temaer, noe flere av medlemmene i lokallaget fulgte. Utover dette har fylkeslaget også ansvaret for kursingen av medlemmene, det omfatter ulike kurs som tale og debatt kurs og kursing av dem som står på stands. Den eneste aktiviteten jeg ikke har hatt anledning til å følge, er kursingen av representantene til bydelsutvalg og bystyret. Jeg har også stått på e-post lister og liknende. Det innebærer at jeg har hatt god tilgang til feltet. Den tilgangen jeg fikk var tilsvarende som om jeg var styremedlem i lokallaget. Ved siden av disse aktivitetene internt i partiet, har jeg fulgt møtene i bydelsutvalget i denne bydelen. Slik har jeg hatt anledning til å følge behandlingen av sakene i lokallaget og hvordan de blir lagt frem i bydelsutvalget. I bydelen for øvrig har jeg deltatt på andre tilstelninger, deriblant bydelsdagene og åpne debattmøter i forbindelse med valgkampen.

De arenaer aktivitetene i lokallaget foregår på er ofte formaliserte. Møtesituasjonen både i lokallaget og i bydelsutvalget har en fast struktur, med dagsorden og ordstyrer. Selve møtene er noe jeg kun har fulgt fra sidelinjen. I bydelsutvalget er det lite rom for å delta når en ikke er representant. I styremøtene i lokallaget kunne jeg nok ha kommet med innspill, men valgte å kun si noe når noen henvendte seg direkte til meg. I situasjonene rundt møtene og utenfor, har jeg deltatt i større grad. I møte med publikum utenfor partiet, som på for eksempel stands, har jeg holdt meg i bakgrunnen og i liten grad blandet meg inn i samtalen. Jeg gjennomførte intervjuer halvveis i feltarbeidsperioden. Det var en måte å komme i kontakt med de personene jeg ikke hadde pratet med. Samtidig som jeg ønsket å få noe mer bakgrunnsinformasjon om medlemmene. I forhold til problemstillingen ga intervjuene lite relevant data. Jeg antar at det har en sammenheng med hvilket felt jeg har studert. Ved direkte spørsmål om politikk fikk jeg stort sett svar som samsvarte med partiprogrammet. Den

tilnærmingen som har gitt mest relevant data har vært de anledningene jeg har hatt til å observere samhandling og ta notater av hva som har blitt sagt.

En viktig tilnærming i denne oppgaven er studie av samtaletemaer. For å komme frem til hva jeg har definert som nøkkeltémaer, har jeg gjort utfyllende notater om hvilke temaer som blir snakket om, og i hvilken de dukker opp. En tilnærming ganske lik den Antropologen Cato Wadel (1991) nevner i boken *Feltarbeid i egen kultur*. Ved å se på hvordan informantens, George, ofte prater om åtte ulike temaer, finner han frem til hva han definerer som *pratetemaer* (Wadel 1991:148). Wadel bruker disse samtaletemaene som en måte å nærme forstå informantens selvaktelse som arbeidsledig. I kapitlet *Politiske samtaler* analyserer jeg samtaletemaer med en litt annen vinkling, enn hva Wadel gjør. Jeg ser på hvordan noen politiske temaer brukes i samtaler, og hvordan disse kan sees som integrerende. Metoden for å finne frem til samtaletemaene likner den Wadel har brukt, ved at jeg har telt forekomsten av ulike temaer og sett på disse i forhold til konteksten de forekommer.

At en ikke kan følge informantene i ulike situasjoner er noe som en kan forsøke å kompensere for ved å skape en bredde i datainnsamlingen og benytte ulike former for data (Vike 2003:222). I feltarbeidsperioden og i arbeidet med denne oppgaven har jeg brukt flere ulike kilder. Det er en rik tilgang på skriftlige kilder i studie av lokalpolitikk. Fremskrittspartiet publiserer selv en medlemsavis som heter *Fremskritt*, den kom også i en egen valgkampversjon som ble distribuert til husstandene i bydelen. Valgkampen har bydd på en mengde brosjyremateriell. Ved siden av dette har aviser, debattprogrammer og lignende vært en kilde.

Et problem som gjerne blir knyttet til hjemmeantropologi, er distanse og mulighetene til å se samfunnet utenfra (Abélès 1991:258). Det har blitt hevdet at det er lettere å se samfunnet utenfra i møte med en annen kultur (Howell 2001:17; Wadel 1991:19). Å kunne se feltet utenfra handler ikke nødvendigvis om geografisk distanse, men er kanskje mer knyttet til forhåndskjennskap til feltet. Distanse til studiefeltet er noe som kan skapes gjennom ulike teknikker. Cato Wadel (1991) nevner en teknikk hvor en forsøker å notere hendelser, som om en ikke hadde noe forhåndskunnskap til hva

som skjer (ibid. 79-90). En teknikk jeg har brukt i feltarbeidet, for på denne måten forsøke å komme forbi forhåndskunnskapen jeg har til feltet. Jeg har også brukt en annen strategi for å kunne se lokallaget utenfra. Ved å oppsøke andre politiske miljøer, som var organisert på en annen måte, kunne jeg lettere stille spørsmål ved organiseringen i lokallaget. For eksempel deltok jeg på en anarkistisk studiesirkel. Overgangen fra de fastlagte rutinene i lokallaget var svært nyttig. Jeg kom fra møter med en fastlagt struktur, med møteleder, dagsorden og sekretær. På den anarkistiske studiesirkelen var strukturen en helt annen, det var ingen møteleder, alle deltakerne satt i en ring og dagsorden var fraværende. Ved å oppsøke andre politiske arenaer enn den jeg studerte var det lettere å stille spørsmål ved ting jeg raskt tok for gitt i lokallaget. Forhåndskunnskapen, som kan være problematisk i forhold til distanse, er noe en også kan snu til sin egen fordel (ibid. 19). I arbeidet med denne oppgaven har jeg blant annet sett på den politiske retorikken som ble ført av Fremskrittspartiet. I det siste kapitlet i oppgaven viser jeg hvordan begrepene *folk flest* og *ombudsmann* kan sees å ha en rekke konnotasjoner i norsk språk. Disse konnotasjonene gjør dem interessante å studere i forhold til produksjon og reproduksjon av ideologi. Denne tilnærmingen vil være vanskelig uten å ha god kunnskap i både norsk språk og begrepsbruk mer generelt.

Oppbygning av oppgaven

Oppgaven er delt i tre deler. I den første delen av oppgaven vil jeg gi en presentasjon av feltet. Jeg vil her gi en introduksjon til medlemmene i lokallagsstyret. Jeg vil så gå inn på den politiske bakgrunnen og medlemsutviklingen i de norske partiene i perioden etter 1990. I det neste kapitlet vil jeg se nærmere på Fremskrittspartiets historie og ideologiske grunnlag. Forholdet til de politiske motstanderne er sentralt for å forstå Fremskrittspartiet og produksjon og reproduksjon av ideologi i lokallaget. Jeg vil derfor presentere to perspektiver på Fremskrittspartiet fra opposisjonen i det kapitlet.

I den andre delen av oppgaven vil jeg se på de politiske samtaler i lokallaget. Jeg vil bruke Erving Goffman sine teorier for å avdekke ulike arenaer for politiske samtaler. Det vil kunne sees å være et skille mellom formelle og uformelle arenaer i lokallagets virksomhet, disse samsvarer til en viss grad med begrepene *på scenen* og *bak scenen* hentet fra Erving Goffman (1992), og jeg vil bruke noen av hans teorier for å analysere disse arenaene. I det neste kapittelet vil jeg se nærmere på de politiske samtaler som blir ført i lokallaget. I samtaler er definisjonen *vi* og *de andre* sentrale, jeg vil bruke skismogenese begrepet fra Gregory Bateson (1958) for å se nærmere på dette aspektet ved samtaler.

Den siste delen av oppgaven vil jeg se på den politiske retorikken til Fremskrittspartiet på nasjonalt nivå. I denne delen vil jeg bruke Roland Barthes (1991) sin modell av *myten* til å analysere begrepsbruken til Siv Jensen i en tale hun holdt på valgvaken ved valget høsten 2007. Jeg vil deretter avslutte oppgaven med en oppsummering, hvor jeg vil trekke trådene sammen fra de ulike kapitlene.

Presentasjon av feltet

Medlemmene i styret

Fremskrittspartiets organisasjon er organisert i ulike nivåer, som kan sees å ha en parallell i det folkevalgte organene. Det vil si at det er et nasjonalt nivå, fylkeslag og lokallag. De to første nivåene kan sees i relasjon til henholdsvis Storting og fylkeskommune. I denne ordningen forholder lokallagene seg til kommune, eller som i den byen jeg gjorde feltarbeid i: bydelen. Lokallagene stiller kandidater til kommune- eller bydelsutvalg. Kandidater fra de ulike lokallagene står også på valg til fylkesting eller bystyret. I og med at jeg fulgte ett lokallag i en av de største byene innebar dette at de stilte kandidater til både bydelsutvalget, og til bystyret. I perioden frem til valget 2007, hadde lokallaget hatt tre representanter i bydelsutvalget. Den daglige driften av lokallaget er styrets oppgave. Sammensetningen av styret blir vedtatt på årsmøtet som er åpent for alle medlemmene av lokallaget. I dette tilfellet bestod lokallaget av omkring 120 personer. Medlemstallet varierte noe i løpet av året som en følge av at medlemmer flyttet både inn og ut av bydelen. Styret bestod av tolv personer samt to vararepresentanter. Disse tolv personene, samt et par av deres ektefeller, var den aktive kjernen av lokallaget. Det var de som stod på stands under valgkampen, og det var de som skrev leserinnlegg i avisene og lignende aktiviteter. De øvrige medlemmene er å anse som passive medlemmer, de betaler medlemskontingenten, men i den perioden jeg fulgte lokallaget deltok ikke noen av disse medlemmene på aktiviteter i regi av lokallaget.

Styret i lokallaget var på mange måter representativt for medlemsutviklingen i Fremskrittspartiet de siste årene. Partiet har doblet medlemstallene fra år 2000 til 2007. Blant medlemmene i styret var et flertall rekruttert etter år 2000. Eli, samboeren til Jørgen, formannen i lokallaget, var den med lengst fartstid i partiet. Hun hadde vært med i Fremskrittspartiet siden 1982, og til tross for at hun arbeidet på sjøen, og dermed var borte noen uker i strekk, var hun en av de mest aktive i

lokallaget. Styrets medlemmer har en gjennomsnittsalder på over 45 år. Det er også en representant for ungdomspartiet representert i styret og det er det eneste aktive medlem under 20 år i lokallaget. Gjennomsnittsalderen blant styremedlemmene i dette lokallaget var tilnærmet lik som alderen på de andre partienes representanter i bydelsutvalget. Ut fra de møtene jeg har deltatt på i dette området, kan det virke som det er liten interesse for lokalpolitikk blant yngre personer i denne bydelen. For eksempel ble det i forbindelse med valgkampen arrangert et åpent folkemøte om miljøsituasjonen for flere av de nærliggende bydelene i området. Alle disse bydelene er belastet med mye trafikk og luftforurensning, i tillegg er det planlagt en omstridt industriutbygging i et nærliggende friluftsområde. En del mener at denne utbyggingen vil ødelegge friluftsområdene samtidig som det vil føre til en ytterligere miljøbelastning. Til dette møtet møtte det opp i overkant av sytti personer, hvorav en klar majoritet var over femti. På de bydelsutvalgsmøtene jeg deltok på i løpet av feltarbeidsperioden, var det i utgangspunktet svært få tilhørere. Foruten lokalavisenes journalister var det kun lederen for en lokal velforening, en eldre mann på rundt 70 år, samt en representant fra Venstres lokallag i bydelen som også var omkring 50 år, som fulgte møtene i bydelsutvalget. Mye tyder på at interessen for lokalpolitikk i Norge er høyere blant den eldre befolkningen. I Medborgerundersøkelsen 2001 svarte 74 % av de spurte i alderen 65-74 at de var meget eller svært interessert i lokalpolitikk. For de under 35 var det 41 % som oppga at de var interessert i lokalpolitikk (Strømsnes 2003:64). Alderen på medlemmene Fremskrittspartiets lokallag kan slik sett sees å være ganske representativ for bydelspolitikken både i denne bydelen, og kanskje relativt representativ for norsk lokalpolitikk mer generelt. Et annet trekk ved bydelspolitikken i denne bydelen var lav representasjon av personer med utenlandsk bakgrunn. Dette til tross for at over tretti prosent av bydelens innbyggere har utenlandsk bakgrunn. I bydelsutvalget var det en representant som ikke hadde norsk bakgrunn, han kom fra Sveits. Fremskrittspartiet sitt lokallag uttrykte et ønske om å få medlemmer som ikke hadde norsk bakgrunn, og hadde blant annet en oppfordring til dette på lokallagets nettsider.

Medlemmene i lokallaget er blitt rekruttert på ulike måter. Eli, som har vært med siden 1982, hadde tidligere støttet Høyre før hun fattet interesse for Fremskrittspartiet. Hun var nok også det av medlemmene som hadde lest mest politisk og ideologisk litteratur. Eli fortalte hvordan hun hadde ringt hjem til sin mor etter at hun første gang hadde lest Ayn Rand⁵ sin bok *De som beveger verden*. Her hadde hun endelig funnet noe hun kjente seg igjen i. Også andre medlemmer fortalte at de hadde tatt politisk stilling tidlig og landet på Høyresiden. Hanne hadde for eksempel på ungdomsskolen skrevet oppgave om misjonsvirksomhet i Sovjet og de kristne sin situasjon under kommunistene. På den måten hadde hun fått et innblikk i Sovjetisk kommunisme, og blitt politisk bevisst. Hun hadde tatt politisk stilling og landet på høyresiden i politikken. Hanne hadde ikke like lang fartstid i partiet som Eli, men var blant de medlemmene i lokallaget som hadde vært medlem lengst. I likhet med flere andre hadde hun også familie som var aktiv i Fremskrittspartiet, og to sønner som var aktive i ungdomspartiet. For de andre medlemmene som har meldt seg inn senere, er historien litt annerledes. Formannen i lokallaget, Jørgen, ble medlem i Fremskrittspartiet etter at han møtte Eli. De skulle på en fest for medlemmer i partiet hos Carl og Eli Hagen. Han meldte seg inn i partiet før denne festen. Selv fremhevet han at han alltid hadde sympatisert med partiet og stemt til høyre, også før han traff Eli. Partiet følger opp nyinnmeldte med å invitasjoner til ulike kurs og arrangementer. Jørgen ble med på en omvisning på Stortinget sammen med noen av stortingsrepresentantene. På denne omvisningen traff han en gammel bekjent som er aktiv i fylkeslaget. De hadde kommet i snakk og han var blitt motivert til å engasjere seg i lokallaget. Veien derfra ledet inn i styret på første årsmøtet. To år senere var han blitt valgt til formann i lokallaget. For andre av medlemmene har veien inn i partiet vært en annen. Berit hadde vokst opp i byen, men hadde i mange år bodd på et tettsted utenfor byen. Hun har ikke vært politisk aktiv tidligere. Derimot var søsteren hennes tidligere aktiv i partiet. Berit var interessert i politikk men meldte

⁵ Ayn Rand 1902-86 var forfatter og filosof. Opprinnelig fra Russland, flyttet til USA i 1926. Hun var kritisk til kommunismen og sosialismen, og forsvarte kapitalismen og individuelle rettigheter. Romanene *Atlas Shrugged* og *The fountainhead* er kanskje de mest kjente av hennes bøker. For mer om Ayn Rand se Ayn Rand institute, www.aynrand.org.

seg først inn da hun flyttet tilbake til byen. ”Jeg hadde bestemt meg for å melde meg inn den dagen jeg flyttet tilbake, og det gjorde jeg. Samme dag” fortalte hun med et smil. ”Uken etter ble jeg kontaktet av en i Haugen FRP det var Haugen⁶ den gangen, etter en halvtime på telefonen ble jeg overtalt til å bli med på ett møte”. Etter en tid ble hun sekretær og vararepresentant til Bydelsutvalget. ”Å bli sekreter passet meg godt”. Berit har arbeidet som sekretær i sitt yrkesaktive liv. Også for Berit sin del er store deler av familien hennes med i partiet. Søsteren er fortsatt medlem, men fordi hun driver et eget firma har hun ikke lenger tid til å være aktiv. Foreldrene, sønnen og mannen hennes er medlemmer, men det er også de som er mot partiet i familien. Datteren er ikke med i partiet og svigerinnen viste en tydelig motvilje mot partiet når hun kom innom på stands. Mannen til Berit, Arild er medlem i partiet, men er ikke medlem av styret i lokallaget. Han og Eli var de eneste medlemmene som ikke er medlem av styret, men som deltok på aktiviteter i forbindelse med valgkampen. Arild stod på stands i løpet av valgkampen, deltok på politiske møter i bydelen og fungerte som sjåfør hvis noe måtte fraktes.

Fremskrittspartiet sine saker kan appellere til personer som og har sympatier til partier på venstresiden. Håkon er et eksempel på dette. Også han har meldt seg inn i partiet etter år 2000. Han har vært politisk interessert hele livet, og sier selv at han har stemt alle partier fra kommunistisk i sin ungdom, til nå å være medlem i Fremskrittspartiet. Han fortalte at han seks år tidligere hadde tatt en av valgtestene som ligger ute på forskjellige nettstedet i forbindelse med valgene. Den hadde slått ut relativt likt mellom Fremskrittspartiet og SV. Etter å ha tatt denne testen, hadde han skrevet en e-post til Carl I Hagen hvor han hadde spurt om det var noe han kunne bidra med. Da han allerede neste dag hadde mottatt en personlig e-post tilbake, valgte han å melde seg inn i Fremskrittspartiet. En av de viktigste grunnene til at han valgte å ikke melde seg inn i SV, var synet på Nato- medlemskap. Håkon ville ikke være med i et parti som gikk i mot Nato. Samtidig så han med skepsis på den

⁶ Grensene for hvilke områder lokallaget omfattet var blitt endret noen år tidligere.

integreringspolitikken som ble ført, og var skeptisk til hva han mente var en naiv holdning fra SV sin side.

Det er noen interessante fellestrekk i det medlemmene forteller rundt sitt eget medlemskap. Først og fremst er ikke noen av medlemmene enig i partiets standpunkt i alle saker. Ved mitt første møte med Jørgen spurte jeg ham i hvor stor grad han trodde medlemmene i partiet stod inne for partiets ideologiske ståsted, han mente at en kunne regne at en 10- 15% av medlemmene og velgerne utgjør partiets kjerne. ”*De vil stå ved partiet uansett*”. Det som er felles for medlemmene i lokallaget er at det er noen kjernesaker de brenner for hvor de føler at partiet representerer dem. Samtidig som de ikke er enige med partiet i alle saker. Et eksempel er Håkon, som sier at han ikke er enig i partiets holdning til liberalisering av for eksempel energisektoren. Likevel er det andre politiske områder som veier opp for de uenighetene som finnes. En annen ting som blir fremhevet av medlemmene, er betydningen av den mottakelsen de har fått i partiet. For eksempel Håkon som meldte seg inn i partiet etter en personlig e-post. Jørgen forteller om noe av det samme, hvordan omvisningen på Stortinget førte til at han ble aktiv i partiet. Flere av medlemmene fremhever at de har blitt møtt av et åpent og fordomsfritt parti. ”*Det som er, er at FRP er et ja parti*” forteller Berit. ”*Medlemmene våre er glade og har lite fordommer. Det er sjelden dårlig stemning på møter, det hender at vi diskuterer litt, men det skal man.*”.

Ser en på medlemmene i lokallaget sin politiske bakgrunn, har de lite politisk erfaring fra tidligere. Når de har blitt medlemmer er de blitt kontaktet og fulgt opp, og har på den måten tilegnet seg organisatorisk og politisk erfaring. Partiet inviterer medlemmene på ulike kurs hvor de får innføring i alt fra politisk debatt, ideologi og i byråkratiske prosesser i kommune og bydel. Medlemmene fremhever også at denne prosessen har et inkluderende element ved at tilbudene er tilrettelagt, slik at det spiller liten rolle om man har åtte års universitetsutdannelse eller ikke har noen skolegang overhodet. Ved siden av disse arrangementene har lokallaget noen tiltak, som for eksempel å sende ut fødselsdagskort når noen av medlemmene har bursdag. Den

oppfølgingen som for eksempel dette at de sender ut gratulasjonskort, er noe som blir fremhevet av medlemmene som svært positivt. På de kursene som ble holdt i regi av fylket var det også en svært familiær tone. For eksempel var kursansvarlig i fylket, June, på fornavn med langt de fleste som deltok på kursene. Slike ting kan virke inkluderende, det er et miljø hvor mange av medlemmene fremhever at de føler seg verdsatt.

Det kan være interessant å sammenligne lokallaget til Fremskrittspartiet og RV i den samme bydelen. Under den første delen av feltarbeidet deltok jeg på noen møter i to lokallag av RV. Blant annet i den samme bydelen som Fremskrittsparti lokallaget. Bakgrunnen til medlemmene i RV sitt lokallag, i det samme området, skiller seg på noen områder fra medlemmene i Fremskrittspartiet sitt lokallag. RV sitt lokallag dekket flere bydeler, i tillegg var og ungdomspartiets medlemmer representert på møtene. Det er flere markante forskjeller mellom medlemmene i de to lokallagene. Utdanningsnivået er svært ulikt. Medlemmene i RV sitt lokallag hadde høyere utdanningsnivå enn hva medlemmene i Fremskrittspartiet sitt lokallag hadde. Tilstede på møtet var en forsker, en fagforeningsleder, en psykolog, lærere og en sosionom. Et flertall av de tilstedeværende hadde høyere utdanning, eller var studenter. Viktigere enn utdanningsnivået i denne sammenhengen er den politiske erfaringen. De fleste medlemmene i Fremskrittspartiet sitt lokallag hadde relativt kort politisk erfaring. Medlemmene i RV lokallaget var for det første medlemmer i andre organisasjoner ved siden av partiet. Og de fleste var, eller hadde vært, aktive i disse. Dette var organisasjoner som Nei til EU, Palestinakomiteen, Natur og Ungdom, og ulike kvinnenettverk. Ett av medlemmene i RV sitt lokallag var også leder i en av landets sterkeste fagforeninger. Et helt klart flertall, om ikke alle, som var med i lokallaget hadde vært aktive siden ungdomstiden, med andre ord: de hadde en lengre og bredere politisk erfaring. Listetoppen i den ene bydelen hadde for eksempel vært politisk aktiv siden han var 14 år, da han begynte i Natur og ungdom, og hadde siden vært medlem av Rød Ungdom, AKP, RV og ulike solidaritetsorganisasjoner som Palestinakomiteen og komiteen for et fritt Irak. Denne bakgrunnen skiller seg vesentlig fra bakgrunnen til for eksempel Berit, som har en annen yrkesbakgrunn, og

først meldte seg inn i Fremskrittspartiet da hun var 58 år. Jeg vil hevde at den måten partiet møter sine nyinnmeldte medlemmer, kan bidra til å forklare at det er det eneste av de partiene på Stortinget som faktisk har hatt en medlemsøkning de siste årene. På bakgrunn av hva medlemmene i lokallaget forteller, kan det se ut til at partiet lykkes å møte sine nye medlemmer på en inkluderende måte. Noe som kanskje kan bidra til at terskelen for å bli aktiv for partiet senkes.

Medlemsutviklingen i de norske politiske partiene fra 1990

I perioden 1990 til 2007 har medlemstallene i de norske politiske partiene hatt en relativt dramatisk nedgang. Som tabellen under viser, har antallet medlemmer blitt betydelig redusert for alle de politiske partiene representert på Stortinget, med ett unntak; for Fremskrittspartiet. Partiet har gått mot strømmen og har siden 1994 gått fra å være det av partiene representert på Stortinget med færrest partimedlemmer⁷, til å bli det fjerde største, en medlemsvekst på over 500 %. I slutten av september 2007 skal partiet ha rundet 25 000 medlemmer (Lande 2007). Til sammenligning har Høyre mistet over 111 308 medlemmer fra 1990 til 2006⁸. En slik medlemsflukt fra de politiske partiene er ikke unik for det Norge, en kan finne den samme utviklingen i flere Europeiske land (Heidar&Saglie 2002:38).

Medlemsutviklingen i de politiske partiene skjer samtidig med at en kan se en økende velgervandring mellom de politiske partiene. Velgervandringer er ikke noe nytt fenomen i norsk politikk. Rekorden i i antall velgere som skiftet parti var ved valget 1973, året Fremskrittspartiet ble stiftet, da som Anders Langes Parti (ALP). At så mange velgere skiftet parti i 1973 kan sees å ha en sammenheng med flere faktorer. I 1972 var det avstemning om EEC, dette hadde mobiliserte mange til politisk

⁷ Rød Valgallianse og Kystpartiet har vært representert på Stortinget i løpet av denne perioden. Rød Valgallianse var representert 1993- 97. Kystpartiet var representert av Steinar Bastesen, først innvalgt for tverrpolitisk liste i 1997. Brøt med disse i 1999 og dannet Kystpartiet. Partiet hadde en representant, Bastesen fra 2001- 05, men ble ikke gjenvalgt. Jeg har utelatt partiene ettersom de kun har vært representert en liten del av denne perioden.

⁸ Oversikt over medlemsutviklingen i de politiske partiene representert på stortinget side 29

deltakelse. Ved valget 1973 var det også to nye partier som stilte liste, ALP som senere ble til Fremskrittspartiet og Sosialistisk Valgforbund som fikk 11 % av stemmene ved dette valget. Over tid kan en se en økning i velgervandringen, og ved valget i 2005 var den på det høyeste siden 1973 (Aardal 2007a:23). Dette kan tyde på at det har skjedd en endring i forholdet mellom velgere og partiene. Denne relasjonen kan være interessant når en ser på medlemsutviklingen i de politiske partiene. Det kan kanskje tenkes at det er vanskeligere å rekruttere medlemmer når velgermassen blir mindre lojal. I en undersøkelse i forbindelse med Makt og demokrati utredningen ble deltakerne stilt spørsmålet om hvorfor de ikke var med i et politisk parti. Et flertall av disse personene svarte at de ønsket å ta stilling fra sak til sak (Martiniussen 2003:27). Flertallet ønsket altså ikke å forplikte seg til et politisk parti og deres politiske program. Slik sett kan det se ut som det å være medlem i et politisk parti blir oppfattet som en stor forpliktelse, og at mange foretrekker en fleksibilitet fremfor å være bundet til et politisk parti sitt program. Det er også vanskelig å finne en direkte sammenheng mellom velgerlojaliteten og medlemsutviklingen i de politiske partiene. Fremskrittspartiet er det eneste av partiene representert på Stortinget som har medlemsvekst. Samtidig har ikke Fremskrittspartiet de mest lojale velgerne. Det har derimot Arbeiderpartiet (Aardal 2007a:25). Samtidig har Arbeiderpartiet som en kan se av medlemsoversikten hatt en betydelig nedgang i antall medlemmer. Slik sett kan en ikke uten videre se en sammenheng mellom antall medlemmer og velgerlojalitet. Videre kan en også se at forholdet mellom et parti sitt medlemstall og antall velgere dette partiet har ved valg ikke nødvendigvis henger sammen. De ulike partiene har forskjellig forhold mellom velgere og medlemmer. Ved stortingsvalget i 2005 fikk Høyre 14,1 % mens Fremskrittspartiet, som hadde rundt halvparten av medlemstallet til Høyre i 2005 fikk 22,1 % av stemmene på landsbasis, altså 8 % mer. Slik sett kan en se at forholdstallet mellom antall medlemmer og stemmer varierer mellom de ulike partiene, og det vil også kunne variere over tid. Det vil derfor være vanskelig å peke på noen direkte sammenheng mellom velgerlojalitet og medlemsutviklingen i de politiske partiene. Like fullt er det mulig å se at noen tendenser i partienes medlemsutvikling og velgerlojaliteten henger sammen.

 Oversikt over medlemstall i de norske partiene representert på Stortinget, 1990- 2006.

Year/Party	FRP	Høyre	Venstre	KRF	SP	AP	SV
1990		146 308	11 300	56 176	47 117	128 106	13 072
1991	14 926	119 640	11 398	55 014	44 882	130 092	13 073
1992		106 077	7 800	54 302	47 880	114 863	13 983
1993	13 197	98 597	7 300	48 001	47 079	95 865	11 473
1994	3 671	83 987	6 950	52 076	47 365	90 281	11 487
1995	4 976	78 145	7 180	56 612	46 627	72 557	9 318
1996	5 654	70 447	10 500	54 071	43 508	68 833	8 609
1997	6 816	68 457	7 491	51 412	39 667	64 415	7 696
1998	7 905	64 368	6 857	50 301	35 932	62 984	7 792
1999	11 224	66 654	7 270	48 315	33 432	61 327	8 255
2000	11 824	63 993	6 552	47 864	31 557	58 769	7 428
2001	12 567	62 135	5 992	48 219	27 500	52 929	7 274
2002	16 746	51 145	5 581	46 671	33 932	57 690	7 751
2003	18 231	50 804	5 609	45 588	24 199	55 313	9 738
2004	17 660	36 604	5 683	42 017	22 154	51 035	10 497
2005	16 848	35 878	5 798	40 408	22 000	51 576	10 591
2006	19 581	35 000	5 898	39 337	mangler	50 252	9 774

Tallene er opplyst fra partikontoret til Arbeiderpartiet. Tallene for Fremskrittspartiet før 1994 er usikre, partiet regnet på den tiden registrerte medlemmer, etter 1994 gikk partiet over til å regne medlemmer etter de som betaler kontingent.(Heidar&Saglie 2002:35)

Nettverkspartiene

For å forstå nedgangen i antall medlemmer vil det kanskje være hensiktsmessig å se på selve partiorganisasjonen. Først og fremst er det verdt å merke seg at en mindre medlemsmasse ikke nødvendigvis innebærer en lavere aktivitet i partiene, men at de som fortsatt er medlemmer er aktive og reduksjonen kommer blant de passive medlemmene (Heidar&Saglie 2002:166). Samtidig har ”partiaktiviteten i *samfunnet som helhet* blitt svekket” (ibid. 167). Forholdstallet mellom velgere og medlemmer i de politiske partiene kan likevel være en indikasjon på at det er en ny utvikling i partienes organisasjon. Nettverkspartiet er en modell som har blitt trukket inn for å forklare endringene i de norske partiene (ibid. 27-52). Denne modellen skisserer nettverkspartiene som ledet av et profesjonelt lederskap med en mindre medlemsorganisasjon. Antallet medlemmer i forhold til velgere blir dermed lavere enn i for eksempel masseparti- modellen. Der massepartiet har en sosial gruppe de representerer, frir nettverkspartiet til en bredere velgergruppe. Ytterligere ett trekk ved nettverkspartiet er at partiorganisasjonen blir en rekrutteringskanal for toppposisjonene i partiet, samtidig som denne rekrutteringen skjer i mer eller mindre uformelle nettverk i organisasjonen (ibid. 50). Modellen er interessant i forhold til de tendensene en kan se i de norske politiske partiene, det er flere trekk ved den politiske utviklingen som kan peke i retning av nettverkspartier. Blant annet har man, som nevnt, en endring i forholdet mellom antall medlemmer og velgere. Medlemstallene er synkende. Og som jeg vil komme litt tilbake til senere i dette kapitlet, er det flere som hevder at de politiske partiene i større grad konkurrerer om de samme velgerne, noe som leder til at de ideologiske konfliktene blir maskert. Samtidig vil en kunne se at de norske partiene fortsatt profilerer seg i forhold til en politisk profil og at det ideologiske elementet fortsatt er viktig i valg av parti. Eksempler på dette kan en finne fra valgundersøkelsene ved stortingsvalget 2001 og 2005 (Aardal 2003:83; Aardal 2007c:104-105). Ser en nærmere på velgervandringene, er det også mange velgere som bytter parti innenfor den tradisjonelle høyre eller venstresiden (Aardal 2007a:31). Dette undergraver ikke at partiene i større grad konkurrerer om de samme velgerne, men det kan tyde på at de

tradisjonelle høyre- venstre skillene fortsatt har en viktig betydning, og at partiene på høyresiden først og fremst konkurrerer om velgerne på høyresiden, likeledes for partiene på venstresiden. Noe som også understøtter at de ideologiske skillelinjene fortsatt er viktige for folks valg av parti. Når Knut Heidar og Jo Saglie bruker nettverkspartimodellen, konkluderer de med at de gamle massepartiene fortsatt gjør seg gjeldende i norsk politikk, men at en kan se tendenser i retning av nettverkspartiene (Heidar&Saglie 2002:305).

Depolitarisering

Det har blitt hevdet at blant annet Fremskrittspartiet sin vekst har en bakgrunn i en trend jeg her vil kalle en depolitarisering (Brox 2003:80, Marsdal 2007)

Depolitarisering er et begrep som i antropologien blant annet har blitt benyttet til å beskrive hvordan politiske og ideologiske spørsmål til en stor grad blir redusert til administrative spørsmål. Blant annet har James Fergusson (1994) benyttet begrepet i sin beskrivelse av ulike utviklingsprosjekt, måten han bruker begrepet på kan relateres til en problemstillinger også i Norge.

By uncompromisingly reducing poverty to a technical problem, and by promising technical solutions to the suffering of powerless and oppressed people, the hegemonic problematic of "development" is the principal means which the question of poverty is de-politized in the world today (Fergusson 1994:256).

Fergusson peker på hvordan prinsipielle, ideologiske spørsmål blir redusert til tekniske spørsmål. De prinsipielle og ideologiske debattene unngås. I stedet for å ta disse debattene svarer en på prinsipielle utfordringer med administrative virkemidler. For eksempel omstillingsprosesser. Antropologen Halvard Vike (2004) skriver

Argumentet om at det er nødvendig å ha en "gjennomgang av organisasjonen", stimulere "omstilling og nytenking", gjennomføre "modernisering" og lege "økt vekt på effektivitet", er knyttet til den forventningen at alt dette kan løse en rekke problemer og fjerne dem fra den politiske dagsorden." (Vike 2004:44)

Vike peker her på spørsmål knyttet til utviklingen i kommune politikken, men etterlyser også en debatt når det gjelder rikspolitiske utfordringer. "Diskusjonen om

hvor grensene for statlig ansvar går og hva staten faktisk har kapasitet (og kan ta seg råd) til, eksisterer knapt.” (Vike 2004:9) Hvis en tolker depolitisering litt bredere enn til å gjelde bare administrative spørsmål, men også knytter manglende ideologisk debatt og diskusjon, vil en kunne se at flere hevder at det foregår nettopp en slik depolitisering i Norge. Blant annet har det hevdet at det er mangelen på vilje til å ta opp de store ideologiske diskusjonene som har bidratt til Fremskrittspartiet at Fremskrittspartiet har oppnådd en slik popularitet. For eksempel skriver Ottar Brox (2003) at ”Hagen ville spilt en marginell rolle om motsetningene i det norske samfunn hadde kommet til uttrykk i det partipolitiske liv” (Brox 2003:80).

Depolitisering er interessant i forhold til Fremskrittspartiet sin vekst. Partiet ønsker å benytte mer av den norske oljeformuen til å bygge ut for eksempel infrastruktur. Samtidig står partiet for en annen organisering av velferdsstaten, med en stykkprisfinansiering og at offentlige og private skal konkurrere på like vilkår som tilbydere av helsetjenester. Gudmund Hernes påpeker dette ”FRP angripes for å undergrave velferdsstaten. Men FrPs kritikk har ikke først og fremst vært at folk ikke skal få velferd finansiert offentlig, men at organiseringen av statens tjenester ikke har vært gode nok.” (Hernes 2006:84-85) Slik sett kan en argumentere for at Fremskrittspartiet går inn i den debatten blant annet Brox og Marsdal har etterlyst. I forhold til medlemsutviklingen i de politiske partiene kan depolitisering være interessant. En mindre ideologisk debatt, eller en politisk debatt hvor prinsipielle spørsmål oftere blir redusert til debatt rundt byråkratiske og tekniske spørsmål; kan føre til en mindre for politisk deltakelse. Spørsmålsstillingen om hvorvidt en slik depolitisering faktisk spiller inn på rekrutteringen av medlemmer er vanskelig å svare på. Det er likevel interessante betraktninger å ha i mente.

Partiene versus andre organisasjoner

Et sentralt trekk ved den politiske utviklingen de siste tiårene er en økende betydning de politiske og sosiale organisasjoner utenfor partipolitikken har fått. En kan si at en større del av den politiske aktiviteten tidligere var mer knyttet til politiske partier,

fagbevegelsen og lignende organisasjoner. De siste 20- 30 årene har en rekke andre typer organisasjoner fått en større betydning. Det er viktig å vektlegge at dette ikke er nye organisasjoner, Norges Naturvernforbund ble for eksempel grunnlagt i 1914. De fleste andre miljøvernorganisasjonene ble etablert utover 60 og 70- tallet. En kan likevel hevde at de har fått en større plass i den politiske debatten fra 1980- tallet, og slik sett vil de kanskje kunne sees å konkurrerer med de politiske partiene. Når det er sagt er det vanskelig å si noe direkte om disse organisasjonenes innvirkning i forhold til medlemstallene i de politiske partiene. For eksempel viser medlemstallene til Norges Naturvernforbund et fall i medlemstallet med 34 975 medlemmer i 1990, til 18 252 i 2007⁹. En utvikling som har likhetstrekk med hva en kan se i de politiske partiene. Andre organisasjoner som Framtiden i våre hender har derimot en relativt jevn medlemsvekst, og har i overkant av 20 000 medlemmer. World Wild Fund for Nature (WWF) opplyser at de har i overkant av 7000 medlemmer i Norge (WWF 2007). Ved siden av miljøvernorganisasjonene er det andre typer organisasjoner som Amnesty International som arbeider med menneskerettigheter og har over 50 000 medlemmer i Norge (Amnesty 2007). Attac som er en anti-globaliseringsorganisasjon, offisielt etablert i Norge i 2001. Attac hadde ca 2500 medlemmer ved utgangen av 2007¹⁰. Ettersom det er sannsynlig at en del medlemmer av disse organisasjonene også er medlemmer av politiske partier, og, eller er medlem av flere organisasjoner; kan det synes vanskelig å si noe sikkert om innvirkningen i forhold til medlemstallene i de politiske partiene. Ved at det ikke er noen klar trend i medlemsutviklingen i organisasjonene gjør det også vanskelig å konkludere i forhold til disse organisasjonenes innvirkning på partimedlemskap i Norge. Likevel tror jeg det er noen trekk ved disse organisasjonene som er interessante i forhold til medlemsutviklingen i partiene. De politiske partiene er til en stor grad knyttet til Norge og de nasjonale grensene. Noen av disse organisasjonene arbeider mer eller mindre rettet mot problemstillinger i Norge, som Norges

⁹ Medlemstall innhentet fra Naturvernforbundet.

¹⁰ Opplyst av Frøydis Olaussen, organisasjonssekreter i Attac.

naturvernforbund. Andre som Amnesty og WWF arbeider med internasjonale spørsmål og er ikke bundet opp til de nasjonale grensene. Fra 1980 tallet begynte disse transnasjonale organisasjonene i større grad å arbeide på tvers av landegrensene (Tsing 2002:457). Ved at de til en stor grad arbeider med hva som blir ansett for å være globale problemstillinger påvirker de myndighetene i ulike land. Partiene har ikke den samme muligheten, deres organisasjon er i langt større grad knyttet opp mot det norske politiske systemet. Disse organisasjonene har ytterligere en styrke i forhold til de politiske partiene ved at et flertall er partipolitisk uavhengige. Det gir muligheten til å melde seg inn i en organisasjon som arbeider med for eksempel miljøvern uten å behøve å ta stilling til barnehagedekningen i Norge. En form for frihet til å ta stilling til politiske spørsmål som jeg har vist til tidligere blir vektlagt av stadig flere (Martiniussen 2003:27). Det kan være interessant å sette disse organisasjonenes betydning opp mot medlemsveksten i Fremskrittspartiet. Uten at jeg har noen data på dette så kan en se at den tematikken flere av disse organisasjonene er knyttet til internasjonale spørsmål, solidaritetsarbeid eller miljøvern. Dette er saker som velgerne av Fremskrittspartiet i mindre grad er opptatt av en for eksempel velgere av Sosialistisk Venstreparti. I den grad det er et tap av medlemmer fra de politiske partiene til sosiale og politiske organisasjoner utenfor partipolitikken vil det være mulig å anta at dette kanskje i mindre grad vil ramme Fremskrittspartiet, som i større grad fokuserer nasjonale politiske temaer og i liten grad i perioden frem mott 2007 har hatt noe fokus på miljøvern.

Presentasjon av Fremskrittspartiet

Våre motstandere påstår at vi mangler et verdigrunnlag. De påstår vi mangler troverdighet. De påstår vi mangler ansvarlighet. Hva våre motstandere måtte mene om oss er uviktig. Det som betyr noe er at alle vi som er med i Fremskrittspartiet selv vet hva vi står for.

Ord som frihet, troverdighet, handlekraft, lojalitet, folkelig, ansvarlig og moderne, representerer vårt verdigrunnlag. Dette grunnlaget er Fremskrittspartiets sjel.

Når du leser disse sidene vil du som FrP velger sannsynligvis nikke gjenkjennende til teksten. Partiets verdigrunnlag er det samme som ditt. Husk da på at partiets verdigrunnlag alltid ligger til grunn for det arbeidet partiets tusenvis av tillits- og folkevalgte gjør.

Verdigrunnlaget er partiets sjel. Det er dette vi står for. Det er dette som er oss.

(Fremskrittspartiet 2007)

Utraget er hentet fra en løpeseddel fra Fremskrittspartiet i forbindelse med deres medlemskampanje 2007. Presentasjonen er interessant i det den åpner med å fortelle hva *de andre* mener om Fremskrittspartiet, for deretter å vektlegge at partiet har et solid partigrunnlag. Forholdet til motstanderen kommer klart frem, samtidig som det blir understreket at det ikke spiller noen rolle hva *de* mener, fordi medlemmer i, og velgere av, Fremskrittspartiet selv vet hva de står for. I dette kapittelet skal jeg følge noe av den samme rekkefølgen som argumentasjonen i løpeseddelen. Jeg vil riktignok starte med å se på den historiske bakgrunnen til partiet, for deretter se på hvordan partiet blir oppfattet av den politiske opposisjonen. Hvor sentralt opposisjonens bilde av Fremskrittspartiet er for partiet, er noe en kan få et inntrykk av i utdraget over. Det er derfor nyttig å se litt nærmere på dette. Høsten 2006 og utover våren 2007 var det en debatt om Fremskrittspartiets velgeroppslutning. Mye av denne debatten kretset rundt bidrag fra personer i opposisjon til partiet. Jeg vil se på to av disse bidragene i denne debatten. Gudmund Hernes, tidligere helse og undervisningsminister for Arbeiderpartiet og professor i statsvitenskap, skrev høsten 2006 en artikkel i *Samtiden* om dette temaet. Våren 2007 kom en bok med tittelen *FRP-koden* av journalisten Magnus Marsdal. Boken fikk en del oppmerksomhet og vakte debatt. Jeg vil ikke gå inn i debatten knyttet til Fremskrittspartiets popularitet hos velgerne. Det blir på siden av denne oppgaven, men disse to bidragene til debatten gir et godt innblikk i hvordan Fremskrittspartiet blir presentert av

opposisjonen. Noe som er en nyttig bakgrunn å ha med seg i forhold til denne oppgavens tema, ikke minst ved at en kan se hvordan opposisjonens presentasjon har sitt motstykke blant medlemmene i Fremskrittspartiet. I siste del av kapitlet vil jeg vise at en kan se to viktige linjer i partiet sin politikk. En liberalistisk og en verdimeslig konservativ linje. Disse linjene er viktige som en for å forstå bakgrunnen for partiets retorikk. Samtidig er de interessante for å forstå rekrutteringen til partiet, både den nåværende og historisk. I det lokallaget jeg har fulgt har saker knyttet til den konservative linjen en sentral plass i samtalene og vil kunne sees som sentral i forhold til rekrutteringen.

Fremskrittspartiets vekst slik opposisjonen ser det.

I løpet av 2006 og 2007 var det en del debatt knyttet ulike forklaringer av Fremskrittspartiets vekst. Debatten har om ikke utelukkende, så i alle fall til en stor grad handlet om partiets oppslutning blant velgerne. En kan se at noen har kommentert blant annet skoloringen av medlemmer i Fremskrittspartiet (Nilsen M 2007:115-124). Det har derimot vært lite oppmerksomhet rettet mot medlemsveksten. Flere forklaringsmodeller til Fremskrittspartiet sin vekst har vært fremmet fra den politiske opposisjonens side. Jeg vil se på to perspektiver som er fremmet av motstandere av partiet. De gir et godt innblikk i hvordan opposisjonen oppfatter partiet, noe som kan være nyttig for å forstå partiets posisjon i Norge. I de neste kapitlene skal jeg vise at dette har sitt motstykke i hvordan medlemmene i lokallaget oppfatter sine politiske motstandere. Fremskrittspartiet og opposisjonen utfyller hverandre på flere måter.

Gudmund Hernes (2006) peker i sin artikkel, *Det er noe i det* i Samtiden, på fem ulike modeller som går igjen blant motstandere når Fremskrittspartiets vekst skal forklares. *Pendelforklaringen*, som sier at velgerne i oppgangstider stemmer til høyre, mens de stemmer Arbeiderpartiet i nedgangstider. *Hamelns* forklaringen som legger vekt på at velgerne blir forført av karismatiske politikere som prater "elitene" mitt i mot. En beslektet forklaring til denne er *fordumplingsforklaringen*, hvor velgerne

fremstilles som om de ikke vet sitt eget beste, en forklaring som en kan se gå igjen blant mange kritikere av partiet, men som jeg skal vise senere blir reflektert i medlemmenes perspektiver på opposisjonen ved at de ser på opposisjonen som herskesyke. *Honningkrukke* forklaringen legger vekt på at Fremskrittspartiet ønsker å bruke av oljeformuen. Velgerne ser de uløste oppgavene i samfunnet og samtidig at en har ressursene til å gjøre noe med det i form av oljepenger. Samtidig settes disse pengene på bok, Fremskrittspartiet er det partiet som ønsker å bruke pengene, mens de andre partiene har bundet seg til handlingsregelen som tilsier at kun 4 % skal benyttes. Den siste forklaringen Hernes identifiserer er *hovmodforklaringen*. Denne forklaringen legger vekt på en økende avstand mellom politikerne og folket. Når jeg senere skal se på Magnus Marsdal sin forklaring, kan en se at han mener at dette, spesielt avstanden mellom Arbeiderpartiet og folket, er noe av det som kan forklare Fremskrittspartiets vekst. *Hovmodforklaringen* vektlegger et folkelig aspekt ved Fremskrittspartiet i opposisjon mot en mer elitistisk partikultur hos de andre partiene (Hernes 2006:82-83). Hernes argumenterer for at disse forklaringsmodellene i utgangspunktet har feil perspektiv ved at de ser på velgerne, fremfor å se hvordan Fremskrittspartiet blir oppfattet av velgerne (ibid. 84). Hernes konkluderer sin artikkel med at en trenger en debatt om hvilke kjerneverdier en ønsker å ha i fremtiden. Hvilke målsetninger har man for integrering og hvilken balanse ønsker man å ha mellom det private og det offentlige i forhold til disse kjerneverdiene. Hernes skriver avslutningsvis at arbeiderbevegelsen har et spesielt stort ansvar for å ta denne diskusjonen. Ettersom arbeiderbevegelsen har vært sentrale i å utforme samfunnet slik at "vanlige mennesker i jevne kår kan rå over sitt eget liv og over eie overblikk over situasjon" (ibid. 89) Gjennom sin artikkel vektlegger han at det er et misforhold mellom de ulike forklaringsmodellene som blir presentert og hvordan Fremskrittspartiet faktisk fremstår for velgerne. I stedet for å ta hensyn til og undersøke hva det er ved partiet sin politikk som engasjerer og tiltrekker seg velgere, har man forklart den økende opplutningen ved å si at velgerne har latt seg forføre på ulikt vis.

Magnus Marsdal forklarer Fremskrittspartiet sin vekst tildels ved å se på hva som engasjerer Fremskrittsparti velgerne, men kanskje i større grad ved å se på Arbeiderpartiet. Marsdal bygger mye av sin argumentasjon på at Fremskrittspartiet statistisk har en høy oppslutning blant ufaglærte arbeidere.

Det er liksom venstresiden i politikken som skal forsvare de fattige og vanskeligstilte, men blant de arbeidsløse sanket FRP støtte fra 37 prosent. Det er ikke først fra de rike som stemmer for Carl I Hagens gigantiske skatteletter, det er folk med lav inntekt.
(Marsdal 2007:18)

Marsdal sin analyse i boken *FRP-koden* problematiserer Arbeiderpartiet sin rolle på flere områder uten at jeg har anledning til å gå inn på alle disse forklaringene her. Interessant i denne sammenheng er imidlertid å skissere noen oppfatninger av Fremskrittspartiet fra opposisjonens side. Marsdal argumenterer med at ledelsen i Arbeiderpartiet har blitt for elitistisk. Det er for stor avstand mellom topp- politikerne og befolkningen. Fremskrittspartiet har på sin side klart å holde på en form for autentisitet (Marsdal 2007:85-91). Der Arbeiderpartiet har utviklet eliter som i for liten grad enser hva som foregår, har Fremskrittspartiet en folkelig forankring (ibid). Gapet mellom Arbeiderpartieliten og arbeiderklassen er en nisje Fremskrittspartiet benytter seg av¹¹. Denne argumentasjonen kan knyttes til en bredere ideologisk diskusjon. Marsdal mener Arbeiderpartiet svikter ved å ikke ta opp de viktige ideologiske spørsmålene. For eksempel trakk Marsdal i debatt med Hernes på utestedet Mono frem behandlingen av pensjonsreformen som et eksempel der en forsøkte å feie de prinsipielle spørsmålene under teppet¹². Argumentasjonen til Marsdal gir et godt innblikk i hvordan Fremskrittspartiet blir forstått på venstresiden. På mange måter følger Marsdal opp Fremskrittspartiet sin retorikk om det folkelige, *Fremskrittspartiet for folk flest*. Som jeg skrev i innledningen, blir Fremskrittspartiet ofte betegnet som et populistisk part, jeg vil komme nærmere inn på den delen av partiets retorikk i det siste kapitlet. I denne sammenheng er det interessant å merke

¹¹ Debatt på utestedet Mono den 10/5-2007. Tittelen på debatten var *Fremskrittspartiets vekst- Aps ansvar?*

¹²I Debatt på utestedet Mono den 10/5-2007. Tittelen på debatten var *Fremskrittspartiets vekst- Aps ansvar?*

seg at det kan synes som om opposisjonen på venstresiden tolker *folk flest* som et uttrykk for arbeiderklassen. At Fremskrittspartiet ved å hevde at de representerer *folk flest* representerer arbeiderklassen, og slik sett fremstiller seg som et arbeiderparti. Marsdal sin kritikk mot Arbeiderpartiet skiller seg i så måte ikke veldig fra det bildet som presenteres av Fremskrittspartiet, i den forstand at han indirekte anerkjenner at Fremskrittspartiet oppnår en legitimitet hos *folk flest* som en følge av en form for depolitisering, og som en følge av hva han anser som Arbeiderpartiets manglende vilje til å diskutere sentrale spørsmål. Det er interessant å undersøke dette nærmere. Har Fremskrittspartiet en appell til de samme velgerne som Arbeiderpartiet og den øvrige venstresiden? Ser en på velgerundersøkelsene fra stortingsvalget 2005, kan det synes som om denne kritikken er upresis, i det minste hvis en ser på velgervandringene totalt sett. Hvis det var slik at Fremskrittspartiet hadde en sterk appell til Arbeiderpartiets velgere vil det være mulig å anta at de vant velgere fra Arbeiderpartiet. Velgerundersøkelsen viser at Arbeiderpartiet ikke tapte velgere til Fremskrittspartiet i 2005. Det var snarere tvert om, Fremskrittspartiet mistet flere velgere til Arbeiderpartiet enn de fikk (Aardal 2007a:28). Valgforskeren Bernt Aardal (2007) som har analysert stortingsvalget 2005 kommenterer forholdet slik ”Særlig interessant er det at Arbeiderpartiet har en netto gevinst i forhold til Fremskrittspartiet. Enkelte kommentatorer forklarte FrPs valgseier med at partiet hadde stjålet Aps velgere. Dette er ikke riktig.” (ibid. 29). Denne undersøkelsen viser en større velgervandring innad i høyre og venstresiden enn mellom disse sidene. Fremskrittspartiet henter i følge velgerundersøkelsen et flertall av velgerne sine fra Høyre og litt færre fra KRF. På bakgrunn av Aardal sin analyse kan en se at Arbeiderpartiet ikke hadde et tap av velgere til Fremskrittspartiet. Det betyr likevel ikke at Fremskrittspartiet ikke kan ha en økende oppslutning i deler av den velgergruppen som tradisjonelt har stemt Arbeiderpartiet, men at denne gruppen ikke utgjør en stor andel av velgergruppen.

Det vil være hensiktsmessig å se hvor oppfatningen av Fremskrittspartiet som en direkte konkurrent til Arbeiderpartiet kommer fra. En kan fra Fremskrittspartiet sin side se en interesse av å svekke Arbeiderpartiet ved å peke på avstanden mellom *folk*

flest og eliten, på den måten styrke sin egen legitimitet. Når en ser den samme forklaringen brukt fra venstresiden i norsk politikk, kan dette knyttes til en interesse av å trekke Arbeiderpartiet til venstre. Analysen til Hernes, som er arbeiderpartimann og Marsdal, som har bakgrunn som formann i Attac, medlem i Rød Ungdom og nå er styremedlem i stiftelsen Manifest; har et ulikt perspektiv på Arbeiderpartiet sin rolle. At venstresiden kritiserer Arbeiderpartiet for å være for elitistisk og trekke mot høyre, kan slik sett sees i noe av det samme lys som Fremskrittspartiet sin argumentasjon. En måte å styrke sin egen posisjon ved å peke på at Arbeiderpartiet har blitt for elitistisk.

Et trekk ved analysene til både Gudmund Hernes og Magnus Marsdal er at de i liten grad vektlegger ideologisk appell i sine analyser. Begge forfatterne påpeker fellestrekk mellom Fremskrittspartiets vekst i Norge og fremveksten av høyrepopulistiske partier i Europa (Marsdal 2007:25; Marsdal 2006:68; Hernes 2006:80). Men de trekker ikke denne tråden noe videre. Gudmund Hernes går lenger enn Marsdal i å se at Fremskrittspartiet kan ha en appell ved at partiet representerer ett alternativ. Som nevnt tidligere, tyder velgerundersøkelsen på at Fremskrittspartiet henter flere velgere fra de andre partiene på Høyresiden enn fra venstresiden i norsk politikk. Det kan tyde på at den ideologiske appellen til partiet blir undervurdert i disse analysene. Fraværet av ideologi som et ledd i forklaringen er interessant fordi det kan si en del om oppfatningen av Fremskrittspartiet. Slik sett kan Gudmund Hernes ha et poeng når han skriver at FRP kan ha en appell til velgerne fordi de representerer et alternativ til de øvrige partiene. Partiet presenterer en annerledes løsning på organiseringen av velferd i Norge. En vil kunne si at partiet representerer et ideologisk alternativ så vel som det organisatoriske alternativet Hernes peker på (Hernes 2006:85). Ved å presentere et alternativ, går partiet inn i den debatten rundt organiseringen av, og grensene for velferdsstaten, som blant annet Halvard Vike etterlyser (Vike 2004:9). Sett på bakgrunn av dette vil en kunne hevde at partiet presenterer et ideologisk alternativ i norsk politikk. Det har vært en rekke studier av utviklingen i norsk politikk de siste årene som peker på at det ideologiske spiller en stor rolle for hvordan folk stemmer ved valg (Aardal 2003:106) Det er derfor

interessant at det ikke blir trukket frem i forklaringen til partiets vekst. Dette kan skyldes flere ting. Et viktig aspekt kan være at analysene av FRP er skrevet av personer som står i politisk opposisjon til partiet. Henvisningene til det populistiske trekket ved Fremskrittspartiet kan kanskje sees som en måte å holde partiet på en armlengdes avstand ved å stemple det som et mindre seriøst, og et partis om fører en inkonsekvent politikk. Partiet blir ikke oppfattet på venstresiden som et parti med et ideologisk grunnlag delvis på bakgrunn av partiets retorikk. En kan se seg blind på mange og varierende utspill uten og se at disse faktisk når frem til sitt publikum. Et Fremskrittsparti medlem fra et annet lokallag enn det jeg gjorde feltarbeid i, fortalte meg i all fortrolighet, vel å merke etter noen drinker ”*Av og til kommer det utspill som er litt på kanten... ja, noen av dem er vel over kanten også. Men det er egentlig bra, det er en type utspill folk forstår. De skjønner det når du sier det rett ut. Dessuten, blir det for drøyt så blir folka ekskludert*” Poenget i det han sier er noe som bør taes med i betraktningen. For selv om det blir presentert varierende utspill fra enkeltpersoner i partiet, så kan en argumentere for at de er uttrykk for en ideologi. De formidler et budskap. Som det kommer frem av dette avsnittet tror jeg de forklaringsmodellene av Fremskrittspartiet jeg har presentert her har hatt et for lite fokus på ideologi som forklaring for at partiet har den veksten de har både i medlems- og velgermasse.

Historie og Ideologisk grunnlag

Fremskrittspartiet er et liberalistisk parti. Det bygger på Norges grunnlov, norsk og vestlig tradisjon og kulturarv med basis i det kristne livssyn. Fremskrittspartiets hovedmål er sterk nedsettelse av skatter, avgifter og offentlige inngrep. (Fremskrittspartiet 2005:6)

Slik åpner Fremskrittspartiet sitt prinsippprogram. En kan i denne teksten se sporene helt tilbake til Fremskrittspartiets oppstart, i 1973. Det året ble ”Anders Langes Parti til sterk nedsettelse av skatter, avgifter og offentlige inngrep” (ALP) stiftet. Partiet ble stiftet som et protestparti den 8. April 1973. Anders Lange hadde gjennom hele etterkrigstiden vært en politisk aktør i Norge, men hadde frem til det tidspunktet holdt seg utenfor partipolitikken. Han hadde fra 1948 utgitt en avis, først under navnet

Hundeavisen, avisen skiftet senere navn til *Anders Langes Avis*. Den politiske virksomheten til Anders Lange var ikke begrenset til å drive avis. Ved siden av skrev han leserinnlegg og reiste rundt med foredrag og politiske taler. Anders Lange ble lagt merke til, han brukte humor og ironi i for å nå frem med sine standpunkter, spissformulerte sine argumenter og er ganske sikkert den eneste politikeren i Norge som har klart å øke konsumet av eggelikør i betydelig grad. (Iversen 1998:15; Moen 2007:66) Tidspunktet partiet ble stiftet på var gunstig. Blant en del velgere på høyresiden var det en utbredt misnøye med den politikken Høyre hadde ført. Særlig var det en utbredt misnøye med skatte- og avgiftspolitikken som var blitt ført under Borten regjeringen. I deres regjerings periode hadde de innført momsen under et løfte om skattelette, men hadde ikke overholdt sine løfter. Dermed var skattetrykket i realiteten økt. (Fremskrittspartiet 2006:32). Ved valget 1973 fikk ALP fire stortingsrepresentanter. Blant disse var Anders Lange selv. Det var helt fra oppstarten ulike oppfatninger internt i partiet om hvilken retning en skulle gå. Dette førte til en intern partikonflikt. Noe av bakgrunnen for de ulike oppfatningene var at Anders Lange og en rekke andre personer i partiet ikke ønsket å brygge organisasjon, men kanskje heller så for seg en protest og folkebevegelse. Andre ønsket å gå i en annen retning og ønsket å bygge en solid partiorganisasjon for å skape et sterkt parti (Iversen 1998; Moen 2007; Fremskrittspartiet 2006:32). I denne gruppen finner en Carl I Hagen som skulle bli en svært sentral person i partiets utvikling. Høsten 1974 døde Anders Lange, som hans vararepresentant kom Carl I Hagen inn på Stortinget. I de neste valgene klarte ikke ALP å følge opp suksessen fra valget i 1973. Men partiet utviklet seg gradvis i den retningen blant annet Carl I Hagen ønsket. I 1977 endret partiet navn til Fremskrittspartiet, samme år ble Carl I Hagen valgt til formann, en posisjon han holdt helt til 2006. I 1981 ble partiet igjen representert på Stortinget med fire representanter, og har vært representert i alle stortingsvalgene siden. Ved stortingsvalget 2005 fikk Fremskrittspartiet 22,1 % oppslutning. En økning fra stortingsvalget 2001 hvor partiet hadde en oppslutning på 14,6 % av stemmene (Aardal 2007a:15). Ved kommunevalget høsten 2007 fikk partiet også den største oppslutningen i partiets historie, med en oppslutning nasjonalt på 17,5 % av stemmene (Nrk 2007).

Innledningsvis i dette kapitelet nevnte jeg at en kan spore to linjer i partiets politikk. Partiet er liberalistisk, men har også en verdimessig konservativ side. Når jeg bruker verdikonservativt i denne sammenhengen mener jeg ikke at partiet er ideologisk verdikonservativt. Den verdikonservative linjen gjør at det ikke er uproblematisk å definere partiet som et rent liberalistisk parti. Jeg vil komme tilbake til denne siden av partiet litt senere i dette kapitelet. Med tanke på den historiske utviklingen av partiet er det interessant å se at disse to linjene i partiets politikk har gitt seg utslag i flere konflikter i løpet av partiets historie. Den kanskje mest kjente av disse, er den som har gått under navnet Bolkesjøoppgjøret. I 1993 brøt en gruppe ut av partiet etter interne uenigheter om hvilken retning partiets politik skulle ta (Iversen 1998). Denne gruppen ønsket å føre en mer rendyrket liberalistisk politikk. I denne gruppen var blant annet partiets 1. nestformann Ellen Wibe. Konflikten resulterte i at flere av tilhengerne av en ”renere” liberalistisk politikk gikk ut av partiet.

Den liberalistiske linjen

”Hvis jeg skal oppsummere Fremskrittspartiet i ett ord så er det Valgfrihet. Frihet for den enkelte. Vi ønsker at den enkelte selv skal bestemme.” forteller Håkon, ett av styremedlemmene i lokallaget, meg under en samtale på en lokal kafé i bydelen. Utsagnet er i tråd med det liberalistiske grunnlaget til Fremskrittspartiet. Håkon utdyper med å sette Fremskrittspartiet sitt grunnlag i kontrast med venstresiden sin politikk. *”Det er en motsetning til SV og AP der er det massene som skal styres. Du vet, der går du gjennom de statlige institusjonene fra du blir født til du dør. Du blir født på et offentlig sykehus, inn i barnehage, offentlig skole kan ikke velge privat, utdanning, gjerne så jobber du i staten til du dør på et offentlig sykehjem. Hele veien innefor de statlige institusjonene. FRP mener at man vet best selv hvordan man vil ha det”*. Fremskrittspartiet sitt ideologiske utgangspunktet kan til en stor grad sees i en individualistisk form for liberalisme. Jørgen, formannen i lokallaget, fortalte at det gylne prinsippet for Fremskrittspartiet sin ideologi var at *”min frihet slutter der din din begynner”*. Blant medlemmene i lokallaget var det få som hadde lest liberalistisk

ideologi i særlig grad. Jeg forsøkte i løpet av feltarbeidet å spørre medlemmene litt om forskjellige liberalistiske teoretikere. Av de jeg pratet om ideologi med, var det kun Eli, det medlemmet i lokallaget med lengst fartstid i partiet, som hadde lest de ulike forfatterne og bøkene jeg spurte henne om. Samtidig som medlemmene i dette lokallaget ikke hadde lest klassikerne i den liberalistiske litteraturen, så ga de uttrykk for mange av de tankene som blir liggende i det ideologiske grunnlaget. Det liberalistiske grunnlaget er noe Fremskrittspartiet forsøker å formidle til sine medlemmer blant annet gjennom et eget ideologikurs, *Fremskrittspartiets ideologikurs*. I kursheftet som blir brukt i undervisningen til dette kurset blir det liberalistiske ståstedet presentert, med fokus på de forfattere som er sentrale for Fremskrittspartiet sitt ideologiske grunnlag. Dette er forfattere som Ayn Rand, F. A. Hayek, Robert Nozick og M. N. Rothbard (Fremskrittspartiet 2006:7-12). Et fellestrekk ved disse forfatterne er at de har et perspektiv der individet har grunnleggende og ukrenkelige rettigheter. I presentasjonen av de liberalistiske filosofene blir det kun sitert fra dem to ganger. Det første sitatet er fra F. A. Hayek sin bok *The constitution of Liberty* som kom ut i 1960: "Frihet betyr ikke alt godt og ikke fravær av alt ondt. Det er sant at det å være fri kan bety frihet til å sulte, til å gjøre kostbare tabber, til å løpe dødelige risikoer." (Hayek i Fremskrittspartiet 2006:9). Det andre sitatet som blir benyttet i er hentet fra Robert Nozick sin bok *Anarchy, State and Utopia* som utkom i 1974. "Individer har rettigheter, og det er ting ingen person eller gruppe kan gjøre mot dem (uten å krenke deres rettigheter). Disse rettighetene er så sterke så vidtrekkende at de reiser spørsmål om hva - hvis overhodet noe – staten og dens tjenestemenn kan gjøre". (Nozick i Fremskrittspartiet 2006:11). De to sitatene som er valgt ut i den liberalistiske presentasjonen er begge sterkt knyttet til individets frihet. Sentralt, kanskje noe som kommer til uttrykk hos Ayn Rand, er også dette at individuelle rettigheter ikke kan knyttes til gruppers rettigheter. En kan se at disse prinsippene går igjen i partiets legitimering av politikk på en rekke områder, deriblant kvotering.

Fremskrittspartiets liberalistiske grunnsyn sammenfaller helt logisk med det syn at forskjellsbehandling av mennesker basert på kriterier som rase, kjønn, religion eller etnisk opprinnelse er grunnleggende galt. Rasisme- enten den er positiv eller negativt fundert- er derfor verken forenlig med Fremskrittspartiets politikk eller den liberalistiske ideologisk arven som partiet forvalter. (Fremskrittspartiet 2006:44)

Det liberalistiske i partiets politikk er knyttet både til ulike prinsipper som i dette tilfellet med kvotering. Ser en tilbake til ALP kan en se at det var den økonomiske politikken som var noe av drivkraften bak partidannelsen. I prinsipp og handlingsprogrammet heter det at "Fremskrittspartiet arbeider for markedsøkonomi der den enkelte fritt kan operere innenfor generelle rammebetingelser trukket opp av myndighetene". (Fremskrittspartiet 2006:47) Den økonomiske linjen gjenspeiler seg også blant Fremskrittspartiets velgere, og det som kommer frem i disse undersøkelsene sammenfaller med hva medlemmene i lokallaget utrykte i samtaler og diskusjoner. For eksempel er Fremskrittspartiets velgere er blant de velgerne som er mest positivt innstilt med tanke på privat eierskap. De aller mest positive velgerne kan en finne blant Høyre sine velgere. (Aardal 2007b:52) Håkon presenterer i så måte et godt eksempel. I utraget fra samtalen over, uttrykker han en viss skepsis til offentlig eierskap og statens rolle i menneskenes liv. Men han er ikke ubetinget begeistret for privat eierskap på alle områder. Det var områder han ikke støttet partiets økonomiske politikk, for eksempel var han lite begeistret for den utviklingen som hadde skjedd innen kraftproduksjonen, og tilnærmingen til et nordisk kraftmarked. Dette mente han hadde ført til dyrere kraft og mer kompliserte systemer for forbrukerne. I følge velgerundersøkelsene er Fremskrittspartiets velgere også mer skeptiske til økende økonomiske forskjeller i det norske samfunnet (Aardal 2003:60). Jeg tror denne skepsisen blant Fremskrittspartiets velgere og medlemmer kan bunne i at partiet ved siden av den liberalistiske grunnholdningen, har en sosial profil. Høsten 2006 fremmet for eksempel Berit, et av styremedlemmene i lokallaget, et forslag i styret om gratis tannlegebehandling til alle. *"Tennene er en del av kroppen, så når man trenger det burde man få behandling på blå resept."* Dette forslaget ble sendt videre til fylket og kom opp til behandling på nasjonalt nivå. Litt skuffet utrykte hun *"Nå har jo SV kommet med det samme forslaget, så vi får se... Det viktigste er jo at det eventuelt kommer gjennom."* Fremskrittspartiet har en profil på helse og omsorg som

innebærer en annen organisering av helse og omsorgssektoren. Samtidig betyr ikke deres ønske om omlegging at staten skal være fullstendig fraværende. Det betyr derimot at staten skal betale for tjenestene, mens det offentlige og private skal konkurrerer som tilbydere. Blant medlemmene i lokallaget var det organiseringen av tilbudet som var det mest kritiserte. Alle partier på Stortinget hadde vært i regjeringsposisjon, men ingen hadde evnet å gjøre noe med det som blant medlemmene ble oppfattet som et utilfredsstillende tilbud. Eller som Eli uttrykte det ” *hvor mange ganger lar folk seg lure, nå stemmer de AP år etter år uten å få noe resultat. Greit nok å la seg lure en gang, kanskje to. Men den tredje gangen bør man jo kanskje stemme noe annet. Sier som mora mi, det er på tide å prøve noe som ikke har vært testet tidligere.*”.

Den konservative linjen

I partiets prinsipp og handlingsprogram, som jeg siterte i innledningen til dette kapitlet, heter det: ” Fremskrittspartiet er et liberalistisk parti. Det bygger på Norges grunnlov, norsk og vestlig tradisjon og kulturarv med basis i det kristne livssyn.” (Fremskrittspartiet 2006:32). Det er med utgangspunkt i den andre setningen jeg vil se nærmere på den verdimesig konservative linjen i Fremskrittspartiets politikk. Denne delen av partiet sin politikk er spesielt interessant i forhold til å se på partiets retorikk, og er en sentralt for rekrutteringen til partiet. Jeg vil i løpet av oppgaven bruke flere empiriske eksempler som kan knyttes til denne siden av Fremskrittspartiets politikk. Som jeg har nevnt tidligere, er det jeg her omtaler dette som verdimesig konservativ ikke det samme som verdikonservatisme i ideologisk forstand. Jeg sikter til hva en kan kalle konservative eller tradisjonelle verdier. I denne sammenhengen er det interessant å se hvordan Fremskrittspartiet forholder seg til annerledeshet. I møte med annerledeshet velger Fremskrittspartiet det tradisjonelle. Et sentralt element i den konservative linjen er at det er i sakene som er knyttet til denne linjen en vil kunne se at definisjonen mot *de andre* er tydeligst. Det er i spørsmålene knyttet til *de andre* at det konservative blir brukt som en argumentasjon.

I lokallaget jeg har fulgt har disse spørsmålene vært sentrale for rekrutteringen av medlemmene og var viktige samtaleemner. Det er også mulig å hevde at saker som kommer inn under de konservative har vært sentrale for rekrutteringen til partiet.

Innvandring har vært et sentralt tema, og vært en av kjernesakene for partiet i den politiske debatten siden slutten av 80- tallet. Velgerundersøkelsene i forbindelse med både stortingsvalget i 2001 og 2005 viser at Fremskrittspartiets velgere er den velgergruppen som er mest skeptisk til innvandring (Aardal 2003:59; Aardal 2007c:85). Selv om en kan se at velgerne i disse undersøkelsene viser en noe mer positiv holdning i 2005 enn i 2001 (Aardal 2007c:94). Undersøkelsen i 2001 viser også at Fremskrittspartiets velgere er blant de velgerne som mener at innvandring utgjør en trussel for norsk egenart (Aardal 2003:59). Fremskrittspartiet har ført en politikk som har vært restriktiv ovenfor innvandrere. Partiet har til tider blitt stemplet som rasistisk. Dette kan sees å ha en sammenheng med at partiet har ført en politikk hvor de i innvandringsspørsmål har hevdet at innvandrere får spesielle fordeler. Denne koblingen kom for alvor inn ved valget i 1987 (Iversen 1998:150). Utover 90-tallet kom det en rekke uttalelser og saker som bidro til å styrke et syn på Fremskrittspartiet som et rasistisk parti (ibid. 172-178). Anders Lange sine koblinger til apartheid regimet i Sør Afrika er fortsatt noe som blir trukket frem fra kritikere av partiet (Nilsen H. 2007:11). At staten brukte penger til u-hjelp var et av punktene Anders Lange hadde på sitt program i 1973. I denne sammenheng er det interessant å se på hvordan Fremskrittspartiet møter det som er annerledes. Den konservative linjen i partiets politikk knytter seg til det som er tradisjonelt. I begrunnelsene for en restriktiv innvandringspolitikk fra prinsipp og handlingsprogrammet 2005-2009 står det:

Det er grunn til å frykte at en fortsatt innvandring av asylsøkere av bare tilnærmet det omfang som man har hatt i de senere år, vil føre til alvorlige motsetninger mellom folkegrupper i Norge. Det er etisk uforsvarlig ikke å stramme inn denne innvandringen for å forebygge konflikter i det norske samfunn. (Fremskrittspartiet 2005:52)

Selv om bekymringen for motsetninger mellom ulike folkegrupper nok kan sees i forhold til innvandringspolitikken i bakover i hele partiets historie, er dette noe som har blitt tydeligere i de siste årene. Blant medlemmene i lokallaget ble det uttrykt mer skepsis til islam, og innvandrere fra islamske land, enn til innvandring generelt. Dette kan knyttes til en bredere skepsis til islam, kanskje spesielt blant hva som har blitt definert som høyrepopulistiske partier i store deler av Europa¹³. Et fellestrekk med for eksempel Dansk folkeparti er bruken av begreper som den *vestlige kulturkrets* eller *vår kulturkrets*, satt opp mot *de andres kulturkrets*, da i all hovedsak knyttet til islam. I den perioden jeg fulgte lokallaget holdt Hege Storhaug¹⁴ fra Human Rights Service (HRS) et foredrag internt for medlemmene i partiet. Foredraget ble innledet med at innvandringsspørsmålet var ”*det viktigste spørsmålet for fremtiden, kanskje med unntak av miljøspørsmålet*”. Budskapet er at med den innvandringspolitikken som føres vil det være dobbelt så mange ikke-vestlige innvandrere i Norge i løpet av noen år. Hege Storhaug og HRS har blant annet deltatt i temavideoer på Fremskrittspartiets nettside.

Den konservative linjen i partiets politikk er ikke bare knyttet til innvandringspolitikken, men kan også sees i forhold til mer tradisjonelle spørsmål. Fremskrittspartiet går inn for en strengere kriminalpolitikk, en styrking av forsvaret og tett tilnytning til NATO. Som jeg siterte tidligere lyder den første setningen i prinsipp og handlingsprogrammet ”Fremskrittspartiet er et liberalistisk parti. Det bygger på Norges grunnlov, norsk og vestlig tradisjon og kulturarv med basis i det kristne livssyn.” (Fremskrittspartiet 2006:32). En kan her se at den kristne kulturarven blir vektlagt. Ser en på utviklingen de siste årene, kan en se at Fremskrittspartiet har fått en økende grad av positiv omtale i noen kristne miljøer (Holberg 2006). Fremskrittspartiet henter også en del av sine velgere fra KRF (Aardal 2007a:29). En kan se at partiet noen av partiets saker har en appell til disse miljøene.

¹³ Fremskrittspartiet blir sammenliknet med hva som blir definert som høyrepopulister, slik som Jean Marie Le Pen i Frankrike, Vlaams Blok i Belgia, Nasjonalaliansen i Italia. (Marsdal 2006)

¹⁴ Hege Storhaug og Human rights service (HRS) har presentert seg som Norges første tenketank. HRS arbeider med spørsmål knyttet til innvandring og integrering.

For eksempel har Fremskrittspartiet en Israel vennlig politikk, skepsisen til islam som jeg var inne på tidligere, er også en holdning en kan finne igjen i noen av disse kristne miljøene og Fremskrittspartiet ønsker å styrke familiens stilling i samfunnet. Sunniva E. Holberg (2006) har gjort en sammenliknende analyse av Kristelig Folkeparti og Fremskrittspartiets verdigrunnlag. I analysen argumenterer hun for et skille mellom et trosbasert og et tradisjonsbasert begrunnelse, der Fremskrittspartiet i større grad faller baserer den politiske begrunnelsen for sine standpunkt på tradisjon i disse spørsmålene (Holberg 2006:93).

Oppsummering

I dette kapitlet har jeg presentert Fremskrittspartiet ved å først se nærmere på hvordan opposisjonen oppfatter partiet. Det finnes en rekke ulike forklaringer på partiets vekst. Sentralt i denne sammenheng er at partiet i følge velgerundersøkelser i første omgang ser ut til å ha en appell til velgere på høyresiden i norsk politikk. Dette kan tyde på at partiet har en ideologisk appell. Ideologisk sett har partiet et liberalistisk fundament. Det liberalistiske fundamentet for partiet er tett knyttet til en relativt individualistisk liberalisme, influert av personer som Ayn Rand, F. A Hayek og Robert Nozick. Samtidig kan en se en liberalistisk linje i partiets politikk. I det lokallaget jeg har fulgt har den konservative linjen i partiets politikk vært sentral for rekrutteringen av medlemmene som utgjør styret. Det er politiske temaer som har vært og er sentrale i partiets politikk. Et sentralt element i den konservative linjen er forholdet til *de andre*. Noe som kommer frem i de samtalene jeg vil referere utover i oppgaven. I møte med annerledeshet, i form av for eksempel innvandring, bruker Fremskrittspartiet tradisjon og kulturarv som argumenter for sine politiske standpunkt.

Taushet og taleførhet

I det forrige kapitelet presenterte jeg ulike perspektiver på Fremskrittspartiet og partiets ideologiske bakgrunn. De ulike linjene i partiets politikk og ideologi er noe som kommer til uttrykk i lokallaget på ulike måter. I dette kapitelet vil jeg vise hvordan en kan se ulike arenaer hvor medlemmene prater politikk seg i mellom og hvor denne typen samtaler ikke foregår. Ved å identifisere hvilke arenaer det foregår politiske samtaler og hvor denne typen samtaler finner sted, kan en si noe om forventinger til medlemmene i de ulike situasjonene. Samtidig som dette er en tilnærming til å si noe om produksjon og reproduksjon av ideologi i lokallaget.

Grillfest

Det er en fredagskveld i midten av august 2007. Dagen før Fremskrittspartiets valgkamp vil bli sparket i gang for alvor med arrangementer i de største byene. De neste ukene skal medlemmene av partiets lokallag bemanne stands, dele ut løpesedler og et par av medlemmene skal også delta i valgdebatt i bydelen. I Haugen bydel er medlemmene av lokallagsstyret denne kvelden samlet til en sommerfest, en fest som markerer starten på de neste ukenes valgkamp. For lokallaget blir dette valget avgjørende for om de får beholde sine tre representanter i Bydelsutvalget. Selv om partiet på nasjonalt plan har fremgang, er det knyttet en viss usikkerhet til hvilke resultater de vil oppnå her i bydelen. Arbeiderpartiet har tradisjonelt stått sterkt i denne bydelen. Den siste perioden har Bydelsutvalget hatt et flertall bestående av AP, SV og RV. Medlemmene i lokallaget håper selvsagt at deres innsats kan bidra til at dette flertallet skifter i deres retning, og kanskje også sikre et blått flertall i bystyret. Denne kvelden er styremedlemmene samt et par av deres ektefeller er samlet i hagen til Hanne, et av styremedlemmene og gruppeleder for medlemmene i Bydelsutvalget. På grillfesten er det seks fremmøtte fra styret, tre ektefeller og undertegnede. Sommeren har vært regntung og kjølig, selv om det denne kvelden er fint vær, og selv om spiseplassen ligger i le er det småkjølig der vi sitter. Flere har sommerjakker

på, Hanne, verten er ikledd en Fremskrittspartijakke, med en stor partilogo på ryggen og nedover det venstre jakkeerme står slagordet *For folk flest.* Både rundt bordene, så vel innkjørselen, er det pyntet med Fremskrittspartiballonger. Under middagen går samtalen vidt og bredt om ulike politiske temaer. Etter den andre retten kommer samtalen rundt bordet inn på hvorvidt man står åpent frem som FRP medlem på arbeidsplassen. Berit peker halvt på ektemannen, Arild, mens hun lener seg litt frem, ”*Han kan jo ikke si at han er medlem der han jobber, det er bare SV`ere som jobber der. Hadde han kommet på jobben og sagt at han må gå litt tidlig for å dra på stand ville han ha fått sparken på dagen.*” Ektemannen hennes er lærer på en skole i byen. Hanne, som selv også er lærer, svarer: ”*Samme på jobben min, jeg holder en lav profil.*” Hun sier dette som en slags bekreftelse på historien Berit forteller. ”*Hvis noen spør svarer jeg, men ellers prater jeg ikke politikk. Her en dag kom en jente som hadde sett meg i avisa bort til meg og spurte: Er du sånn politiker du, eller? Da svarte jeg ja.*” De andre nikket anerkjennende til disse historiene som en bekreftelse på at det ikke alltid er like lett å stå frem som FRP medlem på alle typer arbeidsplasser.

Berit overdriver litt når hun sier at mannen vil få sparken fra arbeidsplassen hvis han står frem med sitt politiske ståsted. Det som gjør denne samtalen interessant, er at den kan sees i et mønster der medlemmene i Fremskrittspartiet fremstiller sin egen posisjon som utsatt. Overdrivelsen understreker poenget ved det Berit forteller, det kan være problematisk å stå frem som medlem av Fremskrittspartiet på arbeidsplassen. Noe som blir bifalt av flere av de andre medlemmene rundt bordet når hun forteller det. I dette tilfellet blir det begrunnet med at, det på arbeidsplassen er en stor andel av kollegene er av en annen politisk oppfatning, de er *SV`ere*. Å stå frem som medlem vil innebære en risiko for å få negative reaksjoner. Ublide tilbakemeldinger fra omverden på medlemskapet blir også knyttet til andre situasjoner enn bare på arbeidsplassen. Ved gjentatte anledninger forteller medlemmene at de blir møtt med negative reaksjoner i møte med publikum eller politiske motstandere når de presenterer partiet utad. Eli har for eksempel flere ganger fortalt om ulike reaksjoner de har møtt på stands opp gjennom årene.

Deriblant hvordan hun flere ganger har blitt spyttet på og ofte blitt møtt av uhøflige og til dels fiendtlige holdninger. Eli har ofte fortalt ulike historier om hvordan valgkampboden i byen har fått gjennomgå. Den har blitt utsatt for ulike former for hærverk opp gjennom årene.

Disse historiene er viktige med tanke på produksjon og reproduksjon av ideologi i lokallaget. I denne sammenheng er det spesielt interessant å merke seg at disse historiene forteller noe annet enn hva en kan observere at medlemmene gjør til daglig. For medlemmene i lokallaget holder ikke sitt medlemskap skjult for omverden. Når medlemmene forteller at de ikke kan stå frem på arbeidsplassen, fremstår det som om de er en form for ”skapmedlemmer” av Fremskrittspartiet. Noe som ikke nødvendigvis stemmer helt overens med hvordan de faktisk representerer partiet. Alle medlemmene i styret, om enn i ulik grad, er ”ute av skapet”, for å fortsette å bruke det uttrykket, på en rekke arenaer. Som Hanne fortalte, hadde en av elevene hadde gjenkjent henne fra et bilde i avisen. Kvelden denne samtalen fant sted var det også pyntet med Fremskrittsparti ballonger utenfor huset hennes, disse var synlige for naboer og enhver som ellers passert huset. Alle medlemmene i styret står oppført på partiets hjemmesider og flere av dem er også aktive skribenter av leserinnlegg til både lokale og nasjonale aviser, innlegg der de undertegner med fullt navn og partitilhørighet. Formannen går med en Fremskrittsparti pin på jakkeslaget. Og ikke minst står medlemmene i styret på stands i sitt nærmiljø, og flere av dem tilbringer også tid på stands i sentrum. Begge steder er det stor sjanse for å treffe både kolleger, venner og bekjente. Slik sett er det tilsynelatende en motsetning mellom fremstillingen medlemmene har av Fremskrittspartiet og medlemmene som stigmatiserte, og det at de er offentlige med sitt politiske ståsted. Samtidig som de har denne offentlige posisjonen som medlem av partiet, så forteller flere at de ikke kan, eller ønsker å stå frem som medlemmer i partiet på arbeidsplassen på grunn av frykt for sanksjoner. Dette kan tyde på at det finnes arenaer der medlemmene er offentlige med sitt medlemskap, og arenaer der dette blir holdt tilbake.

Noe av forklaringen til dette kan være rekrutteringen til lokallaget. De fleste medlemmene hadde en kort politisk erfaring, samtidig som de var blitt medlemmer i voksen alder. De hadde heller ikke politisk erfaring fra andre politiske organisasjoner. Som jeg skrev tidligere, skiller dette seg fra medlemmene i Rød Valgallianse i samme bydel, som hadde både bred og lang politisk erfaring. Det kan kanskje tyde på at Fremskrittspartiet i større grad rekrutterer medlemmer fra miljøer med en annen politisk tradisjon. Hvor det ikke er så vanlig å være politisk aktiv, og heller ikke arbeide politisk for eksempel på arbeidsplassen. Unntaket i denne sammenheng var Eli. Hun hadde arbeidet, og arbeidet til dels fortsatt aktivt med fagforeningsarbeid i en uavhengig fagforening. Hun var også det medlemmet som hadde lengst politisk erfaring og hadde vært medlem siden ungdomstiden, og hadde slik sett en bakgrunn som, med tanke på politisk erfaring, var relativt lik de eldre medlemmene i Rød Valgallianse sitt lokallag. Samtidig som medlemmene er tilbakeholdne med sitt politiske medlemskap i noen sammenhenger så står de på stands og skriver leserinnlegg.

Dagen etter grillfesten hvor Berit fortalte at mannen, Arild, ikke kunne si at han var medlem i Fremskrittspartiet på arbeidsplassen, stod medlemmene i lokallaget og delte ut løpesedler på det lokale kjøpesenteret. For å forstå dette skillet mellom historiene som blir fortalt og praksisen, vil det være nødvendig å se på forventingene til medlemmene i sammenhengene hvor de representerer partiet. I løpet av feltarbeidet kom flere medlemmer til meg og sa at stands var noe jeg måtte være med på. Det var viktig for dem at jeg kjente på kroppen hvordan det var å stå på stands og møte publikums reaksjoner. En historie fra en av de første standene jeg var med på, kan sees å henge sammen med den historien Berit fortalte under middagen ved at det også her blir presentert et mer dramatisk bilde internt enn hva som kanskje var tilfellet. Berit, mannen hennes Arild og jeg stod utenfor en dagligvarebutikk inne i et lokalt kjøpesenter. Mens Arild står og prater med en bekjent, kommer en ung mann på rundt 25 år bort til bordet med løpesedler. Han kikker litt på dem og begynner prate med Berit. De diskuterer en god stund rundt ulike spørsmål som kriminalitet i bydelen, helsetjenester og samferdsel. De er enige om at det er en rekke problemer med for

eksempel organiseringen av helsetjenestene, men relativt uenig i hvordan de kan løses. Han kritiserer forslagene fra Fremskrittspartiet med at de er dårlig begrunnet og bygger på feil grunnlag. Berit på sin side blir stående å forsvare programmet. I det han skal gå, spør Berit om han ikke kan tenke seg å bli politisk aktiv. Dette er ikke noe forsøk på å verve han, eller noe i den retningen, ettersom det er åpenbart at han ikke deler partiets standpunkter. Hun syntes han har argumentert godt for seg og det er tydelig at han er politisk engasjert. Han svarer høflig at det nok ikke finnes noe parti for ham. En tid etter at mannen har dratt, kommer Eli som hadde delt ut løpesedler ved et annet sted i bydelen. Hun spør hvordan det hadde gått. Berit svarte ”vi hadde en slik kverulant her, som kranglet på alt”. Eli nikker forståelsesfullt til dette. For meg hadde det ikke virket som om Berit hadde oppfattet mannen som kverulant eller kranglete. Snarere tvert i mot hadde hun gitt han kompliment for at han var såpass engasjert. Denne situasjonen kan kanskje sees som et eksempel på at det ligger en slags forventning om negative reaksjoner fra publikum. Noe som kommer frem i måten Berit besvarte Elis spørsmål. Svaret har slik sett sammenheng med de øvrige historiene hvor medlemmene fremstiller både partiet og seg selv som stigmatisert.

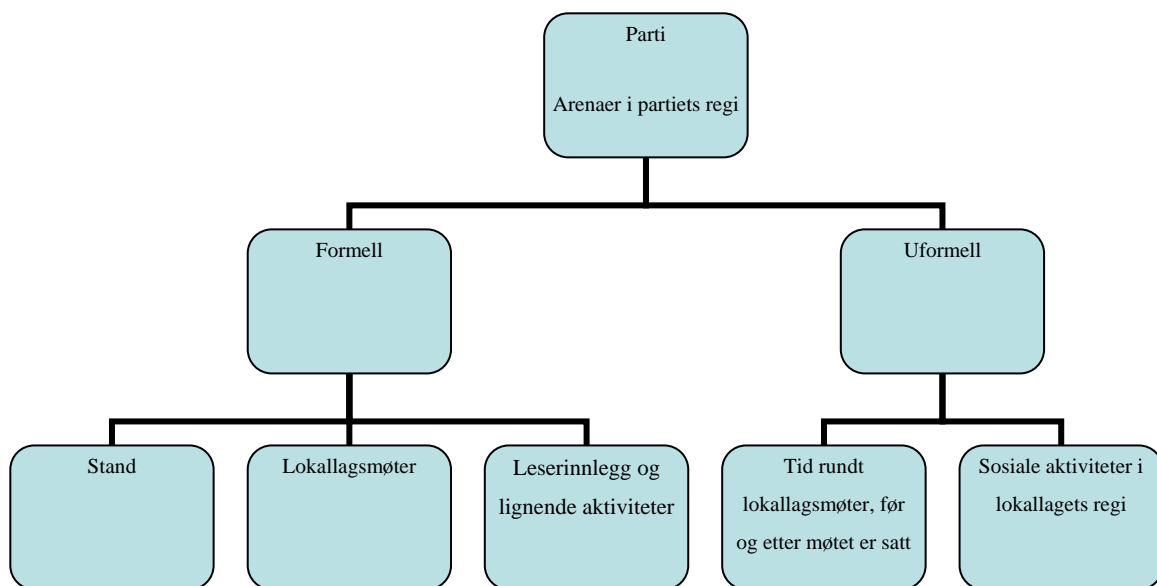
Disse samtaleene kan sees som uttrykk for at medlemmene uttrykker en distanse til *de andre*, *SV`erne*, eller sosialistene. Medlemmene uttrykker at omverden har et negativt bilde av dem, noe som også samler medlemmene i lokallaget. Samtidig gir medlemmene uttrykk for, og forsterker et bilde av *de andre* gjennom disse historiene, og dermed også grensene mot disse. Medlemmene deler en definisjon av *oss* mot *de andre*. Jeg vil hevde at disse historiene understreker dette og slik sett bringer lokallaget tettere sammen. Det er noe jeg vil komme mer tilbake til i det neste kapitlet. I denne sammenheng er det interessant å se på sammenhengen disse historiene blir fortalt. Berit forteller sin historie på en fest for styremedlemmene. Med unntak av mannen til Hanne og en antropologistudent innerst i hjørnet, er alle de andre tilstedeværende aktive medlemmer i lokallaget. Historiene fortalt internt mellom medlemmene, og er myntet på de andre medlemmene. Det vil være hensiktsmessig å skille mellom ulike arenaer i forhold til politiske samtaler.

Arenaer for politiske samtaler

Situasjonen på grillfesten er en annen enn når medlemmene står på en politisk stand. Samtalene medlemmene kan føre på intern fest er ikke de samme som de kan føre på en stand med publikum tilstede. Forventningene til medlemmene og selve definisjonen av situasjonen er ikke den samme på disse arenaene. Jeg har valgt å skille mellom formelle og uformelle arenaer i partisammenheng. Skillet mellom disse arenaene ligger i ulike forventninger til medlemmene. Den formelle delen er delvis knyttet til utadrettet virksomhet, men som jeg skal vise i dette kapitlet er den ikke utelukkende knyttet til denne delen av partiets virksomhet, men også til møtesammenheng der utenforstående ikke er tilstede. Den uformelle aktiviteten er gjerne situasjonene rundt de formelle aktivitetene. For eksempel tiden før møtene, hvor medlemmene venter på å bli låst inn i møtelokalene. Skillene mellom arenaene er ikke helt entydige, på stands kan det, som jeg viste tidligere, foregå samtaler som kan regnes til den uformelle arenaen, men da kun når det ikke er publikum tilstede. Det er nærliggende å knytte dette til Erving Goffman (1992) sine rolleteorier, og hans skille mellom hva som foregår *på scenen* og hva som foregår *bak scenen*. Goffman skriver at "når ens virksomhet foregår i andres nærvær, vil enkelte sider ved denne virksomheten fremheves, mens man undertrykker andre sider som vil kunne så tvil om det inntrykk man søker å gi" (Goffman:1992:96). Det vil si at en i andres nærvær vil fremheve det inntrykket en ønsker å formidle, og underkommunisere andre sider. På stands vil en formidle partiets politikk og underkommunisere egen usikkerhet knyttet til denne. Inndelingen mellom formelle sammenhenger som da typisk vil kunne knyttes til å være *på scenen* og uformelle, *bak scenen*. Samtidig er det viktig å fremheve at dette skillet er knyttet til partiet og ikke nødvendigvis publikum. Det er i de formelle partisituasjonene medlemmene er *på scenen*, mens de utenfor og rundt disse er *bak scenen*.

De samtalene jeg har referert i begynnelsen av dette kapitlet foregår *bak scenen*, mellom medlemmene i hva en kan si er uformelle sammenhenger. Det er på de uformelle arenaene en vil kunne se de samtalene en kan definere som politiske og

ideologiske. Forventningene til medlemmene på de uformelle arenaene er en annen enn på de formelle. Som jeg vil vise i det neste kapitlet, er det på disse arenaene mer en forventning av at medlemmene deler de samme oppfatningene. I situasjoner der medlemmene representerer partiet utad, eller i andre sammenhenger som jeg vil definere som formelle, finner en lite eller intet av denne typen samtaler. Det kan slik sett sees som politisk og ideologisk "stille" arenaer. Tydeligst kommer dette frem ved politiske stands, men det er også andre situasjoner som ikke nødvendigvis er knyttet til publikumskontakt hvor det er forventninger om at styremedlemmene representerer partiet. I disse sammenhengene er de ideologiske og politiske samtalene fraværende. Jeg vil gå nærmere inn på hver enkelt av disse situasjonene videre i dette kapitlet. Her er det interessant å se på fellestrekkene ved de situasjonene som kommer inn under det formelle eller det uformelle, *på scenen* eller *bak scenen*. For å gjøre det litt mer oversiktlig har jeg satt opp en skisse over hvilke arenaer som kan identifiseres som formelle eller uformelle.

Formelle sammenhenger

Når medlemmene i styret står på stands, er de tydelige representanter for partiet. Det settes opp en stand med et bord hvor det ligger forskjellige brosjyrer, godteri og epler. På standen står en diger parasoll med Fremskrittspartilogo, under den står et

bord med løpesedler, frukt, drops og penner. Alt er merket med Fremskrittspartiet sin logo. Medlemmene som bemanner standen er iført jakker, med tydelige logoer og slagordet *For folk flest* skrevet i store bokstaver på venstre jakkeerme. Det er ikke noen tvil om at de representerer Fremskrittspartiet. Deres rolle er slik sett svært tydelig både for medlemmene og for publikum. For å bruke Goffman sine termer vil en kunne si at dette er en lagopptreden. Medlemmene representerer laget, i denne sammenheng partiet, utad. Noe som krever at medlemmene spiller en rolle for partiet ved at de formidler det bildet partiet søker å gi (Goffman 1992:72). Med Goffman sine teatermetaforer vil en samtidig kunne si at medlemmene her er *på scenen* for partiet. I denne situasjonen er teatertermene mer presise enn en kanskje skulle vente. Slik skuespilleren på scenen kan falle tilbake på en sufflør hvis hun skulle glemme replikkene, har også medlemmene på stands noen de kan falle tilbake på. Hvis de skulle får spørsmål de ikke kan svare på, har de mulighet til å ringe en hjelpetelefon. Partiet hadde i valgkampen bemannet en telefon hvor medlemmer rundt om i landet kan ringe hvis de ikke kan svare på spørsmål. Denne sikkerheten er noe som går igjen i situasjonene der medlemmet representerer partiet offentlig. Alle arenaer der medlemmene er i direkte kontakt med publikum er godt tilrettelagt fra partiet sin side. Medlemmene har mulighet til å delta på kurs i tale- og debatteknikk. Dette kurset inneholder både en introduksjon til generell debatteknikk, men også praktiske øvelser og rollespill som skal gjøre medlemmene trygge på situasjonen. Det finnes også egne kurs for dem som skal stå på stands, også det tidligere nevnte ideologikurset kan i denne sammenheng sees som en måte å bygge opp en trygghet i møte med publikum. De av medlemmene som er representanter i for eksempel bydelsutvalg, får kursing rettet mot representant rollen tilrettelagt for det vervet de har. Slik sett legger partiet til rette for at medlemmene skal kunne føle seg trygge i de situasjonene de kommer ut for. Samtidig er ikke dette begrenset til kursing av representantene, også i forhold til andre utadrettede aktiviteter finnes det slike tiltak. For eksempel ble det i forbindelse med valgkampen vedtatt at Håkon skulle følge med i lokalavisene og finne saker det var aktuelt at lokallaget kommenterte. Når han fant aktuelle saker, kontaktet han den i lokallaget som kunne mest om dette temaet. Denne personen skulle skrive et leserinnlegg eller liknende der han eller hun underskrev som representant for

lokallaget. Innlegget vedkommende skrev, skulle leses av flere i lokallaget før det ble sendt til avisene. Dette kan sees å ha to sider. På den ene siden er det en måte å sikre at leserinnlegget ikke uttrykker noe som er i strid med partiet sin politikk. På den andre siden skaper det en trygghet for den som skriver innlegget. Vedkommende står ikke alene med ansvaret for innholdet, og kan samtidig får hjelp med både innhold og form.

Tilretteleggingen rundt medlemmenes kontakt med publikum kan sees på ulike måter. På den ene siden er det en klar politikk fra partiet sin side at medlemmene, som representanter for partiet, skal presentere partiet sin politikk¹⁵. På ett tale og debattkurs jeg deltok gjentok kurslederen, June, at ”*Vi er selgere, vi selger partiets politikk*”. Jørgen, formannen i lokallaget, presiserte i forhold til miljøpolitikken på siste møte før valgkampen at ”*Når landsmøtet har bestemt at CO2 er et problem, da er det et problem. Ikke gå inn i noen diskusjon rundt dette.*” Partiets linje skulle følges på dette punktet, han gjentok oppfordringen senere samme møte hvor han sa ”*Hvis vi skulle bli møtt med miljø i valgkampen ikke gå inn i noen diskusjon om at CO2 er et problem*” Oppfølgingen i forbindelse med leserinnlegg i lokallaget har også den siden at det sikrer at partiet sin politikk er det som kommer ut. Slik sett er kursingen og oppfølgingstiltakene med på å sikre at partiets linje blir fulgt.

Tryggheten ved den definerte rollen kommer til uttrykk i hvordan medlemmene møter publikum. Solveig var et av medlemmene som sa minst på styremøtene. Hun ordnet gjerne med kaffe og kaker, men under møtene snakket hun stort sett kun når hun ble spurt om noe direkte. Fra første halvdel av august var det stands to ganger i uken, hver torsdag og lørdag, på et lokalt handlesenter. Senteret ligger ved siden av en busstasjon som utgjør et sentral trafikknutepunkt i bydelen. I rushtiden er både busstasjonen og senteret svært trafikkert. Selve standen ble satt opp utenfor en dagligvarebutikk inne i selve senteret. Ettersom mange mennesker passerte uten å gå

¹⁵ I løpet av valgkampen var det en rekke tilfeller der medlemmer i partiet fra andre lokallag kom med egne utspill i partiets navn. Noe som ledet til mye oppmerksomhet rundt Fremskrittspartiet.

innom senteret, gikk to medlemmer til hver sin ende av senteret og delte ut løpesedler. Slik fikk de delt ut til alle de som kom med buss. På standen inne i senteret ble et eller to medlemmer stående igjen, avhengig av hvor mange som var med. De konsentrerte seg om å dele ut løpesedler og diskutere med kunder som kom ut av butikken. Hvem som stod på stands rullerte, men siden det kun var styrets medlemmer, samt Berits ektemann som deltok, var de fleste med minst en gang i uken. På en av disse torsdagene ble jeg stående inne ved butikken og prate med Berit. Mannen hennes står litt lenger borte og prater med en gammel kjenning. Det er ganske stille og rolig, en og annen kunde kommer forbi og Berit sørger for å stikke til dem en løpeseddel. Jeg legger merke til at mange av kundene som går inn i butikken allerede har fått løpesedler. Mens jeg står og prater med Berit kommer Solveig flere ganger innom for å hente en ny bunke. De to første gangene sier hun ikke noe i det hun henter løpesedler, bare plukker med seg en bunke og skynder seg ut igjen. Den tredje gangen forter hun seg å si ”*Det er så mye trivelige folk, og alle tar jo imot*” før hun styrter ut igjen. Inne i senteret skjer det nærmest ingenting. Så jeg blir med henne ut for å se hva som foregår der. Med et bredt smil holder Solveig et høyt tempo der hun klarer å stikke en løpeseddel til nesten alle som passerer. Selv når hun slår av en prat med noen forbipasserende, deler hun ut til dem som er innen en armlengdes avstand. Det var en stor forskjell fra møtesituasjonen der hun sjelden sa noe til selger rollen hvor hun var pågående i forhold til publikum og faktisk var et av de mest aktive medlemmene i lokallaget. Det som kommer til uttrykk her er et skille mellom en ”offisiell” representantrolle hvor medlemmene representerer partiet og den private rollen. På stands representerer medlemmene partiet og partiets politikk. Som June sa på tale- og debattkurset. ”*Vi er selgere, vi selger vår politikk*”. Når Solveig står på stand er rollen hennes som selger klart definert. Hun representerer partiet og dets politikk og har ikke noe personlig ansvar. Ser en dette i forhold til samtalen som innledet dette kapitlet kommer dette kanskje klarere til uttrykk. Når medlemmene er på arbeidsplassen har de ikke det apparatet rundt seg som er tilrettelagt i de situasjonene der medlemmene møter publikum. Partiet tilrettelegger en form for sikkerhetsnett., men kanskje viktigere i denne sammenheng så er rollen klart definert.

I kontakt med publikum er medlemmene representanter for partiet. På sin egen arbeidsplass har de en annen rolle, med andre forventninger.

SV sitt klimaforslag til Bydelsutvalget

Den formelle siden kommer tydelig frem i behandlingen av politiske saker i styremøtene. I likhet med politiske stands, er møtene det jeg har valgt å kalle en formell arena, medlemmene er *på scenen* for partiet. Som på de andre formelle arenaene er det forventet at medlemmene skal følge partiets politikk og representere partiet. Samtidig er det interessante trekk ved selve situasjonen som har en betydning for de samtalene som føres på stands og møtene. På stands hadde medlemmene partijakker, hadde satt opp et bord og en FRP parasoll. Dette kan sees som en form for uniformering, som markerer rollen. Medlemmene er representanter for partiet. I likhet med stands, har møtene formelle trekk som gjør at situasjonen blir etablert som formell. Samtalene endrer karakter i det møtet blir satt. Ved å se på gangen i møtesituasjonen kan en se hvordan det formelle etableres. Før møtene blir det sendt ut en dagsorden til alle representantene. Denne angir hvilke saker som skal opp til behandling, og i hvilken rekkefølge de skal behandles. Noen punkter er faste, under valgkampen var for eksempel var Håkon sine argusøyne rettet mot mediene, et punkt som var fast på hvert møte. Var det kommet noen nye saker som var verdt å kommentere? Eller var det noen saker lokallaget selv burde ta tak i å få frem lokalavisene? Selve styremøtet blir ledet av Jørgen, formannen. Forberedelsesmøte til Bydelsutvalget blir ledet av Hanne. Møtene blir holdt i et fast rom i bydelsforvaltningens lokaler, og selv om det ikke er faste plasser rundt bordet, så sitter medlemmene på en fast side av bordet. Møtelederen sitter for enden av bordet. Berit, som er sekretær, sitter alltid på møtelederens venstre side. Ellers sitter alle de nyeste medlemmene på den venstre siden av bordet, Solveig, Stein og Mikael. Når Eli er med på møtene, sitter hun også på den siden av bordet, men da nærmest Berit.. På høyresiden av bordet sitter enten Hanne eller Håkon nærmest formannen, Ernst og Jo, som er representant for ungdomspartiet, sitter også på denne siden ved alle

møtene. Selv tilbrakte jeg også jeg alle møtene på denne siden av bordet mellom Ernst og Jo. At medlemmene har tilnærmet faste plasser kan sees å bygge opp under strukturen på møtene. Ved siden av dette har noen av medlemmene også påtatt seg mer eller mindre faste oppgaver. Ernst setter frem kopper, lager te og kaffe. Innimellom har han med seg noen kjeks til kaffen. Solveig har med seg noe å spise på, jordbær, eplekake eller andre småkaker. Da Ernst reiste utenlands en periode, tok Solveig over rollen som den som kokte kaffe og te. Mønsteret ved hvordan en sitter og at det er faste personer som koker kaffe og setter frem kaker, bygger opp under det som faktisk er formelt. Gangen i møtene tilsvarer det en finner i de folkevalgte organene, med en fast dagsorden, faste punkter og så videre. Det formelle gjør at møtene skiller seg helt klart fra den uformelle situasjonen utenfor. Det understreker at forventningene til medlemmene er av en annen karakter, noe som gjenspeiler seg i hvilke samtaler som føres utenfor og innenfor møtesituasjonen.

Politiske og ideologiske diskusjoner forekommer i liten grad på møtene, dette gjenspeiles også i behandlingen av politiske saker. I løpet av våren 2007 fremmet SV i bydelsutvalget et forslag om at en skulle forplikte seg til å kutte CO2 utslippene i bydelen. Forslaget innebar at bydelens administrasjon skulle utarbeide et klimaregnskap for bydelen. Dette regnskapet skulle brukes til å finne områder hvor man kunne kutte i utslippene. Bydelen var allerede forpliktet å kutte i utslippene gjennom de avtaler bystyret hadde knyttet seg til. Forslaget til SV ville innebære en ytterligere reduksjon i klimagass utslippene i forhold til de forpliktelsene som allerede lå der. Forslaget ble fremmet i et bydelsutvalgsmøte. For at de ulike partiene og administrasjonen skulle få anledning til å sette seg ordentlig inn i forslaget og de konsekvensene det ville få, ble selve behandlingen av saken satt til det neste møte. Dette ga også administrasjonen anledning til å utarbeide et alternativt forslag. Administrasjonen, ved bydelsdirektøren, hevdet at SV sitt forslag ville bli kostnadskrevende. Samtidig påpekte de at bydelen allerede var forpliktet til å kutte utslippene. Bydelsdirektørens forslag ble sent til partienes grupper før det neste Bydelsutvalgsmøte. I lokallaget ble sakene som skulle opp i bydelsutvalgsmøte behandlet i et eget forberedelsesmøte for BU - representantene, samt

vararepresentanter og formannen. Hanne ledet disse møtene. Før denne saken skulle opp til behandling i forberedelsesmøte, sendte hun begge forslagene til fylket for slik å få råd fra disse. Hanne innleder diskusjonen på forberedelsesmøte ved å fortelle at hun har fått svar fra fylket. *”Vi kan gå for bydelsdirektørens forslag”*. Hun fortsetter med å slå fast at *”SV sitt forslag er kun myntet på å skaffe flere arbeidsplasser til dem selv”*. Håkon sa seg enig i at det ville være bra å følge bydelsdirektørens forslag. Jørgen kommenterte det urettferdige i at hele byen og ikke bydelen skulle kutte utslippene sine ytterligere *”Så mye av industrien har allerede flyttet ut av byen at utslippene allerede er kraftig redusert, at vi skal kutte ytterligere er urettferdig.”* Med det var saken avgjort, det ble ikke noen videre diskusjon, representantene skulle stemme for bydelsdirektørens forslag. I realiteten ble saken aldri diskutert i lokallaget. Anbefalingen fra fylket ble fulgt uten diskusjon av selve forslaget. Istedenfor å diskutere hvorvidt forslaget hadde noe for seg, ga de ulike medlemmene uttrykk for støtte til anbefalingen fra fylket. Innholdet i Bydelsdirektørens motforslag ble ikke nevnt. Det som kom frem i behandlingen var at forslaget ble sett på som en bekreftelse av *SV`ernes* motiver. Og slik sett en forsterkning av en oppfattelse av SV. Når saken kom opp til behandling i bydelsutvalget argumenterte Marie mot SV sitt forslag med at *” Vi synes bydelsdirektørens forslag til reduksjon i klimautslipp er veldig bra. Vår jobb er å gi befolkningen et godt tilbud, ikke å bruke administrative ressurser til klimaregnskap og lignende”*. FRP og Høyre stemte i mot forslaget til SV. I bydelen hadde SV, AP og RV flertall i bydelsutvalget. SV sitt forslag ble dermed vedtatt. Og saken ble ikke tatt opp igjen blant medlemmene i lokallaget.

Behandlingen av saken har flere interessante trekk. I den perioden jeg fulgte lokallaget var det få av sakene som kom opp i bydelsutvalget der det var noen særlig uenighet mellom partiene. I de fleste sakene som kom opp i Bydelsutvalget var partiene helt enige, flere av medlemmene i Bydelsutvalget, uavhengig av parti bakgrunn kommenterte det med *”Vi vil jo alle det beste for bydelen vår”*¹⁶. I et

¹⁶ Det har vært hevdet at norsk lokalpolitikk er konsensus orientert (Vike et al. 2001:). Som en forklaring på at det var så stor grad av enstemmighet i denne bydelen sa flere av politikerne at det hadde med at handlingsrommet var svært

flertall av de sakene hvor det var et reelt behov for å ta stilling, henvendte lokallagsstyret seg til fylkeslaget. Og deres anbefaling ble fulgt uten noen videre debatt. Et annet eksempel på sak som ble behandlet på en liknende måte ble også fremmet av SV sin BU- gruppe. Forslaget gikk ut på at bydelen skulle forplikte seg til å handle varer som var sertifisert etter kravene for rettferdig handel. Konkret gikk forslaget ut på at det skulle dannes en lokal styringsgruppe som skulle arbeide for at bydelen skulle oppfylle kriteriene for en Fair Trade bydel. Det finnes flere ulike standarder for Fair Trade sertifisering, slik forslaget ble fremstilt, var det rettet mot sertifisering av typen Max Havelaar¹⁷. I det bydelsutvalgsmøte forslaget ble fremmet sa Hanne ”*Vi i Fremskrittspartiet er for rettferdig handel vi, og vil vurdere forslaget*”. Også denne saken ble sendt til fylket for en vurdering før den kom opp til behandling i lokallaget. Bydelsdirektøren utarbeidet et forslag som baserte seg på at en skulle følge den målsetningen som bystyret hadde vedtatt, byen var tilknyttet Carpe et program for etisk handel i Europa¹⁸. Fylket sin tilbakemelding gikk igjen ut på at en skulle gå for bydelsdirektørens forslag. Da saken ble tatt opp i forberedelsesmøte til bydelsutvalget var saksbehandlingen lik klimaforslaget. Selve forslaget ble ikke vurdert eller diskutert. Formannen leste opp fylket sin anbefaling, som gikk ut på at en ved å forplikte seg til en type sertifisering ville utelukke konkurransen mellom de ulike tilbyderne. Utover det var det ingen diskusjon, verken rundt bydelsdirektørens motforslag, som sa at dette ville bli unødvendig komplisert ettersom en allerede var forpliktet. Heller ikke SV sitt forslag ble diskutert. Idet saken kom opp i bydelsutvalget fremmet Hanne kommentarene som var kommet fra fylkeslaget. Da det kom til avstemning ble det vedtatt at Haugen bydel skulle arbeide med sikte mot å få status som Fair Trade bydel, mot Fremskrittspartiet og Høyres stemmer, de ønsket å følge bydelsdirektørens forslag.

begrenset. Det var ikke rom i budsjettene til å kjøre prinsippene for hardt. De ideologiske prinsippene måtte vike for å løse problemene.

¹⁷ Max Havelaar er navnet på en sertifisering for rettferdig handel produkter.

¹⁸ Carpe står for Cities as Responsible Purchasers in Europe. Et program som omfatter flere Europeiske byer og skal bidra til rettferdig handel.

Felles for begge disse sakene er at de ble oversendt fylket før de var blitt diskutert i lokallaget. Da fylket sin anbefaling var kommet tilbake, ble de fulgt uten noen videre diskusjon om hvorvidt innholdet i forslaget hadde noe for seg. Hanne kommenterte SV sitt klima forslag med at det var laget for at SV skulle få flere arbeidsplasser til sine egne i administrasjonen. Det var også den eneste vurderingen som kom frem rundt motivasjonen for et slikt forslag. Det ble ikke stilt spørsmål til hvorvidt forslaget hadde noe for seg, eller ikke, under saksbehandlingen. Ettersom bydelsdirektørens forslag er hva medlemmene i lokallaget valgte å stemme for i disse sakene; er det interessant at dette gikk gjennom saksbehandlingen uten en kommentar overhodet i møtene. Forslagene ble med andre ord ikke veid mot hverandre, og en stemte for et forslag som en ikke hadde diskutert innholdet i. Bydelsdirektørens forslag ble nevnt kun i forbindelse med at fylket gikk god for at man kan stemme på dette forslaget. Sakene ble behandlet som rene administrative spørsmål, skal de stemme for eller mot denne saken? Innholdet, eller hva man kan se som det politiske og ideologiske ved saken ble ikke diskutert. At det ikke var noen diskusjon rundt disse sakene kan sees på ulike måter. Forslagene ville med stor sannsynlighet vært brudd mot partiets politikk. Og slik sett ville det ikke vært aktuelt å støtte dem. Det forklarer likevel ikke at forslagene ikke ble drøftet. Når heller ikke forslaget som lokallaget velger å støtte ble diskutert, kan det være greit å se etter andre forklaringer. En del av forklaringen kan sees ved å sammenlikne denne situasjonen med den medlemmene var i når de stod på stands. I begge disse tilfellene representerte de partiet på en liknende måte. Medlemmene var på møtene som representanter for partiet. De var der i rollen som styremedlemmer, eller som representanter til Bydelsutvalget, begge deler for partiet. Slik sett er dette en situasjon der medlemmene var *på scenen* i forhold til partiet. Til disse rollene knytter det seg bestemte forventninger, samtidig som de forventningene i disse situasjonene langt på vei var avklart på forhånd. Medlemmene vet hva som er forventet av dem i disse situasjonene. Politikken som føres i bydelsutvalget og styret skal reflektere partiets standpunkter. Det er slik sett mindre rom for egne meninger og refleksjoner i denne konteksten enn det en kanskje kunne forvente. Noe som en kan se komme til uttrykk i selve strukturen på møtene.

Oppsummering

I dette kapitlet har jeg sett nærmere på hvordan en kan se ulike arenaer for ulike samtaler. Det kan sees et skille mellom formelle og uformelle arenaer. På de formelle arenaene er medlemmene representanter for partiet. Disse arenaene kan sees som ”stille” i den forstand at det lite rom for de politiske samtaler. Disse arenaene skiller seg også fra de uformelle ved at de er klart definerte. På stands kommer det tydelig frem at medlemmene representerer partiet, de er kledd i partijakker og har rigget opp et bord med brosjyremateriell. Likeledes er møtesituasjonen definert, ved at en følger en dagsorden, har en sekretær og liknende. Dette gir medlemmene en trygghet i møte med publikum. De har en definert rolle, de skal representere partiet. På samme tid har medlemmene en støtte i partiapparatet. På de formelle arenaene er det lite rom for politiske samtaler, slik sett markerer skillet mellom de formelle og uformelle arenaene også skillet mellom hvor det ikke blir ført politiske samtaler og arenaer hvor disse blir ført. I det neste kapitlet vil jeg gå nærmere inn på de politiske samtaler som føres på de uformelle arenaene.

Politiske samtaler

I det forrige kapitelet viste jeg at det er bestemte forventninger knyttet til medlemmene på de formelle arenaene. På disse arenaene som kan sies å være *på scenen* for partiet, skal medlemmene presentere partiet og partiets politikk. At situasjonene er *på scenen* understrekes også ved det formelle i selve situasjonen. På de formelle arenaene er det lite rom for politiske samtaler. I dette kapitelet vil jeg se nærmere på samtalene utenfor de formelle arenaene, på hva jeg har definert som uformelle arenaer, der de politiske samtalene finner sted. Med tanke på produksjon og reproduksjon av ideologi og politikk i dette lokallaget vil en kunne si at det er på de uformelle arenaene en kan se hva medlemmene er opptatt av. På disse arenaene kan en også finne produksjon og reproduksjon av ideologi. Sakene som blir diskutert utenfor styremøtet er, saker som opptar medlemmene. Flere av sakene kan sees som viktige for rekrutteringen til partiet. Fordi at disse spørsmålene kommer opp i samtaler og blir drøftet svært ofte, vil en også kunne anta at dette er saker som vil være viktige på den politiske agendaen også i fremtiden.

Det har blitt midten av august. Sommerferien for skoleelevene nærmer seg slutten med stormskritt. En liten gruppe ungdomsskoleelever har samlet seg utenfor bydelsforvaltningens lokaler. De skryter høylytt og drikker energidrikker. Denne kvelden skal det første styremøtet etter sommerferien avholdes. Valgkampen har så smått kommet i gang etter sommeren. I TV og radio har debattene begynt, og nede i sentrum har de fleste partiene hatt stands den siste uken. Her ute i bydelen har den politiske aktiviteten foreløpig vært begrenset til innlegg i avisene. I dette lokallaget startet forberedelsene til valgkampen allerede i februar, da fikk Håkon jobben med å følge med i lokalavisene etter saker som skulle kommenteres. Og en gruppe begynte å arbeide med planleggingen av stands. Jeg har kommet til bydelsforvaltningen tidlig denne dagen og blir sittende å se på ungdommene som hopper opp og ned av en stor stein ved siden av bygget. Kort tid etter meg, ankommer Solveig til fots. Vi blir stående å prate på utsiden av bydelsforvaltningen. Det har gått nærmere to måneder

siden det forrige styremøtet. Jeg spør henne hva hun har gjort i løpet av sommeren. Hun svarer at det meste av tiden har hun tilbrakt i hjemme, vært mye på tur i marka. Praten går litt rundt det at sommeren har vært relativt regntung. Mens vi står og prater, ser vi begge på ungdommene som nå har begynt å dytte hverandre ned fra den store steinen. Solveig hadde vært mye oppe ved Djupetjernet, et populært badevann ikke mange minuttene gange fra boligområdene. Hun påpeker hvor ille det er at folk griller oppe ved vannet. *”Det burde vært forbudt.”* Hun påpeker at uansett hvor man gikk rundt det vannet ble man sittende i grilloren. *”Særlig ille er det med innvandrerne. De tar med hele storfamiliene, sitter der oppe og griller alle måltidene...Det burde vært forbudt.”* I det hun sier dette kommer flere fra styret, og Hanne låser opp døren til møtelokalene. På den store steinen ved siden av bygget står den største og eldste av ungdommene seirende igjen på toppen. Berit skuler mot ham og sier *”jeg kjenner igjen han der, bare bråk hele tiden”*.

Denne samtalen med Solveig utenfor bydelsadministrasjonen var småprat mens vi ventet på å bli låst inn i til møtelokalene. Det som gjør denne samtalen spesielt interessant, er at den ble gjentatt to uker senere i under ganske like omstendigheter. Måten Solveig tenker praten over fra generell småprat om marka og inn på et politisk tema, er verdt å merke seg. Ved å pense samtalen inn på grillproblematikken ved Djupetjernet, trekker hun samtidig inn forholdet til innvandrerne og innvandringsdebatten mer generelt i samtalen. Innvandring er hva jeg her i oppgaven vil karakterisere som et nøkkeltema. Jeg vil gå nærmere inn på hva jeg mener med nøkkeltema lenger ut i kapitlet, det er her tilstrekkelig å se det som et samtaletema som opptar medlemmene i lokallaget, og kan ved dette sees integrerende. I dette tilfellet ble det politiske trukket inn i samtalen på en måte som jeg tolker som et forsøk på å finne et felles samtaletema. Før denne samtalen hadde jeg ikke pratet med Solveig på tomannshånd. Vi hadde deltatt på de samme møtene i lokallaget og ved et par anledninger på møter utenfor lokallaget i regi av fylkeslaget. Solveig hadde vært en av to vararepresentanter i styret. Og hadde som vararepresentant fulgt alle styremøtene frem til sommeren. Hun rykket opp til ordinært styremedlem fordi et av de andre medlemmene flyttet ut av byen. I møtene hadde hun i likhet med de to andre

ferskeste medlemmene hatt en tilbaketrasket rolle. Som nevnt tidligere sa hun ikke stort i møtene med mindre hun ble spurt direkte, men deltok i samtalene som fant sted før og etter møtene.

To uker etter samtalen med Solveig utenfor Bydelsadministrasjonen, ble samtalen repetert. En lokal interesseorganisasjon i området hadde invitert alle de politiske partiene til et åpent møte angående forvaltningsplanen for friluftsområdene. Det er en god stund til møtet skal begynne, men det har møtt frem en god del mennesker. Utenfor lokalet står flere representanter fra ulike partienes lokallag og demonstrere sammen med medlemmer av ulike interesseorganisasjoner. De demonstrerer mot en foreslått industriutbygging i friluftsområdene. Fremskrittspartiet er sammen med Arbeiderpartiet de eneste som ikke har tatt et standpunkt til denne utbyggingen, mens alle de andre partiene hadde valgt å gå mot den. I det jeg ankommer er det relativt tomt inne i lokalet. Noen lokalpolitikere og pensjonister har ankommet tidlig. På et bord ved inngangen ligger alle partienes valgbrosjyrer. På vei inn treffer jeg Hanne som viser meg til et bord hvor mannen hennes, Martin, og Solveig sitter. Jeg slår meg ned sammen med dem. Vi blir sittende og snakke om diskusjonen rundt planene om et nytt ridesenter i nærområdet. Samtalen går litt trått. Jeg er opptatt av å se hvem som kommer inn i lokalet og deler oppmerksomheten mellom dem ved bordet og inngangen. Martin er ikke medlem av styret, og er i motsetning til både sin kone og to sønner, ikke aktiv i partiet. I diskusjonen rundt ridesenteret kommer samtalen inn på stiene i marka og bruken av disse stiene. I likhet med samtalen utenfor Bydelsadministrasjonen pener Solveig igjen samtalen inn på badevannene og innvandrerfamiliene som grillet der oppe. Martin sier seg med en gang enig i at dette er et problem. Han ville ikke lenger bade i de vannene som ligger nærmest bebyggelsen fordi han mener de er skitne. Og ved siden av problemene med grilling, fremhever han at innvandrerne bruker marka på en annen måte. *”For et par år siden var det jo 5000 indere der oppe og hadde en eller annen religiøs seremoni”*. Samtalen fortsetter å dreie rundt innvandring i forhold til hvordan de bruker marka og de offentlige rommene annerledes.

Som en kan se av begge disse samtalene blir temaet innvandring trukket frem som en felles arena ved at det er noe medlemmene enes om. Også utenfor lokallaget har jeg støtt på denne bruken av innvandring som en felles plattform der medlemmer fra ulike lokallag treffes. For eksempel fikk jeg anledning til å delta på valgvakten Oslo, der jeg delte bord med et ektepar fra Oslos vestkant og et medlem fra et lokallag i Akershus. De kjente hverandre ikke fra tidligere. Mathias, medlemmet fra Akershus var drosjesjåfør og eide sin egen drosje. Bakgrunnen hans skilte seg fra den til ekteparet som kom Oslos beste vestkant og ut fra hva mannen, George, fortalte arbeidet han i oljebransjen, tidvis i land som Saudi-Arabia. Etter at alle rundt bordet hadde hilst, kom samtalen raskt inn på innvandring. Mathias spurte hvor mange stemmeberettigede det var i Norge, George svarte at han ikke viste. Regnet litt på det. I utregningen sier George *"Så har vi 350 000 nye landsmenn da"*. *"Det er 350 000 for mange"* kvitterer Mathias raskt. *"hehe, ja det er hva jeg sier også"* svarer George. Dermed hadde de funnet tonen. George sin måte å fremme temaet innvandring på, har likhetstrekk med hvordan Solveig dreide samtalen inn på tematikk knyttet til innvandring. I den andre samtalen hvor Solveig trekker frem problemet med grillozen ved Djuptjernet, svarte Martin henne med å trekke frem egen erfaring og samtalen dreier rundt et tema de begge deler oppfatning om. Dette er et eksempel på hvordan en kan se visse samtaletemaer som nøkkeltémaer, tematikk der medlemmene er forholdsvis enige og som i samtaler kan sees å ha den funksjonen at de skaper en felles arena. Felles for begge samtalene med Solveig er måten temaene blir trukket inn i samtalen på. I begge tilfellene snakket Solveig med personer hun ikke kjente spesielt godt. Første tilfellet snakket hun med en student som ikke er med i lokallaget, men som følger møtene og har gjort det i en periode på flere måneder. Min rolle er ikke som medlem, men likevel er jeg på mange måter en deltaker i lokallaget, ved at jeg er på alle møtene. Like fullt hadde vi ikke pratet stort sammen, og aldri på tomannshånd før den dagen. Heller ikke i det andre tilfellet kjente hun samtalepartene spesielt godt. Martin, mannen til Hanne er ikke aktiv i lokallaget. I begge tilfellene trakk hun inn den samme problematikken som et samtalemne. Disse tilfellene illustrerer hvordan nøkkeltémaer skaper en felles arena for samtale.

Nøkkeltema

De samtaletemaene jeg har valgt å definere som nøkkeltema har en integrerende funksjon. Innvandring er et slikt nøkkeltema i lokallaget, men det finnes flere slike temaer, for eksempel i forholdet til venstresiden. Samtidig som nøkkeltemaene kan sees å fungere samlende i møter med medlemmer, eller folk som har det samme politiske ståstedet, har de ikke denne funksjonen ovenfor personer som ikke deler denne oppfatningen, eller ikke forstår betydningen av temaet. Solveig fikk en annen respons i samtale med Martin enn hun fikk i samtalen med meg. Når jeg har valgt å definere dette som nøkkeltema er det med et lite henblikk på hva Sherry Ortner definerer som nøkkelsymboler. (Ortner 1973:1338-1339). Dette ikke i den forstand at nøkkelsymboler er det samme som nøkkeltemaer. Det er noen elementer ved hvordan hun identifiserer nøkkelsymbolene som også vil kunne være interessante i forhold til å studere ideologi og reproduksjon av ideologi. Ortner vektlegger ulike tegn som vil kunne peke i retning av nøkkelsymboler, og bruker enkle kriterier for å identifisere disse. For eksempel hva folk selv vektlegger som viktig, hva de reagerer positivt eller negativt på, eller hvis en bestemt ting kommer opp i mange ulike situasjoner (ibid. 1973:1339). Med tanke på å se på produksjon og reproduksjon i et lokallag av et politisk parti, eller en annen form for organisasjon, vil jeg hevde at å se på samtaletemaer som til stadighet dukker opp og hvordan de blir brukt vil være en nyttig tilnærming. Ved å se følge samtaletemaene og se hvilke arenaer de blir brukt på vil en kunne si noe om organisasjonen. Samtidig kan en komme nærmere inn på hvorfor det er meningsfullt for de aktive, hvilke saker de er opptatt av og hvordan de beskriver tematikken. Et sentralt trekk ved både nøkkelsymboler og hva jeg har definert som nøkkeltemaer er hvordan de kan sees å ha en samlende rolle. Erving Goffman presenterer en forståelse av lag som kan brukes for å forstå nøkkeltema. Lag, kan etter Goffman sin definisjon forstås som en gruppe som arbeider mot et felles mål¹⁹. (Goffman 1992:72-76) Denne gruppen er bundet sammen ved en form

¹⁹ Goffman nyanserer dette med å skille mellom lag og aksjonsgrupper. Aksjonsgrupper beskriver han som personer som er "bundet sammen formelt eller uformelt i en aksjonsgruppe med sikte på å fremme felles mål ved alle de midler som står til rådighet. I den utstrekning de samarbeider om å opprettholde et inntrykk og bruker det som avgjørende middel for å nå sitt

for beslektethet, og deler en felles forståelse av situasjonen. En forståelse søker å opprettholde og presentere utad mot publikum (ibid. s.74). Denne forståelsen kan også brukes i forhold til Fremskrittspartiet sitt lokallag. Laget søker å unngå og vise uenighet utad, noe som kommer til uttrykk ved for eksempel stands, der medlemmene representerer partiet. Det bildet de formidler mot publikum kan sees å bli produsert og reproduisert på de interne, uformelle arenaene (ibid. 70-73). Et element i denne reproduksjonen er hva en kan kalle nøkkeltemaer. For å gå tilbake til Goffman hevder han at alle medlemmene i et lag er forpliktet til å yte et dramatiserende innsats (ibid. 74). På den formelle arenaen kan en se en slik innsats ved at medlemmene presenterer partiet overfor publikum. En kan også hevde at det også internt i laget er en form for forpliktelse til en dramatisering, hvor situasjonsdefinisjonen blir produsert og reproduisert. I disse samtalene jeg har referert, innebærer dette forholdet til *de andre*. For eksempel når Berit forteller at mannen ikke kan stå frem som et medlem av partiet på arbeidsplassen, gir hun uttrykk for et bilde av *de andre*. Et bilde som igjen blir forsterket av at andre medlemmer sier seg enig i dette. Det samme kommer til uttrykk i samtalen med Solveig. Når hun forteller om innvandrerne sin bruk av marka, forsterker hun et bilde av innvandrerne.

Hvordan nøkkeltemaene kan fungere samlende

Håkon og jeg setter oss ved spisebordet, vi er på sommerfesten for styremedlemmene og middagen er ferdig. Håkon har akkurat kommet hjem fra en måneds ferie i Asia, hvor han hadde vært på rundreise i Thailand, Vietnam og Malaysia. Vi blir sittende å prate litt om Malaysia og hvor han har vært der. De andre styremedlemmene holder på med andre ting, mens vi blir sittende ved spisebordet. I det samtalen kommer inn på Kuala Lumpurs T-banesystem har Jørgen, Eli og Stig satt seg ved bordet, og ble

mål, utgjør de det som kalles det lag.” (Goffman 1992:75-76) Han presiserer at aksjonsgruppen kan tenkes å handle ved hjelp av andre midler enn kun det dramatiske, forhandling eller makt. En sterk forhandlingsposisjon og makt kan også sees som fundamentet for dannelsen av aksjonsgruppen, uten at det har noen sammenheng med at de opptrer som et lag (ibid. 76). Når jeg bruker begrepet lag her er det med vekt på det dramaturgiske, presentasjonen mot publikum, og definisjon av situasjonen.

sittende og snakke seg i mellom. ”Kuala Lumpur er et fantastisk sted. Du vet, alt er ordnet, ikke noe søppel på gatene. På T-banen står det slike plakater med hva som er tillat og ikke. Nederst står det at det ikke er lov å kysse på T-banen.” Håkon hever stemmen noe, lener seg litt over bordet og henvender seg mer til de andre som har kommet til. ”Du vet Malaysia er muslimsk, det bor mange Indere der, Kinesere og muslimer. Det er stort sett Malayer. De lever i fred de, men de eneste som skiller seg fra de andre gruppene er muslimene. De ser ned på dem som ikke er muslimer”. At Islam blir trukket inn, får de andre medlemmene til å bli interessert og bli med i samtalen. Jørgen spør ”hvordan?”. Malaysia, svarer Håkon. ”Åja, det stemmer det. Klart, er du ikke muslim er du utenfor” sier Jørgen. ”Ja, de skiller. Det som er interessant er at det er mange som konverterer til kristendommen... Men de sier det ikke høyt, de kan ikke det.” fortsetter Håkon. Eli kommer inn i samtalen, ”Ja, det står i Koranen, å fornekte islam er dødssynd”. Jørgen retter på henne ”Det er sharia du snakker om nå”. Eli fortsetter, ”Nei, det står i Koranen. Koranen sier at muslimene skal befolke alle land og gjøre dem til islamske. Og her inviterer vi dem hjem. Vi tror ikke engang på hva de selv sier”. Samtalen fortsatte å handle om islam og innvandringsdebatten utover kvelden. Og dreide etter hvert over på somalierne i bydelen.

Denne samtalen har flere fellestrekk med de to samtalene som er referert tidligere i dette kapitlet. Samtidig kan en se at situasjonen i dette tilfellet er en helt annen. Samtalen finner sted på en fest for styremedlemmene i lokallaget. Alle som sitter ved bordet, med unntak av meg, er medlemmer av partiet og kjenner hverandre godt fra før. Når Solveig trakk frem et nøkkeltema i samtalen, var det mens hun snakket med personer som hun ikke kjente noe særlig fra før. I den sammenhengen kan det sees som en måte å bryte isen på ved å lede samtalene inn på et område hvor en antar at man deler oppfatning. Håkon bringer islam og muslimer på banen som en måte å få de andre med i samtalen. I denne sammenhengen blir dette tydelig ved at han lener seg litt frem, samtidig som han hever stemmen noe. Ved å nevne islam fanger han de andres interesse og oppnår å få dem med i samtalen. I dette kan en se hvordan et nøkkeltema fungerer som en måte å føre samtalen inn på en felles arena. Han bringer

hele bordet inn i en samtale som fortsetter langt utover kvelden. Det er mindre sannsynlig om de andre rundt bordet hadde blitt engasjert i samtalen hvis den hadde fortsatt rundt reiseruter i Asia. Nøkkeltemaene kan slik sett sees å ha en funksjon nettopp som en nøkkel i den forstand at en åpner for en samtale hvor et perspektiv på omverden blir utvekslet. Temaene er en måte å få folk interessert. Samtidig er det en utveksling av erfaringer og synspunkter om ulike politiske problemstillinger.

Nøkkelsamtaler og egen erfaring

I samtalene gjengitt ovenfor, prater medlemmene rundt et politisk tema. Selv om samtalen handler om innvandring, kommer en ikke inn på konkrete tiltak. De handler mer om hvordan en ser innvandring og innvandrere som et problem. Slik sett er det som kommer til uttrykk historier som kan sees å legitimere den politikken som føres på dette området fra partiet sin side. Historiene bygger både på en oppfatning av innvandrere og innvandring, samtidig som de gir uttrykk for behovet for en annen politikk på området. Ofte kan en se heller se hvordan disse historiene er basert på egen erfaring, slik tilfellet er i de historiene jeg hittil har gjengitt her. Et annet tilfelle som kan virke illustrerende, var ved en anledning hvor jeg satt og pratet med tre medlemmer av et annet Fremskrittspartilag. Ett av medlemmene, Johannes, begynte å fortelle en historie om hvordan han ved en feiltagelse hadde fått den pakistanske naboens utbetalingsutskrift fra trygdekontoret, i sin postkasse. I et svakt øyeblikk, og vel vitende om at det var fullstendig ukorrekt, hadde han åpnet dette brevet. Han virket litt flau i det han fortalte historien. Han leste utbetalingsslippen og hadde sett med egne øyne at naboen fikk utbetalt en solid sum, ”*han fikk dobbelt trygd*”. Historien underbygger en relativt utbredt oppfatning blant medlemmene i lokallaget, det blir oppfattet som at trygdesystemet forskjellsbehandler nordmenn og innvandrere. Et tema som har vært sentralt for Fremskrittspartiet siden valget 1987 (Iversen 1998:150). I det Johannes forteller denne historien, får han tilsvar fra et av de andre medlemmene som forteller om en gang han måtte gå til sosialkontoret for å få hjelp. Med fem barn og ubetalte strømregninger hadde han for første og eneste

gang oppsøkt sosialkontoret, og fått avslag. ”Men det virker som om innvandrerne nærmest automatisk får hjelp” fortsatte han. ”Ja, de gjør det”, svarte han som hadde åpnet brevet. En av de andre rundt bordet begynte å fortelle om når hun fikk kreft. ”Jeg oppdaget hvordan det var når jeg fikk kreft. Det var ulike skjemaer for norske og innvandrere.” Hun fortsetter med å fortelle om hvordan innvandrerne har flere rettigheter enn nordmenn når det kommer til behandling, og hvordan innvandrere får særfordeler i det norske helsevesenet. Samtalen bygget på de ulike medlemmenes personlige erfaring. I hvilken grad de stemte med virkeligheten, det vil si i hvorvidt den pakistanske naboen faktisk fikk dobbel trygd, eller om kriteriene for sosialhjelp for innvandrere og nordmenn er helt ulike, blir mindre viktige i denne sammenhengen. Det ble heller ikke stilt spørsmål ved sannhetsgehalten fra de andre medlemmenes side. En kan kanskje se dette som en form for rykter eller sladder, av den typen Michael Taussig vektlegger betydningen av (Taussig 1984:494). Sentralt her er hvordan medlemmene bekrefter hverandres historier, og bygger opp om forståelsen som kommer til uttrykk i disse fortellingene. Bruken av egen erfaring gir en legitimitet til historiens troverdighet, samtidig som det bygger opp under en forståelse av, i dette tilfellet, innvandring som problematisk, og innvandrere som privilegerte. Å sette spørsmål ved den andre sin fortolkning av hendelsen, vil kunne sees som problematisk. En vil kunne være en trussel mot *laget* sin definisjon av situasjonen (Goffman 1992:75). I disse tre fortellingene kan en se at forholdet til *de andre* er sentralt. Denne gangen er det ikke knyttet til *de andre* direkte, men mot et byråkrati som forskjellsbehandler og gir fordeler på bekostning av en selv.

Innvandring som nøkkeltema, knyttet til den konservative linjen i partiets politikk.

I de samtalene jeg har referert i dette kapitlet har nøkkeltemaene vært knyttet til innvandring. Dette er på bakgrunn av at dette var temaer som ofte kom opp i samtaler i lokallaget. Det er også en tematikk jeg har hatt anledning til å se fungere som nøkkeltema i andre sammenhenger hvor medlemmer av partiet treffes. Samtidig er

ikke nøkkeltemaene i partiet begrenset til å dreie seg om innvandringsspørsmål. Hvilke samtaleemner som kan fungere som nøkkeltema, vil kunne sees å variere innen en organisasjon og i ulike sammenhenger. Forholdet til opposisjonen er et annet tema som fungerer samlende, da kanskje spesielt forholdet til *sosialistene* og *SV`erne*. Eli sa for eksempel ved en anledning: ”Jeg var på Youtube²⁰ i dag, der var det lagt ut en video med Taliban. Du kunne se hvordan de stod med kjepper og banka løs på kvinner i burka. De fikk bank fordi de hadde for smal²¹ burka. Og der sier SV at vi skal trekke troppene hjem, hva er det de tenker på? Her snakker de om feminisme i Norge, og hvor er den solidariteten med medsøstrene i utlandet? Hva med omskjæring? Forrige uke var det en konferanse i Stockholm om omskjæring. Hvor var de norske feministene da? De var på et møte i Norge om lesbiske par sin rett til å adoptere.” Her ser hun fullstendig oppgitt ut og slår ut med armene. ”Hva er det? Er ikke kjønnslemlestelse viktig nok for sosialistene og rød feministene? Når vi fremmer forslag som kan hjelpe på dette så kan de ikke godta det, de er så redde for å støte noen, det er til å bli matt av.” Forholdet til *sosialistene* kan sees som et nøkkeltema i seg selv. I likhet med innvandring leder samtaler om opposisjonen til en meningsutveksling hvor en kommer med ulike erfaringer. Samtidig er forholdet til opposisjonen noe som kommer opp i mange ulike sammenhenger. Berit gjentar ved flere anledninger at ”Vi er glad for Martin Kollberg²² vi... hver gang han åpner kjeften får vi flere stemmer”. Dette kommer også til uttrykk i hvordan forslagene til SV ble behandlet i lokallaget, der debatten nærmest utelukkende var begrenset til karakteristikker av SV som parti, og *SV`ernes* intensjoner. Det vil være mulig å spore flere samtaletemaer som har de samme karakteristikkene som innvandring eller forholdet til opposisjonen. Nøkkeltemaene er ikke knyttet direkte tematikken, men fungerer som en felles arena. Sagt på en annen måte, det er et tema medlemmene er opptatt av, og ved dette skaper det en felles arena. Nøkkeltemaene er slik sett ikke

²⁰ Populært nettsted hvor en kan legge ut korte videosnutter.

²¹ Forstår det som hun mente at burkaen var for tettsittende.

²² Partisekretær i Arbeiderpartiet

statiske, men vil kunne sees å variere, både internt i partiet, i lokallaget og over tid. I det lokallaget jeg fulgte, var disse temaene knyttet til forholdet til det som var annerledes. Tidligere i denne oppgaven skrev jeg at en kan se to linjer i partiet sin politikk. En liberalistisk linje og en konservativ. I lokallaget jeg fulgte var nøkkeltemaene knyttet til den konservative linjen i partiets politikk. Dette reflekterer hva medlemmene i lokallaget var opptatt av, og hvilke saker som vakte et engasjement. Noe som også kom til uttrykk da styremedlemmene skulle si hvilke temaer de ønsket å skrive om i valgkampavisen. De temaene som var mest populære var innvandringsspørsmål og kriminalitet. To ønsket å skrive om samferdsel, ungdomsrepresentanten, Jo, ønsket å skrive om eldreomsorgen, mens Solveig ville skrive om miljøproblemer i nærområdet. Et flertall ønsker slik sett å skrive om tematikk som jeg har valgt å definere som en konservativ linje i partiets politikk. Det er slik sett ikke overraskende at innvandring er et tema som fungerer som et nøkkeltema. Innvandringssaken er noe som nok kan sees å være et av de temaene som har vært sentrale i rekrutteringen til partiet. En vil kunne finne nøkkeltemaer knyttet til den liberalistiske linjen også. Karakteristisk for samtalene knyttet til den økonomiske politikken er at disse kanskje i like stor grad handler om avstanden til *sosialistene* som selve det liberalistiske utgangspunktet. Eli sa for eksempel ” *Her i Norge blir man belønnet hvis man ikke har klart å styre sitt eget liv. Sånn som meg, jeg betaler 48 % skatt jeg. Hadde jeg spilt bort og drekki opp penga ville jeg ha blitt støttet. Belønningen for at jeg har styring på eget liv er at jeg må betale mer penger i skatt...* ” Hun tar en liten pause før hun fortsetter. ” *Sosialistene belønner ikke kreativitet, de belønner middelmådighet. Det er et system som straffer gründere, folk som skaper noe eget og greier seg sjæl. Men man belønner alle som ikke gjør noe. Et system der lottomillionærene er helter, mens de som har arbeidet for formuen sin er slasker* ” Samtalen fant sted mellom Håkon og Eli, Håkon dreide inn på hvor glade *sosialistene* var i byråkrati og hvordan de tror de vet bedre en *folk flest* hva som er bra for dem selv. I det Eli uttrykker kommer sentrale liberalistiske verdier til uttrykk. Samtidig viser dette utsagnet et sentralt trekk ved de samtalene jeg har referert, definisjonen mot *de andre*. Relasjonen til *de andre* er noe som er sentralt i hva jeg har kalt nøkkeltemaene. Jeg vil videre i dette kapitlet se nærmere på hvordan en kan se

dette som et sentralt element i produksjon og reproduksjon av ideologi i dette lokallaget.

Skismogenese

I begynnelsen av oppgaven presenterte jeg Fremskrittspartiet ved å vise hvordan opposisjonen ser på Fremskrittspartiet. For å forstå relasjonen mellom Fremskrittspartiet og opposisjonen er begrepet skismogenese et nyttig begrep. Begrepet ble introdusert av Gregory Bateson i 1935 for å beskrive et aspekt ved ulike relasjoner.. Bateson definerer skismogenese som ”*a process of differentiation in the norms of individual behaviour resulting from cumulative interaction between individuals*” (Bateson 1958:175). Med andre ord er skismogenese er et begrep på et aspekt ved en relasjon, eller en mekanisme som bidrar til å styrke perspektivet på den andre. Dette forekommer mellom individer, grupper, eller for den saks skyld nasjoner og kan sies å både skape å opprettholde et bilde av *de andre* og påvirker partenes handlinger i forhold til hverandre. Prosessen er selvforsterkende ved at partene får bekreftet sin forståelse av den andre, og handler deretter, noe som igjen vil påvirke forståelsen av den andre. Det sentrale poenget med skismogenese blir slik sett at dette er en kumulativ prosess. Bateson skiller mellom en komplementær og en symmetrisk skismogenese (ibid. 176). Den symmetriske skismogenesen kan sees som et konkurranseforhold, for eksempel kan rustningskappløpet under den kalde krigen forstås som en slik relasjon. De ulike partene overgår hverandre. Handlingene til den ene parten vil føre til en motreaksjon hos den andre parten. I den komplementære vil relasjonen være en annen. Bateson bruker et eksempel hvor part A undertrykker B. Handlingene til B følger av A sin undertrykking, noe som igjen vil påvirke handlingene til B, som da vil bli utsatt for ytterligere undertrykking (ibid). For å forstå nytten av skismogenesebegrepet i forhold til produksjon og reproduksjon av ideologi vil jeg kort gå tilbake til Michael Taussig sitt perspektiv. Taussig påpeker at det ikke er i de store ideologiske tekstene folk konstruerer sin virkelighet, det er i de små historiene. Fortellingene og ryktene om *de andre* (Taussig 1984:494). Disse

historiene og ryktene oppstår i møter mellom parter i en relasjon. Det er i disse historiene en finner legitimiteten for de handlingene som blir ført. A sin forståelse av B vil påvirke A sine handlinger overfor B, som igjen påvirker B sin forståelse og handling ovenfor A og så videre. Slik sett innebærer skismogenese et selvforsterkende element i relasjonen mellom A og B.

For å gå tilbake til Fremskrittspartiet og behandlingen av klimaforslaget til SV, kan en se hvordan en kan forstå dette i lys av skismogenese. For kort å gjenfortelle hendelsesforløpet, SV fremmet et forslag hvor de ville at bydelen skulle utarbeide et klimaregnskap. Dette skulle ligge til grunn for en reduksjon av klimagasser i bydelen. Forslaget ble ikke vurdert i Fremskrittspartiets lokallag, heller ikke bydelsdirektørens forslag som en valgte å stemme for. I behandlingen av saken uttalte Hanne ”*SV sitt forslag er kun myntet på å skaffe flere arbeidsplasser til dem selv*”. Det var nær sagt alt som ble viet av oppmerksomhet til dette forslaget. Det som kommer til uttrykk er holdningene til SV, og forslaget slik det blir tolket i lokallaget vil kunne sees å forsterke synet på SV. De blir oppfattet som å være ute etter å mele sin egen kake. Hanne sin uttalelse som kommer i denne saken kan slik sett sees å reproducere en oppfatning av motparten. I denne sammenheng er det ikke veldig vågalt å anta at SV var fullt klar over at Fremskrittspartiet ville ha problemer med å akseptere forslaget de kom med. Reaksjonen fra Fremskrittspartiet vil slik sett kunne antas å forsterke SV sitt perspektiv på Fremskrittspartiet. Og igjen vil en kunne se at deres syn og handling i forhold til Fremskrittspartiet bli påvirket av den reaksjonen partiet har vist ved å gå i mot forslaget deres. Ser en på miljøpolitikken mer generelt, vil en kunne si at SV og Fremskrittspartiet definerer seg mot hverandre. I miljøpolitikken kan en se at SV fremstiller seg som rene, deres miljøpolitikk er i samsvar med en moralsk overbevisning²³. At Fremskrittspartiet har et annet perspektiv gir en ytterligere styrke til SV sin forståelse av seg selv og at en har rett. Motsetningene mellom de to ulike

²³ For eksempel gikk Kristin Halvorsen ut mot Fremskrittspartiet på SV sin klimapolitikk på et landsstyremøte i SV våren 2007. På møtet gikk hun gjennom uttalelser fra en Fremskrittsparti politiker, hvorpå hun latterligjorde uttalelsene, og bemerket at Siv Jensen utgjorde en liten minoritet som tvilte på at klimaenridningene var menneskeskapt. Det ville derfor være lite heldig med Fremskrittspartiet i regjering. (NTB 2007)

partene utfyller hverandre slik sett. Fremskrittspartiet har en forståelse av SV som et parti som er for en sterk stat, byråkrati og ikke minst at *SV`erne* tror de vet best hva som er best for andre.

Det vil også være fruktbart å se på de forklaringene som har vært satt frem for å forklare Fremskrittspartiet sin økende oppslutning ved hjelp skismogenese begrepet. Ved en slik tilnærming vil en kunne se hvordan forholdet mellom Fremskrittspartiet og opposisjonen reflekterer hverandre. En forklaringsmodell som Gudmund Hernes viser til er en *fordumningsmodell*, der en forklarer Fremskrittspartiet sin suksess med at velgerne ikke helt vet sitt eget beste, og som en følge av det stemmer på partiet. (Hernes 2006:82). Dette er en forklaring som er blitt fremmet i ulike former, og ved en rekke anledninger. Den kan også kanskje sees å ligge i bakgrunnen på en del av kritikken mot Fremskrittspartiet, som Magnus Marsdal sin, der han hevder at det er venstresiden som *egentlig* forsvarer de svakeste gruppens interesser. De som stemmer noe annet handler slik sett mot sine egne interesser. Denne forklaringsmodellen har en motsats i Fremskrittspartiet. Det kommer til uttrykk i ideologikurset hvor det heter: *”Det fundamentale i Fremskrittspartiets samfunnssyn er troen på og respekten for det enkelte menneskes egenart og retten til å bestemme over eget liv og økonomi. Enkeltmennesket er den største ressursen i samfunnsutviklingen. Sammen med familien og den private eiendomsretten er enkeltmennesket det grunnleggende i samfunnslivet”* (Fremskrittspartiet 2006:43) Eller som Jørgen uttalte i en samtale vi hadde om ideologi: *”Arbeiderpartiet og SV sine medlemmer vil nok være forsiktige med å si hva partienes ideologi bygger på, du vet, det er ikke lenge siden Arbeiderpartiet gikk i mot innføringen av fargefjernsyn. Det var på 60- tallet. Jeg tror de var blindet av sin egen ideologi, at det ble som skylapper. Hvilken trussel er vel fargefjernsyn”*. Grunnleggende for utsagnet til Jørgen er en holdning av at venstresiden i norsk politikk forstås som overformynderiske. Det en kan se er at oppfatningen av opposisjonen som overstyrende, og bedrevitende, får en bekreftelse i venstresidens uttalelser. I det noen sier at velgerne av Fremskrittspartiet stemmer mot sine egne interesser, så sees det blant medlemmene i lokallaget som en bekreftelse på at folk på venstresiden hever

seg over velgerne. Venstresiden blir med andre ord oppfattet som om de vet best hva som er best for alle andre. Dette vil igjen påvirker Fremskrittspartiet sine handlinger. Det er viktig å merke seg at dette foregår i en relasjon mellom to parter, begge partene definerer seg mot hverandre. Jørgen forstår Fremskrittspartiet som for valgfrihet på bakgrunn av opposisjonen, på samme måte som opposisjonen presenterer seg selv som moralske i miljøkampen. Det er ikke Fremskrittspartiet som ensidig får bekreftet sine fordommer. En kan se at fordommene mot Fremskrittspartiet til en stor grad blir bekreftet for venstresiden sin del, og også der blir brukt i forklaringen av Fremskrittspartiet som fenomen. Det som gjør det relevant å trekke skismogenese inn i denne sammenhengen er at dette har trekk av en kumulativ prosess, holdningene bygger på seg og fungerer selvforsterkende. På den måten øker avstanden mellom partene gjennom kontakt.

Innvandring og kulturmøter er et område hvor skismogenese begrepet har blitt benyttet. I Norge har Ottar Brox benyttet skismogenese i studiet av den norske innvandringsdebatten (Brox 1991). Hva en kan se i de samtalene jeg har brukt som eksempler på nøkkeltema er noe av legitimiteten for de politiske standpunktene som argumenteres for på nasjonalt nivå. I disse samtalene kan en se uttrykk for skismsogense, og det er kontakten med innvandrerne som bekrefter de holdningene som er der fra før. For eksempel i den første samtalen der Solveig trekker frem problemet med innvandrerne, kan en se hvordan innvandrernes bruk av marka forsterker et bilde av annerledesheten. Gjenfortelling av historien bidrar til å styrke forståelsen av innvandring som problematisk. At de bruker marka annerledes kommer i tillegg til de andre oppfatningene. Det blir også ytterligere forsterket ved at en i disse samtalene kan se hvordan oppfatningene blir forsterket ved at de blir bekreftet av andre. Disse historiene fortalt på lokalt plan er hva som blir legitimerende for partiets politikk på nasjonalt plan og for innvandringsdebatten mer generelt. I så måte kan en se skismogenese som en prosess på flere nivåer. Den nasjonale retorikken en ser i innvandringsdebatten bidrar til å forme holdninger på lokalt plan, samtidig som det er holdninger på lokalt plan, fortalt i samtaler som disse som bidrar til å legitimere den retorikken som føres nasjonalt.

Oppsummering

I dette kapitlet har jeg sett nærmere på samtalene som foregår på de uformelle arenaene, utenfor møtelokalene, rundt kaffemaskinen på fylkeskontoret eller på grillfest for styremedlemmene. Det er samtaler som foregår *bak scenen* uten et publikum. Gjennom å fortelle historier, gjerne basert på egen erfaring, bekreftes den situasjonsbeskrivelsen som presenteres av partiet. Jeg har brukt termen nøkkeltema om de samtaletemaene som kan sees å være spesielt sentrale i samtalene på de uformelle arenaene. I dette lokallaget kunne innvandring sees som et slikt nøkkeltema. Samtaler hvor innvandring, i bred forstand, ble trukket inn vakte et engasjement og samlet medlemmene rundt noe de hadde felles. Produksjon og reproduksjon av ideologi er denne typen samtaler hvor medlemmene snakker om noe som opptar dem, som samler, og hvor erfaringer blir utvekslet. Det er i disse samtalene hvor legitimiteten til den politikken som føres på nasjonalt nivå både kommer til uttrykk og blir produsert. Når det problematiske ved innvandrerne som bruker marka annerledes blir diskutert, kan det sees som et uttrykk for den politikken som har vært ført, og legitimering av denne politikken. Ved at erfaringene deles mellom medlemmene og en bygger opp under hverandres historier, vil en med ganske stor sannsynlighet slå fast at denne tematikken kommer til å være sentral også i fremtiden.

Siv Jensens tale til valgvakten

I det forrige kapitelet viste jeg hvordan ulike nøkkeltemaer blir brukt i samtaler for å skape en felles arena. Solveig brukte for eksempel innvandring som nøkkeltema og skapte på den måten et felles samtaleemne. Disse samtaletemaene har også et målrettet aspekt, de engasjerer personer som er av samme oppfatning. Samtidig vil de ikke ha den samme effekten ovenfor dem som ikke deler denne oppfatningen. I dette kapitelet vil jeg gå et skritt videre og vise noen av de samme trekkene i retorikken som føres på nasjonalt nivå. Også i den politiske retorikken kan en finne aspekter som gjør ideologi meningsfullt for deltakerne. Det jeg her i dette kapittelet vil gjøre er å knytte den nasjonale retorikken opp mot de dagligdagse samtalene som Taussig vektla betydningen av (Taussig 1984:494). Jeg vil gjøre dette ved å analysere bruken av slagordet *folk flest*, og se på ulike konnotasjoner som kan knyttes til dette begrepet. Og samtidig se hvordan *folk flest* kan inkludere, og ekskludere ulike grupper.

Valgkvelden 2007 holder Fremskrittspartiet i Oslo valgvoke på Wallmanns salonger. Lokalet ligger ved Akerselva, ved siden av Sagfossen. Broen over Akerselva til Wallmanns salonger er denne kvelden pyntet med FRP bannere, *FRP for folk flest*. Wallmanns salonger er en "showrestaurant", det vil si en restaurant som også har underholdning i form av musikk og revy nummer. Lokalet er bygget som et revyteater, fremst i lokalet er det en scene, over denne henger store lerret hvor valgsendingene fra både TV2 og NRK blir vist. Denne kvelden er hele lokalet rigget med belysning for TV kameraer, og ved baren bakerst i lokalet er det satt av en egen avdeling til de mange journalistene som er der for å dekke valgvakten. De fleste nasjonale og lokale aviser og TV stasjoner ser ut til å være tilstede. Det store oppbudet av journalister gjør at en kan tenke at hele arrangementet fungerer som et slags utstillingsvindu for partiet. Ved hvert innslag som sendes fra valgvakten er det stor stemning. Folk klapper og gjør sitt beste for å formidle en god stemning. Mellom innslagene er stemningen en annen, folk spiser, og sitter ved bordene og prater rolig

sammen. Valgvaken er en tilstelning for å vise et slagkraftig parti i god stemning. Samtidig som dette er en mulighet for medlemmer i partiet til å treffes og følge opptellingen sammen. Denne valgvaken er arrangert for Oslo partiet, og de fleste tilstedeværende medlemmene er fra Oslo. Det er en overvekt av eldre ektepar som deltar på valgvaken. Bakerst i lokalet sitter en liten gruppe fra ungdomspartiet. Mange av de aktive medlemmene rundt om i lokallagene deltar på stemmeopptelling og lignende denne kvelden, slik sett kan en anta at mange av de som er tilstede ikke tilhører den aktive kjernen i partiet. Tidlig på kvelden er det knyttet spenning til hvorvidt det fortsatt vil bli blått styre i Oslo, eller om det blir et skifte. Allerede da valgdagsmålingene blir publisert, går noe av luften ut av ballongen. Det ser trygt ut for fortsatt blått styre i Oslo. Resultatet gjør at mange i lokalet kan senke skuldrene og vente på et av kveldens høydepunkt; partiformannen Siv Jensen sin tale. De jeg deler bord med, er et ektepar i førtiårene fra Oslos vestkant og en drosjesjåfør fra Akershus. Ekteparet har i likhet med de andre tilstedeværende pyntet seg, mannen har en mørk enkeltspent dress, mens konen er kledd i en lys kjole. Drosjesjåføren er kledd i en egen designet FRP jakke, sydd i råsilke. Jakken glinser litt i blått. På brystet og ryggen er det en FRP logo. Mens kona fnyser litt og himler diskret med øynene ved synet av denne jakken, lener mannen hennes seg frem og lytter interessert til kostnadsoverslag for masseproduksjon av jakken. Det viser seg at drosjesjåføren har planer om å få sin kreasjon solgt inn til partiet før neste valg. Samtalen blir avbrutt av at både TV2 og NRK annonserer at Siv Jensen vil holde tale ved Fremskrittspartiets valgvoke om noen minutter. Fem minutter senere fylles scenen med røyk og sangen *Eye of the tiger*²⁴.

*“Risin' up, straight to the top
Have the guts, got the glory
Went the distance, now I'm not gonna stop
Just a man and his will to survive”*

²⁴ Sangen er av Bandet Survivor og kom på platen *Survivor* i 1982

Sangen handler, i likhet filmen *Rocky 3*²⁵ som den kanskje er mest kjent fra; en fattig amerikansk arbeiderklassegutt, som bokstavelig talt både slår seg opp, blir slått ned igjen og reiser seg atter en gang og seirer. Sangen og filmen kan slik sett sees å være et uttrykk for den amerikanske drømmen, ”*the self made man*”. Noe som på mange måter sammenfaller med verdier mange i lokallaget uttrykker. De tre ved bordet reiser seg og begynner å klappe takten. Da Siv Jensen entrer røyken på scenen, gjør hun det til stående applaus fra hele salen. Hun smiler bredt og er tydelig fornøyd. Valgdagsmålingene og de foreløpige resultatene har allerede vist at partiet har gjort sitt beste kommune- og fylkestingsvalg noensinne. Musikken stilner og hun begynner sin tale med å takke alle medlemmene i partiet for deres innsats i valgkampen, før hun fortsetter med å takke personer i selve partiapparatet.

”Det er vært en fornøyelse å reise rundt og se den innsatsen som folk har lagt ned på stand, i kommune etter kommune, fylke etter fylke. Vi har en bunnsolid organisasjon. Topp skolerte medarbeidere. Og vi har vist de [sic] også når det har butta, også når det har vært vanskelig. Det er særlig da vi ser hva denne organisasjonen er laget av, og jeg er så stolt av dere.”

I dette utdraget av talen kan en se en *oss* og *dem* holdning i det hun sier: ”*Og vi har vist de[sic] også når det har butta*”. Etter å ha takket personer i partiet og partiapparatet for innsatsen i løpet av valgkampen fortsetter hun talen:

”Og det er nå jobben begynner. Nå har vi gjort et godt valg, men det er nå vi skal levere varene. Det er nå vi i de neste fire årene skal vise våre velgere hvorfor de kunne stole på Fremskrittspartiet, hvorfor de stemte riktig, og at vi også i de neste fire årene skal være ombudsmenn for våre velgere i alle landets kommuner. Ta opp deres hverdagsproblemer, løse deres hverdagsutfordringer og være det som kjennetegner Fremskrittspartiet, ett parti for folk flest”.

Siv Jensen fortsetter talen i en mer personlig og uformell tone og forteller om hvor lettet hun er at det første valget som formann ble en suksess. Talen til Siv Jensen på valgvaken kan sees som et eksempel på den retorikken som føres av partiet på nasjonalt nivå. Begrepsbruken i talen er representativ for den retorikken som føres, noe som gjør den interessant i forhold til å se på produksjon og reproduksjon av

²⁵ Rocky filmene er i alt 5 filmer om bokseren Rocky Bilboa, spilt av Sylvester Stallone, første film kom i 1976.

ideologi. Jeg vil se nærmere på hvordan noen av begrepene hun bruker kan sees å formidle et budskap utover hva som blir sagt. Noen av begrepene Siv Jensen bruker i sin retorikk kan sees å ha konnotasjoner til en forestilling om *de andre*.

Politisk retorikk og konnotasjoner

For å se nærmere på hvordan disse begrepene kan fungere i den politiske retorikken vil jeg bruke en modell fra Roland Barthes (1991). Barthes analyserer hvordan begreper²⁶ som *folk flest* kan formidle et budskap utover hva de faktisk sier. Det vil si at en kan formidle et budskap utover hva en faktisk sier. Dette er hva Barthes omtaler som myten, slik han selv definerer det, ”*myten er en ytring*” (ibid. 165). En kan se myten som en måte og forklare og legitimere aspekt ved samfunnet (Heradstveit & Bjørgo 1986:38). Barthes selv omtaler den som et ”kommunikasjonssystem, et budskap” (Barthes 1991:165). Jeg vil gå kort inn i selve teorien til Barthes, før jeg ser nærmere på noen av begrepene Siv Jensen bruker i sin tale. Til grunn for analysen av myten ligger en semiologisk modell. Semiologi er vitenskapen om tegn. Grunnleggende i semiologien kan en se forholdet mellom det som betegner (signifikant), og det som betegnes (signifikat) og selve tegnet som er den assosiative forbindelsen mellom de to første (ibid. 168-169). Barthes skriver i *mytologier* ikke om konnotasjoner, men en kan si at modellen for myten kan sees som en konnotasjonsspråk (Barthes 1991:172 oversetterens note). Det vil si at uttrykk kan ha betydninger utover seg selv. Barthes illustrerer det selv med et eksempel:

Jeg er hos frisøren og man rekker meg et nummer av *Paris-Match*. På forsiden står en ung neger i fransk uniform og gjør militær honnør, med blikket hevet mot noe som sikkert er en fold på trikoloren. Det er det dette bildet forestiller. Men uansett om jeg er naiv eller ikke, forstår jeg meget godt hva dette bildet skal bety for meg: at Frankrike er et stort imperium, at alle dets sønner er uten hensyn til hudfarge trofast tjener de franske farger, og at det ikke eksisterer noe bedre svar på mistenkeliggjørelsen av den såkalte franske kolonialismen enn en trosiver som denne svarte viser etter å tjene sine påståtte undertrykkere.
(Barthes:1991:172)

²⁶ Barthes ser ikke myten som begrenset til skriftspråk eller tale, men kan uttrykkes i andre former, teater, romaner, film og foto. Jeg bruker det her kun i forhold til begreper.

I eksempelet til Barthes kan en se bildet som signifikant, det som betegner²⁷. Signifikatet, det som blir betegnet er ”*en tilsiktet blanding av franskhets og militarisme*” (ibid.). Den assosiative forbindelsen, det vil si koblingen mellom bildet og signifikatet, gjør dette til et tegn. Konnotasjonene som gjør at Barthes kan forstå et budskap utover bildet av soldaten som hilser flagget, kan sees å bygge på en kulturell konvensjon, og er slik sett ikke tilfeldige. Derfor er det mulig for fotografen å ta et slikt bilde og med relativ sikkerhet vite at budskapet vil nå frem (Barthes 1991; Heradstveit & Bjørgo 1986:39; Eco 1976:56). For å gå tilbake til begrepsbruken i talen til Siv Jensen kan en se at den har noe av det samme. Bruken av visse begreper i politisk retorikk vil på samme måte som fotografiet til Barthes, kunne formidle en betydning utover hva som blir sagt. Noe som er svært interessant i forhold til produksjon og reproduksjon av ideologi, for på denne måten kan en formidle et budskap og som eksempelet til Barthes, en legitimering av ideologi og politikk uten at det eksplisitt blir uttrykt. I det følgende vil jeg vise hvilke konnotasjoner som kan knyttes til begrepene *ombudsmann* og *folk flest*.

Politikeren som ombudsmann

Siv Jensen vektlegger at Fremskrittsparti representantene skal være folkets *ombudsmenn*. Dette er et begrep hun har brukt ved flere anledninger. I et intervju til Fremskrittspartiet sin egen nettside, sommeren 2007 hvor hun blant annet ble spurt om skoleringen av kommunepolitikere sa Siv Jensen:

I tillegg innprentet vi budskapet om at FrPs politikere skal være folkets ombudsmenn. Vi skal aldri, aldri sette oss over de menneskene som gir oss tillitt. Vi skal snakke med og ikke til folk og vi skal ta alle på alvor. Fremskrittspartiet er et parti både av og for vanlige folk.
(Larsen 2007)

Talen på valgvakten, og dette utdraget fra intervjuet, gir et godt bilde av hvordan en kan se et populistisk aspekt ved Fremskrittspartiet sin retorikk. I dette tilfellet kan en

²⁷ Signifikanten er i seg selv et tegn i et underliggende semiologisk system. I forhold til språk kan en se ordene i seg selv som et sluttprodukt i språket. Samtidig som de blir i signifikant i det neste systemet. (Barthes:1991:172).

se hvordan partiet blir presentert som et parti *av* og *for* vanlige folk.

Ombudsmannsrollen innebærer at politikeren skal representere velgeren.

Begrepsbruken av politiker som ombudsmann på norsk er korrekt, som folkevalgt kan en politiker beskrives som en ombudsmann. Samtidig vil en kunne hevde at beskrivelsen av politikeren som *ombudsmann* ikke er den mest utbredte på norsk²⁸.

Ombudsmannsbegrepet kan sees å ha visse konnotasjoner. Ofte er ombudsmannsrollen forbundet med funksjoner som skal sikre rettferdig behandling, eller hindre overgrep. For eksempel har vi barneombud, likestillingsombud og pasientombud. Dette er ombudsmenn utnevnt av regjeringen og kongen i statsråd. Det finnes også ombud utover dette, for eksempel verneombud i bedrifter, som er tillitsmenn utnevnt for å ivareta de ansattes interesser. Alle disse ombudene kan på mange måter sees å sikre bestemte grupper sine rettigheter, barneombudet har ansvaret for barn, likestilling var da det ble opprettet, knyttet spesielt til kvinners rettigheter, og et verneombud på en bedrift representerer de ansatte på denne bedriften. Når en bruker begrepet i forbindelse med politikerrollen, vil en kunne se at det har noen av de samme betydningene. Fremskrittspartiet skal være ombudsmenn for sine velgere. Samtidig som Siv Jensen understreker at partiet skal være et parti for *folk flest*. Slik sett vil en kunne beskrive partiets folkevalgte som ombudsmenn for folk flest. Jeg vil her sette det litt på spissen for å få frem hvordan en bevisst bruk av begreper kan gi en hel rekke tilleggsbetydninger utover hva en faktisk uttrykker i klar tale. I disse to tilfellene er det vanskelig å avgjøre hvor bevisst denne begrepsbruken er. Det blir derfor en måte å illustrere hvordan begreper kan ha tilleggsbetydninger. Det kan forstås som at lokalpolitikere skal ha en beskyttende rolle, ivareta velgernes interesse, på samme måte som for eksempel barneombud eller likestillingsombudet ivaretar sine gruppers interesser. Det innebærer at en samtidig sier noe om velgernes stilling. Når hun fortsetter med å si at partiet representerer *folk flest* sier det noe mer. Jeg vil gå nærmere inn på *folk flest* senere i kapitlet, her kan

²⁸ Ombudsmann blir ofte brukt i forbindelse med folkevalgte i tilfeller der ting går litt galt og politikerne feiler sine oppgaver, eller politikernes rolle blir begrenset. (Se for eksempel: (Lofstad 2007; Rødt 2008))

en se at det omtales som en gruppe med et behov for ombud, kanskje synonymt med velgergruppen. Noe som kanskje kan tolkes dit hen at deres interesser ikke nødvendigvis blir tilstrekkelig ivaretatt i det politiske systemet slik det er i dag. At Fremskrittspartiet er det partiet som ivaretar denne gruppens interesser, impliserer også at de andre partiene ikke gjør det. Slik sett kan en se et budskap som bygger på en dikotomi. Fremskrittspartiet beskytter *folk flest* sine interesser, men også at det er grupper der ute som har andre interesser enn *folk flest* sitt beste. Denne dikotomien kan knyttes til en populistisk retorikk hvor en spiller på motsetningene mellom folket og eliten. Noe som kommer klarere til uttrykk når en ser nærmere på den politiske bruken av begrepet *folk flest*.

Folk flest

Folk flest er et vanlig begrep på norsk. Det er noen trekk ved begrepet som er viktige for å kunne se på konnotasjonene i politisk sammenheng. I motsetning til ombudsmann som betegner en relativt definert rolle, får *folk flest* sin betydning etter hvilken sammenheng det står i. Det fungerer som en omtale av en statistisk majoritet, *flest folk*. Begrepet inkluderer altså ulike grupper etter hvilken sammenheng det står i. På samme tid ekskluderer det andre grupper. Utover denne funksjonen kan en se at *folk flest* er en trope. Det vil si en annen måte å gi uttrykk for det som sies (Kjeldsen 2004:193). For noen år tilbake kom en samling med kortfilmer med tittelen *Folk flest bor i Kina*. Tittelen spiller nettopp på at begrepet er en trope. Hvis en skulle si at: *Folk flest bør holde seg unna aksjemarkedet i turbulente tider*; kan en se at utsagnet ikke har den bokstavelige betydningen av hva som blir sagt. En vil for eksempel kunne se at en mener at de som ikke har spesielle kunnskaper om markedet, slik som aksjemeglere har, bør holde seg unna. Den bokstavelige betydningen er derimot at flertallet bør holde seg vekk, og sier ikke noe om hvem dette gjelder. Når likevel budskapet om at det kun er de med spesiell kompetanse som bør handle i markedet som når frem; er det med bakgrunn i at det er en forståelse av at *folk flest* ikke er eksperter.

En av konnotasjonene en kan se knyttet til *folk flest* i den politiske retorikken, er i forhold til kunnskap. Fremskrittspartiet bruker folk flest til å skape en distanse til andre partier, og i noen tilfeller visse lag av befolkningen eller yrkesgrupper. Denne distansen fungerer politisk som en måte å skape tilhørighet på. Samtidig som den har andre sider det er interessant å se nærmere på her. *Folk flest* blir ofte brukt som en måte å referere til sunn fornuft, eller common sense. For eksempel uttalte Jørgen ”folk flest forstår at liberalisme er en fornuftig styringsform”. *Folk flest* sin erfaring og kunnskap ligger til grunn. Det hviler på ren sunn fornuft. I dette tilfellet snakker Jørgen om hvordan sosialdemokratiet har skapt et stort og kostbart byråkrati. Han mener at sunn fornuft tilsier at en annen organisering vil føre til at man kan spare ressurser ved å organisere det hele på en annen måte. Denne kunnskapen ligger i folks sunne fornuft. *Folk flest* innebærer en definisjon mot noe annet. I dette tilfellet er *de andre*, sosialistene. Hvem er sosialistene og hva representerer de? Sosialistene blir av Jørgen ved flere uttalelser forbundet med folk med høyere utdanning. De er gjerne litt verdensfjerne og naive. Dagens innvandringspolitikk er ett eksempel på deres naivitet, de klarer ikke se problemene innvandrerne fører med seg. De har med andre ord en annen erfaringsbakgrunn enn hva som blir representert ved *folk flest*. *Folk flest* sin er erfaringsbasert og kommer ikke fra akademia. Slik sett kan den kanskje forstås som mer autentisk enn sosialistenes kunnskap. Bruken av *folk flest* kan slik sett sees å appellere til folks erfaringer og kunnskap ved at den gjør disse erfaringene likeverdige mot noe annet. I likhet med annen bruk av folk flest, varierer dette andre etter hvilken kontekst det brukes i. I samtalen med Jørgen var *de andre* sosialistene. Sosialistene tror de vet bedre enn folk flest hva som er bra for dem og som en følge begrenser de folks valgfrihet. Denne bruken av *folk flest* kan sees å ha flere sider. Ved å argumentere med *folk flest* sin kunnskap er det en form for legitimering. At *folk flest* forstår at liberalisme er et fornuftig styresett innebærer en legitimitet for dette styresettet. Samtidig som en uttrykker at det er basert på sunn fornuft. Det er et element av tilgjengelighet ved denne bruken av begrepet, sunn fornuft er tilgjengelig for alle.

Politiske standpunkter kan legitimeres ved å spille på gyldigheten av kunnskap. I mange tilfeller kan en også se at dette blir gjort. Eksempler på dette kan sees i flere naturvernkonflikter der skogbrukere sin erfaringsbaserte kunnskap kommer i konflikt med biologene sin vitenskaplige kunnskap. Naturvernerne vil gjerne basere sin argumentasjon og legitimere sitt standpunkt på bakgrunn av biologenes funn. I noen tilfeller kan en se at dette blir imøtegått på bakgrunn av common sense (Satterfield 2002:90-91). Konnotasjonene knyttet til *folk flest* kan slik sett knyttes til denne formen for legitimering. Det er et uttrykk for at en anerkjenner *folk flest* sin kunnskap, og på samme tid formidler et budskap om en opposisjon til elitene.

Tilgjengeligheten en kan se i forhold til sunn fornuft er også et aspekt ved den neste konnotasjonen jeg vil se på i tilknytning til *folk flest*. Som jeg nevnte tidligere fungerer begrepet til å definere ulike grupper som innenfor og utenfor. I denne sammenheng kan en se at *folk flest* kan knyttes til en likhetstankegang i Norge. I antropologisk forskning har likhet blitt trukket frem som en sentral verdi.

Antropologen Marianne Gullestad fremhever hvordan det å *passse sammen* kan sees som sentralt i Norge. Gullestad hevder at det å *passse sammen* (Gullestad 2001:34). Konnotasjonene til sunn fornuft og folk sine egne erfaringer kan knyttes til det å *passse sammen*. Det kan sees som en underkommunisering av ulike former for kunnskap og en form for utjevning. Underkommunisering av ulikheter for dem som kommer innenfor begrepet, likhet kan også sees å være en definisjon mot noe annet, *de andre* (ibid.) En kan trekke denne tråden litt videre og se på *folk flest* som knyttet til folkelighet og andre liknende begreper. Å erstatte *folk flest* med folkelighet, blir å erstatte en trope med en annen, men ved å se på hvordan folkelighet kan sees å ha en verdi, som en form for likhet, kan en komme litt nærmere. I reklame kan en se at ulike produkter blir markedsført som folkelige (Lien 1997:181). En har for eksempel folkebil²⁹, folkets favoritt³⁰ og liknende uttrykk som blir brukt i reklamene.

²⁹ Suzuki Liandra blir markedsført som folkebil. Tidligere markedsførte Suzuki sin modell Baleno på samme måte.

³⁰ Gulosten Norvegia blir markedsført som folkets favoritt.

Antropologen Marianne Lien skriver at en kan se termen folke-, i for eksempel folkehøyskole, folkelig og liknende begreper, som en måte å omtale noe som lite eksklusivt (ibid.). I dette ligger at markedsføringen av produkter spiller på ikke-eksklusivitet som en verdi i seg selv. Det er produkter som gjør det de skal gjøre, som er tilgjengelige for alle, og slik sett kan de kanskje sees som ærlige. De har en motsats i produkter som blir markedsført som eksklusive. Jaguar eller andre eksklusive bilmerker har prestige nettopp ved at de skiller seg ut, det er produkter som skal synes at de koster. En kan se at folkelighet også innebærer en majoritet, det er noe en finner igjen i et flertall av folket altså blant *folk flest*. Den politiske bruken av *folk flest* kan knyttes til denne likhetstankegangen ved at *folk flest* kommuniserer likhet. Slagordet *Fremskrittspartiet for folk flest*, kommuniserer at Fremskrittspartiet er åpent for alle, det formidler en folkelighet og markerer på den måten også en avstand til elitene. Ved at begrepet kan sees som inkluderende på denne måten kan en se at det vil kunne bidra skape en følelse av tilhørighet.

For å gå litt tilbake igjen, skrev jeg tidligere hvordan *folk flest* blir definert etter hvilken sammenheng det står i. Ser en på selve slagordet *Fremskrittspartiet for folk flest*, blir gruppen ikke definert. Ved å se på konnotasjonene som kan knyttes til begrepet kan en se at det blir brukt som en måte å omtale en gruppe. Det vil her være hensiktsmessig å se på hvordan opposisjonen til partiet forstår *folk flest*. Legitimiteten til Fremskrittspartiet sin bruk av slagordet er noe som blir kritisert fra opposisjonens side. For eksempel skrev Bård Vegar Solhjell, SV, den gang statssekretær på statsministerens kontor, en kronikk med tittelen *Mot folk flest*. Kronikken begynner med å slå fast at ”Framstegspartiet er elitepartiet som reklamerer med å være for folk flest. Politikken er imidlertid ei turboutgave av Høgre sin” (Solhjell 2007). Kritikken fra venstresiden, både i denne artikkelen og hva som kommer frem hos andre³¹ i opposisjon, er knyttet til at den økonomiske politikken ikke vil gagne *vanlige folk* i betydningen lønnsinntakere, trygdede eller pensjonister. Deler av venstresiden i

³¹ Kommer frem i Magnus Marsdal sin *FRP-Koden*. Uten at jeg har hatt anledning til å telle forekomsten av *folk flest* i intervjuer og debatter har jeg et inntrykk av at SV har begynt å bruke begrepet langt hyppigere enn tidligere.

norsk politikk ser ut til å forstå *folk flest* knyttet til sine velgergrupper. Det vil være mulig å se en konnotasjon knyttet til arbeiderklassen. Slik Det Norske Arbeiderparti er et uttrykk for at partiet representerer arbeiderklassen, kan en se hvordan opposisjonen til Fremskrittspartiet forstår dets slagord på noe av den samme måten. I motsetning til arbeiderklassen, arbeider, og liknende begreper kan ikke *folk flest* knyttes til en bestemt gruppe. Når sagt uansett hvor vidt en definerer arbeiderklassen eller arbeiderbegrepet vil en ikke kunne omfatte alle deler av befolkningen. *Folk flest* derimot, er svært vanskelig å knytte til en bestemt del av befolkningen, avhengig av sammenhengen vil en kunne, som filmtittelen, omtale kinesere, bedriftseiere eller vaskehjelper.

De betydningene jeg har sett på i forbindelse med *folk flest* har vært knyttet til begrepet som en positiv verdi, som integrerende, men samtidig et begrep som brukes til å definere seg mot *de andre*. En kan se at begrepet også kan ha andre konnotasjoner, og bli forstått som et negativt begrep. For å trekke tråden tilbake til Barthes kan en se at hans beskrivelse av bildets budskap, ”en tilsiktet blanding av franskhet og militarisme”, kanskje ikke er så positivt ladet (Barthes 1991:172). Likeledes kan en se at ikke alle vil oppfatte *folk flest* som et positivt ladet uttrykk. Barthes beskriver det som at myten er rettet (ibid. 185). Slik en kan se at nøkkeltemaene fungerer samlende. Ved at en deler oppfatning, kan en også se at begreper som *folk flest* kan ha den samme funksjonen, fordi en deler verdiene som formidles. Men likhetene stopper også ved dette ettersom samtalen fører til en meningsutveksling. Det er det samlende aspektet ved denne retorikken som gjør den interessant i forhold til produksjon og reproduksjon av ideologi. Budskapet ved *folk flest*, dikotomien en kan se komme til uttrykk ved begrepet, er ikke myntet på alle. Det kan sees som en måte å formidle *oss* versus *de andre*, og slik sett være samlende. På den måten kan en si at også denne typen begreper kan sees å inngå i de samtalen, sladder og ryktene som Taussig vektlegger betydningen av (Taussig 1984:494).

”Myten er det intet som er alt” - Fernando Pessoa³².

Roland Barthes omtaler myten som et kommunikasjonssystem, en måte å formidle et budskap på. Ved å se nærmere på de ulike begreper som blir brukt i politisk retorikk, vil en kunne se hvordan konnotasjonene knyttet til disse begrepene kan bidra til å formidle et budskap. Jeg har her vist noen konnotasjoner som kan knyttes til to av begrepene som blir benyttet i talen til Siv Jensen. De vil kunne sees som uttrykk for en populistisk retorikk, der en legitimerer sin politikk ved at en representerer folket mot en elite. En kan også se at det spiller på en tanke om at *folk flest* sine interesser ikke blir tilstrekkelig ivaretatt i dagens situasjon, men vil bli ivaretatt av Fremskrittspartiet, som er et parti av og for folket. En retorikk som kan sees å gå igjen blant hva en definerer som populistiske partier (Canovan 2005:66). Den populistiske legitimeringen er en side ved denne begrepsbruken. En annen side som er mer interessant i denne sammenheng, er hvordan denne retorikken kan sees i forhold til produksjon og reproduksjon av ideologi. Både bruken av begrepet ombudsmann og *folk flest* kan knyttes til hva Barthes omtalte som myten. Budskapet som blir formidlet gjennom disse begrepene er forholdet mellom *vi* og *de andre* og en beskrivelse av maktforholdet mellom disse gruppene. Ser en tilbake til nøkkeltemaene er det noen fellestrekk mellom hvordan disse samtaletemaene ble brukt som en måte til å skape en felles arena, og hvordan begrepene i Siv Jensen sin tale formidler felleskap. Ved å bekrefte en forestilling om en dikotomi mellom folk og elite bidrar det til å gjenskape disse forestillingene. På den måten fungerer den retorikken som føres på nasjonalt nivå på samme måte som en kan se nøkkeltemaene i lokallaget, som inkluderende og ekskluderende på samme tid.

³² Fernando Pessoa (1888- 1935), portugisisk forfatter. Åpningen av diktet Ulysses “O Mytho é o nada que é tudo”.

Avslutning

I denne oppgaven har jeg sett nærmere på spørsmålet jeg stilte etter det første møtet i lokallaget. Hvor blir politikken diskutert? Spørsmålet kom etter et møte der det var lite politisk diskusjon. Utenfor møtet derimot, var det masse prat om politikk. Men ikke om selve politikken, forstått som partipolitikk og konkrete tiltak. Jeg har sett på dette spørsmålet i en videre forstand enn hva jeg formulerte den kvelden.

Problemstillingen har vært: hvordan foregår produksjonen og reproduksjon av ideologi i dette lokallaget? Jeg vil her avslutningsvis samle trådene fra de ulike kapitlene i oppgaven.

Gjennom oppgaven har jeg vist to sider ved lokallagets aktiviteter i forhold til produksjon og reproduksjon av ideologi. En kan se en formell side der styremedlemmene representerer partiet. Denne siden er tydelig i sammenhenger der en har publikumskontakt. Som representanter er medlemmene selgere, som June, kurslederen påpekte: ”*Vi er selgere, vi selger partiets politikk*”. Denne formelle siden er ikke begrenset til den utadrettede virksomheten, men kan også sees å gjelde i de ulike møtesituasjonene. Også her representerer medlemmene partiet og partiets politikk. Felles for de formelle arenaene er at det er lite politiske og ideologiske samtaler. I formelle sammenhenger er det en forventning knyttet til at det er partiets politikk som skal presenteres. En kan se flere trekk ved disse arenaene som marker dem som *på scenen* etter Goffman sin begrepsbruk (Goffman 1992). Møtene følger en fast struktur. Det er en møteleder og en fast sekretær. Medlemmene har tilnærmet faste plasser i møtesituasjonen. På stands er denne formelle situasjonen tydelig ved at medlemmene er iført Fremskrittsparti jakke, står ved en parasoll med logo og liknende. Jeg argumenterte for at det formelle ved situasjonen bidrar til å understreke at medlemmene i disse situasjonene var representanter for partiet. Og at dette kan forklare hvorfor det er lite politisk og ideologisk diskusjon på disse arenaene.

Ser en på de uformelle arenaene, kan en se at disse står i kontrast til de formelle. Først og fremst er ikke disse arenaene definert på den samme måten som de formelle. De

uformelle arenaene kan sees i tilknytning til de formelle, utenfor møtelokalet, rundt kaffemaskinen eller i andre sammenhenger der medlemmene treffes utenfor møtesituasjonen, og uten publikum tilstede. Det er hva som kan sees som *bak scenen* (ibid.). De som er tilstede på disse arenaene er tilnyttet partiet, som medlemmer av partiet, eller via en ektefelle som er partimedlem. Jeg har argumentert for at de uformelle arenaene er interessante når en ser på produksjon og reproduksjon av ideologi. Det er her medlemmene snakker om temaer de er opptatt av. Her blir meninger og erfaringer utvekslet. Innledningsvis siterte jeg Michael Taussig som hevder at det er i ulike typer historier, sladder og småprat at ideologi blir meningsfullt (Taussig 1984:494). På de uformelle arenaene kan en se hvordan noen samtaletemaer har en spesiell rolle. Jeg har valgt å kalle dette for nøkkeltémaer. Disse samtaletemaene er temaer som skaper noe felles og slik sett forener medlemmene. Ved å trekke inn for eksempel innvandring i møte med et annet, ukjent, partimedlem, skapes et felles samtaletema. Disse temaene er sentrale for produksjon og reproduksjon av ideologi. Nøkkeltémaene er temaer som er viktige for medlemmene, ved at de dukker opp i samtaler blir fortalt og gjenfortalt, bidrar de til at sakene vil forbli viktige i tiden fremover. Disse samtalene bidrar til å legitimere den politikken som allerede føres, samtidig som de vil kunne sees å kunne forme politikken for fremtiden.

Et aspekt som kom frem i de samtalene jeg har referert i denne oppgaven, er hva Gregory Bateson definerte som skismogenese (Bateson 1958:175). Skismogenese betegner et aspekt ved en relasjon, en mekanisme som gjør at kontakt mellom to parter, for eksempel politiske partier, forsterkes gjennom kontakt (ibid.). Å studere de dagligdagse samtalene, som Taussig vektlegger, kan gi et innblikk i dette aspektet ved relasjoner. I denne sammenheng er det interessant å se hvordan perspektivene på *de andre* kan sees i forhold til produksjon og reproduksjon av ideologi. Perspektivene på innvandrere og andre politiske partier, spesielt på *sosialistene* bidrar til å styrke de oppfatningene som allerede ligger der. Perspektivene på *de andre* er i dette tilfellet et interessant trekk ved produksjon og reproduksjon av ideologi. Skismogenese er en

mekanisme som kommer til uttrykk i disse samtalene. En kan si at det blant annet er gjennom ulike former for fortellinger og rykter at ulikhetene forsterkes.

I det siste kapitelet viste jeg hvordan bruken av egen erfaring og definisjonen mot *de andre* er noe som kan sees uttrykt også i den nasjonale retorikken til Fremskrittspartiet. Gjennom bruken av bestemte begreper i partiets retorikk som *ombudsmann*, og det langt mer utbredte begrepet *folk flest*, kan sees å ha en rekke konnotasjoner i den politiske retorikken. Disse begrepene kan slik sett sees å ha visse likheter med hva jeg har definert som nøkkeltemaer. Nøkkeltemaene vil kunne sees å skape en felles arena mellom parter som har relativt like oppfatninger. De vil derimot ikke fungere på samme måte i møte med noen som ikke deler oppfatningen. Slik sett markerer de en distanse til *de andre*. Dette er også et trekk ved de begrepene jeg så på fra Siv Jensen sin tale. En kan se hvordan særlig *folk flest* vil kunne formidle et budskap til visse grupper. Begrepet kan sees som et uttrykk for en likhetstanke. Et trekk ved slike begreper er at de kan blir oppfattet ulikt av ulike grupper, slik sett er det mulig å se at en kan spille på konnotasjonene for å formidle et budskap til bestemte grupper (Barthes 1991; Heradstveit & Bjørge 1986:39). Bruken av *ombudsmann* og *folk flest* kan sees å formidle et bilde av *vi* og *de andre*, ved å spille på blant annet likhet, sunn fornuft og dikotomien folk versus elite. Jeg har argumentert for at en kan knytte bruken av slike begreper til Taussig sitt perspektiv. Denne begrepsbruken kan sees å bidra til å gjøre ideologi meningsfull. Dette ved at den gjennom konnotasjoner forsterker oppfatninger som allerede finnes der.

Hvis en skal trekke trådene sammen fra de ulike kapitlene, kan en se at det er et forhold mellom de formelle arenaene og de uformelle arenaene. Mellom ideologisk ”stille” arenaer, og arenaer hvor det prates politikk. Forholdet kan også sees å være mellom det pragmatiske og det ideologiske, det er på de ”stille” arenaene hvor politikken blir utført. I den politiske debatten blir Fremskrittspartiet gjerne knyttet til det pragmatiske. Partiet blir ofte definert som populistisk. Et skarpt skille mellom det ideologiske og det pragmatiske vil kunne være problematisk. Et perspektiv på ideologi som helhetlige perspektiver på samfunnet, som samfunnsfilosofiske

referanser i politisk retorikk, blir lett for statisk. Ideologi blir produsert og reproduisert i møte med omverden, blant medlemmer i lokallag, på arbeidsplasser eller i andre relasjoner. Det er også på bakgrunn av denne typen møter at ideologi i de politiske programmene blir fundert og legitimert. Et skille mellom det pragmatiske og ideologiske vil lett kunne sees å underkjenne betydningen av denne typen relasjoner. Ideologien kan kanskje sees å bli fjernet fra de som driver politikken til å være noe bakenforliggende. I det lokallaget jeg har fulgt, kan en se hvordan møte med *de andre* bidrar til å både produsere og reproducere ideologi. Den politikken som blir ført er grunnet i en ideologisk etikk, men også i den relasjonen som finnes til *de andre*. Ideologi kan slik sett sees å få sin mening i blant annet disse relasjonene til de andre, og på den måten blir det et element i produksjonen og reproduksjonen av ideologi. Slik sett vil skillet mellom det pragmatiske og det ideologiske kunne sees å være kunstig i denne sammenheng. Ideologi vil kunne sees som pragmatisk i det den blir brukt til å beskrive virkeligheten og tilpasses i relasjon til for eksempel *de andre*.

Resultatet av valget og lokallaget etter feltarbeidsperioden

Kommune og fylkestingsvalget høsten 2007 ga Fremskrittspartiet et godt resultat på nasjonalt plan. I bydelen ble det ikke de store endringene i sammensetningen i bydelsutvalget. Det var fortsatt et rødt flertall etter valget. Fremskrittspartiet beholdt sine tre mandater i bydelsutvalget. Hanne fikk plass i bystyret. Berit erstattet Håkon i bydelsutvalget og fikk slik sett et ønske oppfylt. Mannen hennes, Arild, ble valgt inn som nytt styremedlem ved årsmøtet høsten 2007. Solveig ble senere samme høst kåret til årets borger i bydelen, og ble på bakgrunn av sitt engasjement for nærmiljøet, hedret med en pris.

Litteraturliste

- Aardal, Bernt (2007) (a): "Velgere på evig vandring? Hva skjedde ved stortingsvalget 2005?" I: (red. Holth Johanne, Aardal, Bernt) *Norske velgere: en studie av stortingsvalget 2005*. ss.13-40 Oslo: Damm & Sønn AS
- Aardal, Bernt (2007) (b): "Saker og standpunkter" I: (red. Holth Johanne, Aardal, Bernt) *Norske velgere: en studie av stortingsvalget 2005*. ss.41-58 Oslo: Damm & Sønn AS
- Aardal, Bernt (2007) (c): "Ideologiske dimensjoner og stemmegivning" I: (red. Holth Johanne, Aardal, Bernt) *Norske velgere: en studie av stortingsvalget 2005*. ss. 81- 110 Oslo: Damm & Sønn AS
- Aardal, Bernt (2003): *Velgere i villrede... En analyse av stortingsvalget 2001*. Oslo: Damm & Sønn
- Abélès, Marc (1991): *Quiet days in Burgundy. A study of local politics*. Cambridge: Cambridge University Press
- Barth, Fredrik (1994): "Introduction" i *Ethnic Groups and Boundaries. The Social Organization of Cultural Difference*. (edited by Fredrik Barth) Oslo: Penusmtjenesten.
- Barthes, Roland (1991): *Mytologier. Om "mytene" i den moderne tids hverdag*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag (2. utgave)

-
- Bateson, Gregory (1958): *Naven. The culture of the Iatmul people of New Guinea as revealed through a study of the "naven" ceremonial*. California: Stanford University Press (2 utgave)
- Bennie, Lynn (2004): *Understanding Political Participation. Green Party Membership in Scotland*. Aldershot: Ashgate
- Brox, Ottar (1991): "*Jeg er ikke rasist, men....*" *Hvordan får vi våre meninger om innvandrere og innvandring?* Oslo: Gyldendal Norsk Forlag
- Brox, Ottar (2003): *Vår kollektive dårskap*. Oslo: Pax forlag A/S
- Canovan, Margaret (2005): *The People*. Cambridge: Polity
- Dumont, Louis (1999) *Homo Hierarchicus. The Caste System and Its Implications*. Delhi: Oxford University Press.
- Eco, Umberto (1976): *A Theory of Semiotics*. London: Indiana University Press
- Geertz Clifford (1973): *The Interpretation of Cultures*. New York: Basic Books
- Goffman, Erving (1992): *Vårt rollespill til daglig*. Oslo: Pax Forlag A/S
- Gullestad, Marianne (2001): "Likhetens grenser". I: (red) Lien, Marianne; Lidén, Hilde; Vike, Halvard. *Likhetens Paradokser. Antropologiske undersøkelser i det moderne Norge*. ss. 32-67 Oslo: Universitetsforlaget
- Fergusson, James (1994): *The Anti-Politics Machine*. Minneapolis: University of Minnesota Press

- Frøystad, Kathinka (2003): "Forestillinger om det "ordentlige" feltarbeid og dets umulighet i Norge". I: (Red) Rugkåsa, Marianne & Thorsen, Kari Trædal. *Nære steder, nye rom. Utfordringer i antropologise studier i Norge*. ss. 32-64. Oslo. Gyldendal Norsk Forlag AS
- Heidar, Knut & Saglie, Jo (2002): *Hva skjer med partiene?* Oslo: Gyldendal Akedemisk
- Heradstveit, Daniel & Bjørge, Tore (1986): *Politisk retorikk: Eit kommunikasjonsteoretisk perspektiv*. Nupi Rapport nr 94. Februar 1986. Norsk utenrikspolitisk institutt
- Hernes, Gudmund (2006): "Det er noe i det" I: *Samtiden. Tidsskrift for politikk, litteratur og samfunnsforskning*. nr 3 2006. ss. 79-89 Oslo: Aschehoug
- Holberg, Sunniva E. (2006): *Menneskefiskere eller stemmefiskere? En sammenlignende analyse av KrF og FrPs verdimeslige forankring*. Masteroppgave i statsvitenskap ved Universitetet i Oslo
- Howell, Signe (2001): "Feltarbeid i vår egen bakgård. Noen refleksjoner rundt nyere tendenser i norsk antropologi." I: *Norsk Antropologisk tidsskrift* vol. 12 Nr. 1-2. ss 16-24. Oslo. Universitetsforlaget.
- Iversen, Jan M (1998): *Fra Anders Lange til Carl I Hagen. 25 år med Fremskrittspartiet*. Oslo: N. W. Damm & Sønn A.S- Millenium
- Kjeldsen, Jens E (2004): *Retorikk i vår tid. En innføring i moderne retorisk teori*. Oslo: Spartacus forlag.
- Lande, David (2007): "Historisk FRP rekord. Har over 25 000 medlemmer!" URL: <http://www.frp.no/Innhold/FrP/Nyhetsarkiv/2007/?module=Articles;action=Article.publicShow;ID=33734> [01.10.2007]

Laclau, Ernesto (2005): *On Populist Reason*. London: Verso.

Larsen, Tore Andreas (2007): "Vi skal si ja!" URL:

<http://www.frp.no/Innhold/FrP/?module=Articles;action=Article.publicShow;ID=31315> [lesedato: 01.08.2007]

Lien, Marianne (1997): *Marketing and Modernity*. Oxford: Berg

Lofstad, Ralf (2007): *Massiv kritikk mot Sjeggestad* URL:

<http://www.dagbladet.no/nyheter/2007/07/06/505523.html>, [lesedato 150707]

Martiniussen, Willy (2003): *Folkestyre? Politisk medborgerskap i Norge over den siste generasjonen*. Oslo: Makt og demokrati utredningen 1998-2003

Marsdal, Magnus (2007): *Frp- koden*. Oslo: Forlaget Manifest AS

Marsdal, Magnus (2006): "Det nye arbeiderpartiet". I: *Samtiden. Tidsskrift for politikk, litteratur og samfunnsforskning*. nr 3 2006. ss. 66-78. Oslo: Aschehoug

Moen, Elisabeth Skarsbø (2007): *Profet i eget land. Historien om Carl I Hagen*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS

Nilsen, Håvard. (2007): "Det nye folkepartiet" I: (red) Nilsen, Håvard; Smedshaug, Kristian Anton. *Folkepartiet?* ss. 11-27 Oslo: Res Publica

Nilsen, Marte (2007): "FRP- Skolen" I: (red) Nilsen, Håvard; Smedshaug, Kristian Anton. *Folkepartiet?* ss. 115-124 Oslo: Res Publica

Ortner, Sherry (1973): "On Key Symbols". *American Anthropologist*. New Series, vol 75, No 5 (oct 1973) pp. 1338- 1346. Blackwell Publishing

Pessoa, Fernando (1988): *Self-analysis ad thirthy other poems*. Lisbon: Calouste Gulbenkain Foundation.

Satterfield, Terre (2002): *Anatomy of a Conflict. Identity, Knowledge and Emotion in Old-Growth Forests*. East Lansing: Michigan State University Press.

Solhjell, Bård Vegar (2007): "Mot folk flest" URL:

<http://www.dagsavisen.no/meninger/article291486.ece> [lesedato 15.05.2007]

Strømsnes, Kristin (2003): *Folkets makt. Medborgerskap, demokrati, deltakelse*. Oslo: Gyldendal Akademisk

Taussig, Michael (1984): "Culture of Terror- Space of Death. Roger Casement`s Putomayo Report and the Explanation of Torture". I: *Comparative Studies in Society and History*, vol. 26, No 3. (Jul 1984), pp 467- 497. Cambridge University Press

Tsing, Anna (2002): "Conclusion: The Global Situation" I: (red) Ina, Jonathan Xavier; Rosaldo, Renato. *The Anthropology of Globalization*. 2002 ss. 453-485. Blackwell Publishers ltd.

Vike, Halvard (2004): *Velferd uten grenser*. Oslo: Akribe

Vike, Halvard (2003): "Formelt organiserte verdener" I (Red) Rugkåsa, Marianne & Thorsen, Kari Trædal. *Nære steder, nye rom. Utfordringer i antropologise studier i Norge*. ss. 188-232. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag

Vike, Halvard; Lidén, Hilde; Lien, Marianne (2001) "Likhetens Virkeligheter" I (Red) . *Likhetens Paradoker. Antropologiske undersøkelser i det moderne Norge*. Oslo: Universitetsforlaget

Wadel, Cato (1991): *Feltarbeid i egen kultur*. Flekkefjord: SEEK A/S

Whyte, William Foote (1981): *Street Corner Society. The Social Structure of an Italian Slum*
(Third Edition) Chicago: University of Chicago Press

Wold, Sven Olav. (2005): *Folk mot elite. Dansk folkeparti og det norske Fremskrittspartiets populistiske diskurs*. Hovedoppgave ved Institutt for statsvitenskap. Universitetet i Oslo.

Wolf, Eric (1999) *Envisioning Power. Ideologies of Dominance and Crisis*. Berkeley: University of California Press.

Andre kilder

Amnesty (2007): URL:

<http://amnesty.no/web.nsf/pages/550BF94213754CA8C1256F04003BC741>

Fremskrittspartiet (2005): Fremskrittspartiets prinsippr og handlingsprogram 2005- 2009.

URL: <http://www.frp.no/?module=Files;action=File.getFile;ID=9455> [lesedato 15.02.2007]

Fremskrittspartiet (2006): *Fremskrittspartiets ideologikurs kurshefte* Utgitt av

Fremskrittspartiet

Fremskrittspartiet (2007): *Medlemskampanje 2007*. URL:

http://www.frp.no/Innhold/FrP/Bli_medlem/Medlemskampanje_2007/?module=Articles;action=Article.publicShow;ID=26851;template=print [lesedato 15.02.2007]

NRK (2007): URL:

http://www.nrk.no/nyheter/innenriks/valg/val_2007/resultat/?type=parti&id=frp#valresultat [lesedato 13.10.2007]

NTB (2007) URL: <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/politikk/article1627323.ece>
[lesedato 06.09.2007]

Rødt (2008) *Har du vært utsatt for "New Public Management"?* URL:

<http://rodtoslo.no/lesestoff/hmh/new-public-management/> [lesedato 04.04.2008]

Survivor (1982) *Survivor* (CD album, tekst til "Eye of the tiger". Scottis Bros.

WWF (2007): Medlemstall URL: http://wwf.no/om_wwf/hvem_er_vi/index.cfm [lesedato 05.04.2008]